

Αἱ ἱκανότητες ἐμπνέουσι πεποιθήσιν εἰς τὸ πρακτικὸν στάδιον.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Ο ΕΜΠΟΡΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΣΤΑΔΙΟΝ.

Α'.

Ὡρέλεια τοῦ πρακτικοῦ σταδίου. — Συστατικὰ τῶν ἐπιχειρήσεων
 α) Διοργάνωσις β) χειρισμὸς γ) διεκπεραίωσις. — Εἰδικαὶ ἀτομικαὶ
 ἱκανότητες. — Ἐπιβλαβεῖς περὶ τέχνη: ἰδέαι. — Ἀγῶνες καὶ θρίαμβος
 κατὰ τῶν προκομμάτων. — Προφάνεις τῶν ἀποτυγχανόντων, κατὰ
 τοῦ αἰῶνος, κατὰ τοῦ συναγωνισμοῦ.

Ὁ νέος κατηρτισμένος διὰ τῶν γνώσεων, τῆς πείρας καὶ τῶν ἱκανότητων, ὅσας εἰς τὰ πρῶτα τοῦ σταδίου βήματα ἀπέκτησεν, ὁρμᾷ εἰς τὸ πρακτικὸν τοῦ ἐμπορίου στάδιον μετὰ τῆς πεποιθήσεως, ἣτις ἐμπνέεται ὑπὸ τῶν ἱκανότητων, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μετὰ τινος φρονίμου περισκέψεως, ὅπως μὴ προσκρούσῃ εἰς τὰ πρῶτα αὐτοῦ βήματα. Ὅσον καὶ ἂν ἦναί τις ἐξησκημένος εἰς τὸν χειρισμὸν τῶν ξένων ὑποθέσεων, ὅταν ἀρχίσῃ νὰ ἐπιχειρήζηται διὰ λογαριασμὸν τοῦ ἐργασίας, φαίνεται ἐκ φιλαυτίας περίτρομος καὶ δειλός. Διὰ τοῦτο ἐλέγομεν προηγουμένως, ὅτι ὁ νέος ὀφείλει νὰ ἐξασκῆται εἰς τὴν αὐτοπραγίαν, εἰς τὴν αὐτοβουλίαν, εἰς τὴν αὐτενέργειαν. Κατὰ ταύτας τοῦ βίου τὰς στιγμὰς ἀναγκαιούμεθα τὰς ἀτομικὰς τοῦ εἶδους τούτου ἀρετὰς. Τὸν ἔντεχνον καὶ ἐπιτυχῆ χειρισμὸν τῶν ὑποθέσεων δὲν διδασκόμεθα

Ἡ σοφία τοῦ πράττειν ἀποκτᾶται ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν ὑποθέσεων.

εἰς τὰς σχολὰς καὶ τὰ πανεπιστήμια· ἀλλὰ τὸ λίαν περισπούδαστον τοῦτο μάθημα διδασκόμεθα εἰς τὸ μέγα τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐργασιῶν σχολεῖον. Ἐν τῇ συναφείᾳ καὶ ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν ὑποθέσεων ὁ ἔμπορος ἀποκτᾶ τὴν σοφίαν τοῦ πράττειν. Ἐν τῇ ἐξασκήσει τοῦ ἐπαγγέλματος ἀποκτᾶ τὴν διάγνωσιν τῆς ἀνθρωπίνου φύσεως· εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους τῶν περιστάσεων φοράς διδάσκεται τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πράττειν, τὴν ἱκανότητα τοῦ ἐνεργεῖν, τοῦ διοργανίζειν, τοῦ διευθετεῖν ἀρμοδίως τὴν ἐργασίαν καὶ τοῦ ἐπιχειρεῖν ἐπιτυχῶς. Πραγματικῶς, ἐν τῷ χειρισμῷ τῶν ὑποθέσεων ὡς καλὸς φυσιολογικῶν διακρίνει τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀνθρώπων, μελετᾶ ἐμβριθῶς τὰ εἶδη καὶ τὰ μέσα τῆς ἐνεργείας του, προβλέπει καὶ προλαμβάνει τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν του, καὶ τέλος ἐν αὐτῷ ἀποκτᾶ τὸν βαθμὸν τῆς κοινωνικῆς τελειότητος, ἣτις παρακολουθεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο. Ἡ πρακτικὴ εἰς τὰς ὑποθέσεις γύμνασις προσάπτει εἰς αὐτὸν βαθμηδὸν ἱκανότητας, αἵτινες τῷ ἐμπνέουσι θάρρος νὰ διαχειρισθῇ καὶ τὰς μεγαλειτέρας ὑποθέσεις, χωρὶς νὰ διστάσῃ, ἵνα διευθύνῃ καὶ αὐτὸ τὸ ὕπουργεῖον τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ὅπερ εἶναι τὸ τῶν Οἰκονομικῶν.

Εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν τρία τινα παρατηροῦμεν α) τὴν διοργάνωσιν, ἣτις συνεπάγεται τοὺς προϋπολογισμοὺς, τὴν καταστατικὴν, τὸν ὑπολογισμὸν, τὰ μέσα τῆς ἐκτελέσεως, τὰ κεφάλαια, τοὺς καταλλήλους ἀνθρώπους, τὰ ὑποθετικὰ κέρδη κ. τ. λ. ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸ λογιστικὸν μέρος τῆς ἐπιχειρήσεως· β) τὸν

Τὸ ἐπιχειρεῖν ἔγκειται εἰς τὸν λογισμὸν, τὸν χειρισμὸν.

χειρισμὸν, ἥτοι τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα τῆς ἐνεργείας μεταρρυθμιζόμενα κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐπὶ τὸ οἰκονομικώτερον, ἢ καὶ συμπληρούμενα κατὰ τὰς περιστάσεις πρὸς τὴν σκοπιμωτέραν ἐκπλήρωσιν. Ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸ ἐκτελεστικὸν μέρος· καὶ γ) τὴν διεκπεραίωσιν ἥτοι τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπερ συνίσταται εἰς τὸ καλῶς καὶ ἐπιμελῶς ἐκκαθαρίζειν τὰ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως παραχθέντα.

Εἰς τὰ τρία ταῦτα ἔγκειται ἡ φιλοσοφία τοῦ ἐπιχειρεῖν, τοῦ κερδοσκοπεῖν, τοῦ κερδίζειν. Εἴπομεν φιλοσοφίαν· διότι ἂν ἐν τοῖς ἐμπορικοῖς ὑπολογισμοῖς δὲν ὑπάρχωσι θεωρίαι μεταφυσικαί, εἰσὶν ὅμως ἕτεραι φιλοσοφικαὶ ἀρχαί, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων καταφαίνεται ἡ σοφία, ἡ ἐμβριθεία, ἡ ὀρθοφροσύνη, ἡ διανοητικὴ δύναμις τοῦ ἐπιχειροῦντος.

Συλλαμβάνων τις τὴν ιδέαν κερδοσκοπίας τινος ὀφείλει νὰ ἐγκύψῃ μετὰ φιλοσοφικῆς ὄντως ἐμβριθείας εἰς τὴν σοβαρὰν μελέτην τῆς καταστρώσεως, τῆς ἐκτελέσεως, τῆς διεκπεραιώσεως αὐτῆς. Διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ τάπητος ἐτι σχεδιαζομένην ἐπιχείρησιν ὀφείλει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὁ ἐπιχειρῶν τὰ οὐσιώδη συστατικὰ τῆς ὑποθέσεως, δηλ. τὰ κεφάλαια, τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιχειρήσεως, τὰς χρηματικὰς εὐχερείας ἢ δυσχερείας, ἃς ἡ φύσις τῆς ἐπιχειρήσεως παρέχει, τοὺς καταλλήλους ἀνθρώπους δι' ὧν μέλλει νὰ ἐκτελεσθῇ, τὰ πιθανὰ κέρδη, ἅτινα ἐξ αὐτῆς μέλλουσι νὰ προκύψωσι· διότι πολλάκις τὰ κέρδη δὲν εἶναι ἀνάλογα τῶν κινδύνων, τῶν κόπων, τῶν μεριμνῶν· καὶ τέλος τοὺς τρόπους καὶ τὰς συνθήκας, δι' ὧν συμφέρι νὰ

Ἡ διοργάνωσις ἀπαιτεῖ ὀξύνοιαν ὃ δὲ χειρισμὸς ἐνέργειαν.

ἐξασφαλισθῆ διὰ συμβολαίου ἢ ἐπιχείρησις. Ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται ὀξύνοια, κρίσις, μελέτη, ἔρευνα.

Περὶ τὴν ἐκτέλεσιν ἀπαιτεῖται ἐνεργητικότητα, γνώσις τῶν χαρακτήρων, διευθέτησις τῆς ἐργασίας, ἐπιτυχῆς ἐκλογῆ τῶν προσώπων, αὐστηρὰ ἐπαγρύπνησις περὶ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν προσχεδιασθέντων. Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀνάγκην ἐνεργητικότητος, οἰκονομίας, ἐπαγρυπνήσεως.

Περὶ τὴν διεκπεραίωσιν καὶ διεξαγωγὴν ἀπαιτεῖται μέριμνα διὰ τὴν τελειωτικὴν ἐκκαθάρισιν τῶν κατὰ μέρος διαχειριστῶν, τὴν σύναξιν τοῦ ὕλικου, τὴν τοποθέτησιν, ἐκποίησιν ἢ ἀποθήκευσιν τῶν ἐπιτευχθέντων προϊόντων, τὴν σύναξιν τῶν κατὰ μέρος λογαριασμῶν, τὴν ἀπόλυσιν τῶν ἀχρήστων ὑπαλλήλων ὥστε πανταχόθεν νὰ περιστέλληται ἡ ἔκτασις τῆς ἐνεργείας, ὅπως ἐπιτευχθῆ ἐν τῷ διεκπεραιουῦσθαι τὸ τελικὸν τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποτέλεσμα.

Ἐκαστος ἀτομικὸς χαρακτήρ διαπρέπει εἰς ἓν τῶν τριῶν τούτων συστατικῶν τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐγνωρίσαμεν ἔμπορον, ὅστις εἶχεν ἐξειδικασμένην τινὰ ἱκανότητα εἰς τὸ σχεδιάζειν καὶ διοργανίζειν κολοσσιαίας ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' ὅλως ἀνίκανον νὰ διαχειρίζηται αὐτάς. Ὡστε ἐπεχειρεῖ μὲν πολλὰ καὶ μεγάλα, διεχειρίζετο ὅμως ἀτάκτως καὶ ἐπιπολαίως, διεξῆγε δὲ κακῶς, καὶ ἐπὶ τέλους ἀντὶ κερδῶν ἐξέφερον αἱ ἐπιχειρήσεις του αἰείποτε ζημίας.

Ἐν πρακτικὸν παράδειγμα ἀρκεῖ ὅπως καταστήσῃ καταφανῆ τὰ διὰ λόγου ἐκτεθέντα. Ἐμπορὸς τις συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ συνδέσῃ διὰ σιδηροδρόμου τὸν λιμέ-

Οἱ ὑπολογισμοὶ καὶ ὁ διοργανισμὸς φέρουσιν ἐπιτυχίαν.

να τοῦ Βώλου μετὰ τῆς Λαρίσσης. Θέτει ἐνώπιόν του τὸν τοπογραφικὸν χάρτην τῆς ὁδοῦ καὶ τῶν μερῶν ἐκείνων, ἀναμετρᾷ τοὺς σταθμοὺς, καὶ ὑπολογίζει τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν τῶν τόπων ἐκείνων, μελετᾷ τὸ εἶδος καὶ τὴν ποιότητα τοῦ ἐδάφους, τὴν τιμὴν τῆς ἐργασίας, τὰς εὐχερείας καὶ δυσχερείας, ὅσας εἰδικῶς ὁ τόπος προσφέρει, συμβουλευέται τοὺς καταστατικούς πίνακας τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς τοῦ λιμένος Βώλου, τῶν διαμέσων κωμοπόλεων καὶ χωρίων καὶ τῆς πόλεως Λαρίσσης. Ὑπολογίζει ὅτι ἡ γραμμὴ αὕτη μεγάλως θέλει διευκολύνει τὸ ἐμπόριον τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν μεθούρων καὶ πλείστας ἄλλας λεπτομερείας. Ἐκ τῶν τοιούτων ὑπολογισμῶν πείθεται ὅτι ἡ ἐπιχείρησις ἀποβήσεται ἐπικερδῆς. Μελετᾷ ἐμβριθῶς τοὺς ὅρους τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ κατ' αὐτοὺς ἐξαιτεῖται παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν παραχώρησιν. Συνδυάσας τότε μετὰ τῆς κυβερνήσεως τοὺς ὅρους, συντάττει τὸ μετ' αὐτῆς συμβόλαιον τῆς παραχώρησεως· ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀτομικὰ κεφάλαιά εἰσιν ἀνεπαρκῆ ἐπικαλεῖται τὴν σύστασιν ἐταιρίας διὰ μετοχῶν. Ἡ δὲ ἐκτέλεσις ἀπαιτεῖ δραστηριότητα, ἐπίβλεψιν, ἐκλογὴν προσωπικοῦ, ἐπιτήρησιν τμηματικὴν κτλ. ὅπως ἀποβῆ ὅσον τὸ δυνατὸν οἰκονομικωτέρα καὶ σύμφωνος πρὸς τὰ προὑπολογισθέντα. Μετὰ δὲ τὴν ἐκτέλεσιν ἀπαιτεῖται, ἵνα καλῶς διεκπαιρωθῆ ἡ ἐπιχείρησις, νὰ συναχθῆ τὸ περισσεῦσαν ὕλικόν, νὰ κλεισθῶσιν οἱ μερικοὶ λογαριασμοί, νὰ μειωθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐργατῶν, ὅπως τὰ ταχύτερον ἀρχίσῃ τὰς ἐργασίας πρὸς πορισμὸν κερδῶν κ.τ.λ.

Οἱ μωροὶ ἀποδίδουσι τὴν ἀποτυχίαν τῶν εἰς τὴν τύχην.

Οἱ ἔμποροι λέγουσι πολὺ δικαίως, ὅτι τὸν μὲν ἀνέδειξαν μέγαν οἱ καλοὶ ὑπολογισμοί, ἐφ' ὧν ἐστήριζε τὰς κερδοσκοπίας του, ἡ δραστηριότης μεθ' ἧς ἐξετελοῦντο αἱ ἐργασίαι τσου, ὁ ὄργανισμὸς μεθ' οὗ διηθύνοντο· ὅτι τὸν δὲ κατέστρεψαν οἱ ἐπιπόλαιοι ὑπολογισμοί, ἡ ἔλλειψις ἐπιβλέψεως καὶ καλῆς διευθύνσεως.

Πλείστοι ὅμως τὴν προαγωγὴν ἢ ὀπισθοδρόμησιν τοῦ ἐμπορίου ἀποδίδουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον εἰς τὴν εὐμένειαν ἢ δυσμένειαν τυφλῆς τινος τύχης, προσεπιλέγοντες ὅτι πλειότερον ἀξίζει μιᾶς ὥρας καλῆς τύχης, ἢ ὅλαι αἱ σπουδαὶ καὶ αἱ ἰκανότητες· ἀποδίδοντες οὕτω πάσας τοῦ ἐμπορίου τὰς μεταβολὰς εἰς τὰς τρεῖς τοῦ Διὸς θυγατέρας, τὰς μοίρας λέγομεν. Οἱ μοιρόδοξοι οὗτοι λάτραι τῆς εἰμαρμένης, ὅτε μὲν τὴν ἐπιτυχίαν ἀποδίδουσιν εἰς τὴν Κλωθῶν, τὴν διὰ τῆς ἡλακάτης κλώθουσαν τὰ νήματα τῆς ἐπικερδοῦς ἢ ἐπιζημίας ἐπιχειρήσεως· ὅτε δὲ εἰς τὴν Λάχεσιν, τὴν τυλίσσουσαν ἀπαύστως εἰς τὴν ἄτρακτον τὰ νήματα τῆς ἐκτελέσεώς της· ὅτε δὲ εἰς τὴν Ἄτροπον, τὴν κόπτουσαν τὸ νῆμα τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἔτεροι δὲ τινες πεζότεροι, φαίνεται, κατὰ τὴν φαντασίαν τὰ πάντα ἀποδίδουσιν εἰς τὴν θεὰν τύχην, τὴν ἀδελφὴν τῶν μοιρῶν, τὴν ἐπὶ κεφαλῆς φέρουσιν τὴν γήϊνον σφαῖραν καὶ ἐν χερσὶ τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας δηλ. τὴν ἄφθονον χορηγίαν καὶ ἀπολαυσὶν παντὸς ἐπιθυμητοῦ. Ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὰς τρεῖς τοῦ ἐμπορίου μοίρας, εἰς τὸν καλὸν λογισμὸν (Κλωθῶν)· εἰς τὴν δραστηρίαν ἐκτέλεσιν (Λάχεσιν)· καὶ εἰς τὴν περιεσκεμμένην διεξαγωγὴν (Ἄτροπον). Οἱ

Ἡ ἐπιτυχία εἶναι κτῆμα τῶν φρονίμων.

ἐπωνυμίας τοῦ ἡμιθέου. Ὁ βίος τοῦ ἥρωος τούτου εἶναι διδακτικὸν μάθημα διὰ τὸν ἔμπορον, διότι διὰ τῶν ἡρακλείων ἀγώνων καὶ τῆς ἐμβριθοῦς σκέψεως οὐ μόνον δὲν καταβάλλει τὰς δυσχερείας καὶ ἀπομακρύνει τὰς δεινὰς περιστάσεις, ἀλλὰ πολλάκις μάλιστα κατορθοῖ νὰ μετατρέψῃ αὐτὰς ἐξ ἐπιβλαβῶν εἰς ὠφελίμους.

Οἱ ἄνθρωποι κατὰ δυστυχίαν ἐσυνείθισαν ν' ἀποδίδουσιν εἰς τὴν τύχην ἢ εἰς τὸν Θεὸν τὴν ἔκβασιν τῶν ὑποθέσεων τῶν· διότι οὐδέποτε ἠθέλησαν ἢ ἐφρόντισαν ν' ἀνεύρωσι τὰ αἴτια τῆς ἀποτυχίας ἢ τῆς ἐπιτυχίας. Ἡ καταστατικὴ ὅμως τῶν ὑποθέσεων ἀριδῆλως μᾶς ἀποδεικνύει ὅτι ἡ τυφλὴ τύχη δὲν ὀρίζει τὴν ἔκβασιν τῶν ἐπιχειρήσεων· ἀλλ' ὅτι μάλιστα ἡ ἐπιτυχία εἰς τὰς ὑποθέσεις στέφει τοὺς ἀγῶνας τῶν φρονίμων, τῶν δραστηρίων, τῶν φιλοπόνων. Καὶ τυφλῶ δῆλον ὅτι ὁ ἀσύνητος, ὁ νωθρὸς, ὁ ὀκνηρὸς, ὁ ἀφροντισ οὐδέποτε ἐπιτυγχάνει. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι αἱ προσπάθειαι δὲν ἐπιτυγχάνουσιν ἐξ ἴσου· ὅτε μὲν ἡ ἐπιτυχία ἀποκτᾶται διὰ πλειοτέρων, ὅτε δὲ καὶ δι' ὀλιγωτέρων ἀγώνων· τοῦτο ὅμως δὲν ἀλλοιώνει τὸ παράπαν τὸ ἀξίωμα, ὅτι ἡ ἐπιτυχία εἶναι κτῆμα τῶν φρονίμων. Παρατηρητέον δὲ ὅτι καὶ ἡ ἐπιτυχία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔχει βαθμοὺς, οἵτινες οὐδόλως ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς τύχης, ἀλλ' ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἰκανότητος, τῆς δραστηριότητος, τῆς περισκέψεως, μεθ' ἧς διεξήχθη ἡ ἐπιχείρησις. Εἶναι βέβαιον ὅτι μικρότεραι προσπάθειαι ἐκφέρουσι μικρότερα ἀποτελέσματα· μεγάλοι ἀγῶνες ἐκφέρουσιν ἐντελεῖ ἐπιτυχίαν.

Ὁ φρόνιμος δὲν ἀποθαρύνεται ἐκ τῆς ἀποτυχίας.

ἄλλοτε δὲ μικρότεροι, ἡμιτελῆ ἐπιτυχίαν. Δὲν συμβαίνει ὅμως πάντοτε τὸ τοιοῦτον.

Εἶναι ἄξιον ἀπορίας, πῶς ὁ ἄνθρωπος νὰ ἦναι τοσοῦτον ἐγωϊστής καὶ ἄδικος, ὅταν πρόκηται νὰ κρίνη, ἐπικρίνη ἢ ἐκτιμήσῃ τὰς σκέψεις ἢ τὰς πράξεις ἢ τοὺς κόπους του! Μυριάκις τῆς ἡμέρας λέγει· διατί νὰ μὴ ἔχω καὶ ἐγὼ ὡς ἐκεῖνος; καὶ αὐτὸς δὲν εἶναι ἄνθρωπος ὡς ἐγώ; Διατί νὰ μὴ ἐπιτύχωσι τὰ σχέδιά μου, ἐνῶ τὰ πάντα ἔπραξα πρὸς εὐόδωσιν αὐτῶν; Διατί νὰ μὴ ἀπολαμβάνω καὶ ἐγὼ ὡς αὐτὸς, ἐνῶ καὶ ἐγὼ ἔχω, ἂν οὐχὶ πλειότερα, τούλάχιστον ἴσα προτερήματα καὶ ἰκανότητος ὡς ἐκεῖνος; — Ἄν τις τολμήσῃ εἰς τὸν τοιοῦτον νὰ δώσῃ τὴν ἀληθῆ ἀπάντησιν, πόσον δὲν ἤθελε παροξύνει τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἀγανάκτησίν του! «Δὲν ἔχεις, ὅσα ἔχει ὁ Ῥότσχιλδ, διότι δὲν ἔχεις τὰ προτερήματα ἐκείνου· ἔχεις ὅμως τοσαῦτα, ὅσα ἀξίζουσιν αἱ ἰκανότητές σου· τότε μόνον θὰ ἀποκτήσῃς πλειότερα, ὅταν ἀποκτήσῃς πλειότερας ἰκανότητας. Διὰ νὰ εὕρῃς τὰς αἰτίας, ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν ἐπέτυχον, ἢ ἀτελῶς ἐπέτυχον τὰ σχέδιά σου, ἀπόβαλον τὸν ἐγωϊσμόν, καὶ ἀμερολήπτως κρίνε τότε τὰς πράξεις· θέλεις εὕρει ὅτι παρέλειψες τοῦτο ἢ ἐκεῖνο νὰ πράξῃς καὶ διὰ τοῦτο ἐπῆλθον ἄλλοῖα τὰ ἀποτελέσματα ἀφ' ὅ,τι προσεδόκας. — Ἄν δὲν ἀπολαμβάνῃς ὅσα ἄλλος τις, τοῦτο σὺ δὲν δύνασαι νὰ κρίνης· διότι ἢ φιλαυτία δὲν σὲ ἀφίνει νὰ κρίνης ἀπαθῶς· ἐν τούτοις οἱ ἔχοντες ἀνάγκην τῶν ἰκανοτήτων σου ἐκτιμῶσιν αὐτὰς τοσοῦτον ὅσον ἀξίζουσι.

Διατί λοιπὸν νὰ γομίζωμεν ἑαυτοὺς ἡδικομένους καὶ

Ὁ συναγωνισμὸς ἀνέδειξε τοὺς μεγάλους ἐμπόρους.

εἶναι ψευδέστατον· διότι ἐκ τῶν ἐνεργουμένων ὁσημέραι ἀποδεικνύεται μάλιστα τὸ ἐναντίον. Οὐδεὶς αἰὼν διέπρεψε διὰ τὰ τοσαῦτα πιστωτικὰ καθιδρύματα καὶ διὰ τὰς ποικίλας τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐπιχειρήσεις. Τὸ ὅτι δὲ ὁ συναγωνισμὸς ἀνεπτύχθη, καὶ εἰς τὸ μέλλον ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον θέλει ἀναπτυχθεῖ, εἶναι ἀλήθεια καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν πρόοδον τοῦ ἐμπορίου. Ἄνευ αὐτοῦ θὰ ἐμπίπτομεν εἰς τὰ μονοπωλεῖα, τῶν ὁποίων τὴν βλάβην ἠσθάνθη ἐπὶ τοσοῦτον ὁ 17 καὶ 18 αἰὼν. Ὁ συναγωνισμὸς εἶναι ἡ ἐλευθερία τῆς ἐνεργείας, εἶναι τὸ κεντητήριον τῆς δραστηριότητος, ὅπερ δίδει τὴν ὠθησιν εἰς τὴν ἀτομικὴν μεγαλοουργίαν, εἶναι αὐτόχρομα εὐεργέτημα διὰ τὴν κοινωνίαν καὶ διὰ τὸν ἔμπορον· διότι διεγείρει τὴν ἐνεργητικότητα, διαδίδει τὴν εὐωνίαν, καὶ ἀφυπνεῖ ὅλας τοῦ ἀνθρώπου τὰς δυνάμεις. Ὡστε ὁ συναγωνισμὸς ἀντὶ νὰ τρομάζῃ ἢ ἀποθαρρύνῃ τὸν ἔμπορον, πρέπει νὰ διεγείρῃ ἐν αὐτῷ ἰκανότητας καὶ ἐνέργειαν ἐπαρκούσαν, ὅπως συναμίλληται ἐπαξίως εἰς τὴν παλαιστραν τῶν κοινωνικῶν συμφερόντων. Τὸ νὰ μέμφηται τις τὸν συναγωνισμὸν καὶ ν' ἀποδίδῃ εἰς αὐτὸν τὰς ἀποτυχίας του εἶναι τοσοῦτον ἄτοπον, ὅσον καὶ τὸ ν' ἀπαιτῇ τις πάντα τὰ ἐν τῇ φύσει νὰ ἦναι κατὰ τὴν θέλησιν καὶ τὸ συμφέρον του. Ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐπιζητῇ τὴν μετὰθεσιν τῶν νόμων τῆς φύσεως ἢ τὴν μεταβολὴν τῶν φυσικῶν περιστάσεων διὰ νὰ εὐδοκημήσῃ· ἀλλὰ μάλιστα ὀφείλει νὰ συμμορφώνη τὰς ἐνεργείας του κατὰ τὰς ὑπαρχούσας περιστάσεις καὶ κατὰ τὴν τάξιν, ἣν ἔχουσιν ἐν τῇ φύσει τὰ πράγματα. Τὸ νὰ ἐπιζητῶμεν

Ὁ ἀνταγωνισμὸς ἀνέδειξε τοὺς μεγάλους ἀνδρας.

τὸν περιορισμὸν τοῦ συναγωνισμοῦ διὰ νὰ προαχθῶμεν τὸ τοιοῦτον δὲν θὰ ἦτον οὐδὲ δικαιοσύνη οὐδὲ ἰκανότης. Ἐν ταῖς δυσχερείαις καὶ ἐν τῇ ἀμίλλῃ τοῦ συναγωνισμοῦ ἀνευρίσκει ὁ ἄνθρωπος τὴν πρόοδόν του, τὸ θάρρος του, τὴν σοφίαν του· ἡ τοιαύτη δὲ προαγωγή ἀποβαίνει εἰς τὸν ἔμπορον ὠφέλιμος ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς. Ὁ συναγωνισμὸς ἀνέδειξε τοὺς μεγάλους ἐμπόρους, τοὺς ἐξόχους τεχνίτας, τοὺς ἀρίστους καλλιτέχνας· ἐκ δὲ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀνεδείχθησαν ἅπαντες οἱ μεγάλοι ἀνδρες, οἱ τοσοῦτον ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῆς ἀνθρωπότητος μοχθήσαντες.

Β΄.

Ἡ τακτικὴ τῶν ὑποθέσεων — μέσα τῆς μορφώσεως τοῦ ἀξίου διαχειριστοῦ. — μέσα προαγωγῆς εἰς τὸ πρακτικὸν στάδιον. Ἐπασχολήσις τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων.

Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπομεν ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ διοργανίσειν, τοῦ χειρίζεσθαι, τοῦ διεξάγειν τὰς ὑποθέσεις ἀποτελεῖ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ κερδοσκοπεῖν, τὴν ὁποίαν συνήθως ἀποκαλοῦσι τακτικὴν τῶν ὑποθέσεων. Αὕτη ἔγκειται κυρίως ἐν τῇ ταχύτητι τῆς ἀντιλήψεως συνηνωμένης μετὰ τῆς ταχύτητος τῆς πράξεως. Ἡ μὲν ταχύτης τῆς ἀντιλήψεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου δηλ. τῆς ἀτομικῆς εὐφυΐας, τῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς πείρας· ἡ δὲ ταχύτης τοῦ πράττειν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πειθαρχίας καὶ τάξεως, μεθ' ἧς διενεργοῦνται αἱ συλληφθεῖσαι ιδέαι.

Ἡ ταχεῖα ἀντίληψις καὶ πράξις εἶναι τακτικὴ.

ὥστε ἡ τακτικὴ τῶν ὑποθέσεων δύο οὐσιώδη μέρη ἔχει, τὴν θεωρητικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν.

Ὁμολογοῦμεν ὅτι σπάνιά τινα πνεύματα γεννῶνται πεπροικισμένα διὰ πλείστων ἐξόχων πλεονεκτημάτων, ἅτινα ὑποβοηθοῦσι τὴν προαγωγὴν των ἐνίοτε· ἀλλ' οὐχ' ἦττον βέβαιον εἶναι ὅτι τὴν τακτικὴν τῶν ὑποθέσεων δύναται πᾶσα μετρία εὐφυΐα ν' ἀποκτήσῃ, ὅταν καλῶς μορφωθῇ πρὸς τοῦτο. Ἡ ἀπόκτησις τῆς ἰκανότητος ταύτης ὡς καὶ πάσης ἄλλης ἐν ταῖς βιοτικαῖς ἀσχολίαις, ἐστ' ὅτε καὶ ἐν ταῖς πνευματικαῖς δὲν ἐπιτυγχάνεται οὐδὲ εἰς τὰς Ἀκαδημίας, οὐδὲ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς, ἀλλ' ἐν τῇ εὐρείᾳ παλαίστρᾳ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἐν τῇ τύρβῃ τῆς ἀγορᾶς, ἐν τῷ χειμάρρῳ τῶν περιστάσεων. Ἐν τῇ σχολῇ θεωρητικῶς συντίθεται καὶ ἀποσυντίθεται ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἐρευνῶνται λεπτομερῶς αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις, καὶ ταῦτα βοηθοῦσι πῶς τὸν καλὸν διαχειριστὴν· ἀλλ' ἡ κυρία αὐτοῦ μόρφωσις καὶ ἀνάδειξις ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ, ἐν τῇ πρακτικῇ ἐνεργεῖται, ὅπως τοῦ ἱατροῦ ἐν τῷ νοσοκομείῳ καὶ τοῦ στρατηγοῦ ἐν τῇ μάχῃ.

Ἡ μόρφωσις τοῦ ἐπιτυχοῦς διαχειριστοῦ δὲν ἀπαιτεῖ ὑψηλὰς καὶ ἐξαιρετικὰς θεωρίας, ἀλλὰ τὴν γνῶσιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, τὴν ἐξάσκησιν τῶν κοινῶν ιδιοτήτων, καὶ τὴν διευθέτησιν τῶν κοινῶν προτερημάτων. Δὲν ὑπάρχει τι ἀπόκρυφον, ἢ θαυμάσιον, ἢ μυστηριῶδες, ἢ ἕξοχον· ἀπεναντίας μάλιστα, τὰ μέσα τῆς μορφώσεώς του εἰσὶ κοινὰ, δημῶδη, καταληπτὰ τοῖς πᾶσι καὶ ἰκανὰ νὰ μορφώσωσι πάντα ἐπιστήμονα,

Ἡ μόρφωσις τοῦ διαχειριστοῦ γίνεται ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ.

πάντα ἐργάτην, πάντα καλλιτέχνην, πάντα κοινὸν ἄνθρωπον. Τὰ μέσα ταῦτα ὑπαγορεύονται οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ νοός ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς δημώδους συνειδήσεως, ἣτις διετύπωσε αὐτὰ εἰς παροιμίας καὶ γνωμικά. Ταῦτα μάλιστα κατελογίσασμεν ἐν τῷ Η'. Κεφαλαίῳ ὅτε ἐλέγομεν τὰ δέοντα περὶ τῶν ἀπαιτουμένων ἐν τῷ ἐμπορίῳ ἰδιοτήτων.

Ἐνῶ πρὸς μόρφωσιν τοῦ καλοῦ διαχειριστοῦ δὲν ἀπαιτοῦνται οὐδὲ ὑψηλαὶ θεωρίαι, οὐδὲ προτερήματα, οὐδὲ ἔκτακτα μέσα, ἐκ τοσοῦτων χιλιάδων ἐμπόρων ὀλίγιστοι διαπρέπουσιν εἰς τὸ διαχειρίζεσθαι τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις· καὶ οἱ ἄριστοι διαχειρισταὶ εἰσὶ τοσοῦτον σπάνιοι ὅσον καὶ οἱ ἔξοχοι διπλωμάται. Τοῦτο εἶναι ἡ καλλιτέρα ἀπόδειξις, ὅτι ἡ ἐμπορικὴ ἐκπαίδευσις εὐρίσκεται εἰσέτι εἰς τὰ σπάργανά της· διότι οὐ μόνον τὰ φυσικὰ προτερήματα τῶν ἐμπόρων δὲν καλλιεργοῦνται παιδιόθεν, ἀλλ' οὐδ' ἡ οἰκιακὴ καὶ σχολικὴ ἀνατροφή διδάσκει εἰς αὐτοὺς διὰ τίνων μέσων ἠδύναντο ν' ἀποβῶσιν ἔξοχοι διαχειρισταί. Τούτου ἕνεκα τὸ ἐμπορικὸν σωματεῖον συνεχῶς λαμβάνει τὴν προσβολήν, αἰτουμένου καλοῦ διαχειριστοῦ νὰ παρουσιαῖται ὡς τοιοῦτος εἰς δικηγόρος καὶ οὐχὶ εἰς ἐμπειρομαθὴς καὶ σοφὸς ἔμπορος· πόθεν ὁ δικηγόρος διαχειριστής; !! . . . . .

Ὁμοφώνως οἱ συγγραφεῖς ἀποφαίνονται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος προάγεται εἰς τὸ πρακτικὸν αὐτοῦ στάδιον, οὐχὶ διὰ τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῶν ἐξόχων προτερημάτων, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐστόχου παιδαγωγήσεως ἑαυτοῦ, διὰ τῶν ἠρωϊκῶν προσπαθειῶν, διὰ τῆς καρτερικῆς φιλο-

Ἐκαστος δύναται νὰ γείνη ὅ,τι ἐπιθυμῆσει.

πονίας, διὰ τῆς εἰς τὴν ἐργασίαν πειθαρχίας, διὰ τῆς περὶ τὴν προαγωγὴν μερίμνης. Ταῦτα προάγουσι καὶ τοὺς μὴ εὐφυεῖς καὶ τοὺς μὴ μετέχοντας φυσικῶν προτερημάτων· διὰ τούτων ἕκαστος δύναται νὰ γείνη ὅ,τι ἐπιθυμῆσει.

Ἄν ὁ βραδύγλωσσος, ὁ νευρικός, ὁ δύσπνους Δημοσθένης κατώρθωσε νὰ γείνη ὁ ἔξοχος τῶν ρητόρων τῆς ἀρχαιότητος, χωρὶς νὰ ἔχη φυσικὸν προτέρημα τὴν εὐγλωττίαν, ἀλλὰ μάλιστα μέγα κώλυμα τὰς σωματικὰς του ἐλλείψεις, τίς πλέον δύναται ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι καὶ ὁ ἔμπορος διὰ τῶν ἠρωϊκῶν ἀγώνων δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ προάξῃ ἑαυτὸν εἰς μέγιστον βαθμὸν περικοπῆς καὶ δόξης; !!

Χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ἄλλα βιογραφικὰ παραδείγματα, λίαν διδακτικὰ ἄλλως, ἀρκούμεθα ἵνα ἐκφράσωμεν τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ Ἀγγλοῦ Browning, ὅστις εἰς τέσσαρας μόνους λέξεις κατώρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ τὸ σύμβολον τῆς προαγωγῆς ἐκάστου ἀνθρώπου· Strong to labour, sure to conquer.

Ὁ ΙΣΧΥΡΟΣ εἰς τὸ ΕΡΓΑΖΕΣΘΑΙ ἔσεται ΑΣΦΑΛΗΣ εἰς τὸ ΑΠΟΚΤΑΝ.

Ὅστις νομίζει ὅτι ταῦτα δὲν τὸν ὀδηγοῦσι σαφῶς ὅπως εὐρὴ ἀσφαλῶς τὴν ὁδὸν τῆς προαγωγῆς του, τὸν παραπέμπομεν εἰς τὸ Η'. Κεφάλαιον ὅπως ἐπαναλάβῃ ὅσα εἶπομεν περὶ πειθαρχίας, τάξεως, ἀκριβείας, ἐνεργητικότητος, γνώσεων καὶ ἱκανοτήτων, πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, συμπεριφορᾶς κ.τ.λ. Ὡς ἐπίμετρον δὲ προσθέτομεν, ὅτι ἡ τάξις εἰς τὰς ὑποθέσεις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τάξιν τῆς

Ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἀσφαλὴς ἐν τῇ ἀποκτήσει.

ἀνατροφῆς καὶ τῆς διαίτης. Ὁ μὴ ἀνατραφεὶς ἐν τῇ πειθαρχίᾳ τῆς τάξεως εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, ὁ μὴ τακτικῶς διαιτώμενος, ἀλλ' ἀτάκτως κοιμώμενος, τρώγων, διασκεδάζων, ὁ τοιοῦτος οὐδὲ εἰς τὰς ὑποθέσεις του θὰ ἔχη τάξιν. Ἡ τάξις εἶναι ὁ ἄριστος βοηθὸς τῆς καλῆς διαχειρίσεως, διότι ἐκτελεῖ τὰς ἐργασίας ἀνά μιάν ἐντελῶς καὶ ὅταν πρέπη. Ὁ ἀτακτος ἐπιλαμβάνεται συγχρόνως πολλῶν ἐργασιῶν, καὶ τὰς μὲν κακῶς ἐκτελεῖ, τὰς δὲ ἀφίνει ἀτελεῖς ἢ ἡμιτελεῖς· καὶ ἐκ τούτου προέρχεται σύγχυσις καὶ διπλοῦς κόπος.

Γέρων τις ἔμπορος τοσοῦτον ἐξετίμα τὴν τάξιν, ὥστε διέταξε νὰ γραφῇ ἡ λέξις αὕτη ἀραιοῖς γράμμασιν εἰς τὰς θύρας, εἰς τὰς γωνίας καὶ εἰς τὰ τείχη τοῦ γραφείου του. Ἐδίδε δὲ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους του τὸ ἀξιόλογον τοῦτο πρόσταγμα: πᾶσα ἐργασία γενέσθω ἐν τάξει κατὰ χρόνον καὶ τόπον.

Ὁ ἄνθρωπος τῆς τάξεως ἐγείρεται πρὶν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ἐργάζεται ἀνά μιάν τὰς ἐργασίας του, θυσιάζει μᾶλλον τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεώς του παρὰ ν' ἀφήσῃ ἡμιτελῆ τὰ ἔργα του, καὶ τέλος ἐπιδιώκει τὴν τάξιν καὶ εἰς τὰ παραμικρὰ πράγματα.

Ἡ ἀκρίβεια εἰς τὰς ὑποθέσεις εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ νὰ γίνηται πᾶσα πρᾶξις ἐντελῶς, ὅπως πρέπη καθ' ὠρισμένον τόπον καὶ χρόνον. Ὁ ἀκριβοῦς ἔμπορος εὐρίσκει εἰς τὴν ἐργασίαν του ὅταν πρέπη, τηρεῖ τὸν λόγον του, ὅπως τὸν ἐξέφρασε, παρευρίσκει εἰς τὰς συνεντεύξεις του εἰς τὴν ὥραν, πληρῶνει εἰς τὴν διορίαν, παραδίδει ὅσα ἐπώλησε, παραλαμβάνει ὅσα ἠγόρασε, δανεῖζει ὅσα ὑπεσχέθη, ἐκτελεῖ ὅσα ὑπεχρεώθη

Ἡ ἀκρίβεια παρέχει δύναμιν, σέβας, πίστιν.

νὰ κάμη κ.τ.λ. Ἡ ἀκρίβεια δίδει εἰς τὸν διαχειριστὴν πτέρυγας, δύναμιν, ταχύτητα, πίστιν, ὑπόληψιν, σέβας, κ.τ.λ.

Ὁ ἀνακριβὴς σχεδὸν πάντοτε τιμωρεῖται διὰ τὴν ἀνακριβειάν του. Ἐμπορὸς τις ἐδανείζετο παρ' ἰδιοκτῆτου χιλίας λίρας, ἐπειδὴ δὲ παρημέλησε νὰ μετρήσῃ τὸ ἐπὶ τῆς τραπέζης μετρηθὲν ποσόν, ὁ ἰδιοκτῆτης ἀπέσυρε τὰ χρήματα καὶ ἤρνήθη νὰ δανείσῃ ἐπειπῶν, «ἐπειδὴ εἶσαι ἀνακριβὴς εἰς τὴν παραλαβὴν τῶν χρημάτων, φοβοῦμαι ὅτι θὰ εἶσαι τοιοῦτος καὶ διὰ τὴν πληρωμὴν αὐτῶν εἰς τὴν διορίαν· διὰ τοῦτο ὑπάγε καὶ δὲν σὲ δανεῖζω πλέον». Ἡ ἀκρίβεια εἶναι ἡ βαθεῖα τοῦ καθήκοντος συναίσθησις, εἶναι ἡ εὐγενὴς προθυμία τοῦ νὰ ἐκτελῶμεν κατὰ γράμμα τὰ συμπεφωνημένα. Ἐνίοτε περιστάσεις ὑπερτάτης ἀνάγκης δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰς τὸν ἀκριβοῦς ἔμπορον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑποσχέσεών του· ἀλλὰ τότε ἐμφαίνεται ἡ μετριοπάθεια καὶ γενναιοφροσύνη τῶν ἐμπόρων τοῦ νὰ χορηγῶσι προθύμως παράτασιν ἢ ἄλλης φύσεως εὐκολίαν εἰς τοὺς ἐκ συστήματος ἀκριβεῖς συναδέλφους των. Ὁ ἀκριβοῦς ὁμῶς πολὺ σπανίως θὰ ζητῇ νὰ ἐπωφεληθῆται τῆς γενναιοφροσύνης ταύτης τῶν ἐμπόρων, τῆς καὶ μακροθυμίας συνήθως λεγομένης· διότι ἐκπίπτει ἠθικῶς καὶ κατ' ὀλίγον καθίσταται ἀνάξιος πίστεως, ὡς προδίδων ἀδυναμίαν.

Ὁ διαχειριζόμενος ἐμπορικὰς ὑποθέσεις ὀφείλει ἐπιδεξίως νὰ διαθέτῃ τὰς σωματικὰς του δυνάμεις, ὅπως γνωρίζῃ ἀκριβῶς τί ἐπισυμβαίνει εἰς τὰς ἐργασίας του νὰ ἐπιβλέπη ἐφ' ὅλων, καὶ νὰ συνεργῇ ἐφ' ὅλων· ἀλλ'

Ὁ ἀκριβὴς δὲν χρήζει τῆς μακροθυμίας τῶν ἐμπόρων.

αἱ σωματικαὶ τοῦ ἐμπόρου ἀσχολίαι εἰσὶ μηδαμιναί, παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς πνευματικάς. Ἄνεκαθεν τὸ ἐπιτήδευμα τοῦτο φημίζεται ὡς πλήρες ἀνησυχαστικῶν μεριμνῶν, καὶ ποικίλων ἀσχολιῶν· πραγματικῶς, ὁ ἔχων βαθείαν τὴν συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος δὲν ἴσεται ψυχρὸς καὶ ἀπαράσκευος θεατῆς τῶν ὑποθέσεων του· δὲν καταδέχεται νὰ γίνηται ἔρμαιον τῆς φορᾶς τῶν περιστάσεων καὶ νὰ παρασύρηται ὡς ἄχυρον ἐντὸς ποταμοῦ. Τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο πρὸ παντὸς ἄλλου θέτει εἰς συνεχῆ καὶ ζωηρὸν ὄργανισμὸν τὰς διανοητικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τῆς φαντασίας ἀναπαριστάνεται ἐνώπιον τοῦ ἐμπόρου ἡ παρελθοῦσα καὶ μέλλουσα τῶν ὑποθέσεων θέσις, ἣν τοσοῦτον ἐναγωνίως μοχθεῖ ἵνα φέρῃ εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν· προορᾷ τοὺς ἐπαπειλήσοντας τὰς ὑποθέσεις κινδύνους καὶ πᾶσαν ἐνδεχομένην παραδρομὴν τῶν περιστάσεων ἐκ τοῦ σκοπούμενου. Διὰ τῆς κρίσεως ζυγοστατεῖ τὰς περιστάσεις καὶ ἀποδίδει εἰς ἐκάστην τὸ πρέπον ἐνδιαφέρον. Διὰ τῆς φρονήσεως ρυθμίζει τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων, συμμορφώνει ἀναλόγως τῶν περιστάσεων τὴν συμπεριφορὰν του καὶ ἐφευρίσκει νέας αἰτίας ἐνεργείας, ὅπως παραχθῶσι συμφέροντα, ἀποτελέσματα, κ.τ.λ. Τέλος ἀνάγκη νὰ πεισθῇ ὁ ἔμπορος ὅτι ἄσκεπτος ἀμέριμνος καὶ ἀφροντις ὢν, κινδυνεύει νὰ παρασυρθῇ ὑπὸ τῶν περιστάσεων εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας του.

Ἡμεῖς οὐ διαμειψόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον.

Γ'.

Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δόξα τῶν καλῶν ἔργων.—Τὸ ἐμπόριον καὶ ὁ ἐγωϊσμός.—Μέσα πρὸς ἀπόκτησιν τιμῆς.—Τὸ ἀληθὲς συμφέρον.—Ἀκεραιότης καὶ εὐγένεια χαρακτήρος.—Ἄϊσθημα τιμῆς.—Παράινέσεις.

Πολλοὶ μὲν πλουτοῦσι κακοὶ, ἀγαθοὶ δὲ πένονται, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ, χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.—Καλῶς ἀκούειν μᾶλλον ἢ πλουτεῖν θέλε.—Πολλοὶ τὸν πλοῦτον ἐμίσησαν, τὴν δόξαν οὐδεὶς.—Ταῦτα καὶ τὰ τούτων παραπλήσια ἔλεγεν ὁ Σόλων καὶ ἡ δημώδης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ φιλοσοφία, ἵνα καθαγιάσῃ τὸ ἀξίωμα, ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι μὴδὲν, ἐνόσω δὲν συντελεῖ ὅπως δι' αὐτοῦ ἐκπληρωθῇ μία πρᾶξις ἐνάρετος, ἢ ἀποκτηθῇ μία αἰώνιος δόξα ἐκπηγάζουσα ἐκ τῆς πράξεως τῶν καλῶν ἔργων. Τῶντι, οὐδεμία δόξα ὑπάρχει θειοτέρα καὶ ἀγιωτέρα παρὰ ἡ τῶν καλῶν ἔργων. Ἡ καρδία ἢ μὴ φλεγομένη ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς τοιαύτης δόξης εἶναι βεβαίως καρδία ποταπὴ, αἰσχρὰ, μηδαμινή· διότι ἐκ τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν τοῦ προσκαίρου τούτου κόσμου οὐδὲν ἄλλο ἐγνωρίσαμεν ἀθάνατον καὶ μόνιμον εἰμὴ τὴν δόξαν τῆς ἀγαθοεργίας. Ἡ δόξα αὕτη εἶναι τιμητικὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐμπρέπουσα εἰς τὴν λογικότητα του. Ὁ ἔμπορος κολυμβῶν ἐντὸς τοῦ πελάγους τοῦ ὑλικοῦ κόσμου οὐδὲν ἄλλο ἔχει ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῆς γενικῆς ματαιότητος τῶν ἐγκοσμίων ἀγα-

Ο ἔμπορος ἀγαπᾷ τὸ συμφέρον του ἀνευ βλάβης τῶν ἄλλων.

θῶν, εἰμὴ τὴν παρήγορον ἰδέαν, ὅτι αἱ τοσαῦται προσπάθειαι δὲν θέλουσι καταλήξει εἰς τὸ μηδέν, ἀλλ' εἰς τὴν αἰώνιον μνήμην καὶ τὴν δόξαν τῶν ἀγαθοεργῶν, ἅς διὰ τῶν χρηματικῶν μέσων ἠδυνήθη νὰ πράξῃ εἰς τοὺς συγγενεῖς, τοὺς φίλους, τοὺς ὁμογενεῖς καὶ πρὸς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα. Οὐδεμία ἄλλη τάξις τῆς κοινωνίας δύναται εὐωτότερον καὶ εὐχερέστερον ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐπίζηλον ταύτην δόξαν ὅσον ἡ ἐμπορικὴ· διότι γνωρίζει κάλλιον ποῦ ὑπάρχει ἀνάγκη, καὶ πῶς συλλήβδην πολλαὶ ἀνάγκαι ἰκανοποιοῦνται εὐστοχώτερον· ἐκ πείρας γνωρίζει πῶς κάλλιον διαθέτων χρηματικὸν ποσὸν δύναται νὰ εὐεργετήσῃ τοὺς συμπολίτας καὶ ὁμοεθνεῖς του.

Ἄν ἐκ τῶν ἐμπορικῶν πράξεων ἀφαιρέσωμεν τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀπὸ τὸν πλοῦτον τὴν δόξαν τῶν καλῶν ἔργων, τότε τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἀποβαίνει ἐγωϊστικὸν καὶ ἐνίοτε ἀποτρόπαιον. Κατηγοροῦσι τοὺς ἐμπόρους ὡς ἐγωϊστὰς, καὶ νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἦναι τοιοῦτοι, ὅπως ἐννοῶμεν ἡμεῖς τὸν ἐγωϊσμόν, δηλ. πρέπει ν' ἀγαπῶσι τὰ συμφέροντά των, χωρὶς ὅμως νὰ παραβλάπτωσι τὰ τῶν ἄλλων. Τοιοῦτος ἐγωϊσμός δὲν εἶναι τὸ ἀπορρόφητικὸν ἐκεῖνο ἐγὼ, τὸ θέλον τὰ πάντα δι' ἑαυτὸν καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τὸ ὅποῖον τοσοῦτον ἢ ἠθικὴ καταδικάζει. Οὐχί, εἶναι τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως, εἶναι ἡ ἄμυνα τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων κατὰ τῆς ξένης ἐπιθέσεως, εἶναι τὸ αἶσθημα τῆς προόδου τῶν ὑποθέσεων. Εἶδομεν καὶ τοιοῦτον εἶδος ἐμπόρων οἵτινες ἕνεκα ματαιῶν λόγων ἄφησαν τὰ συμφέροντά των ἔρμαιον τῶν ἄλλων, χωρὶς οὐδέποτε

Ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς ἀποκτᾶται διὰ τῶν ἀρετῶν.

νὰ ὑπερασπίσωσιν αὐτὰ ἀνδρικῶς· ἕκαστος δὲ δύναται νὰ συμπεράνη πόσον βραχὺς ὑπῆρξε τῶν τοιούτων ὁ βίος. Πολλάκις ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἐκθειάσωμεν τὴν γενναιοδωρίαν τῶν ἐμπόρων, καὶ ἤδη προσθέτομεν ὅτι ἐξ ὄλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἢ μᾶλλον μεγαλόφρων εἰς θυσίας, ἢ μᾶλλον ἐλευθέριος εἰς συνδρομὰς εἶναι αὐτὴ ἐκείνη, ἣτις ἀδίκως κατηγορεῖται ὡς ἐγωϊστικὴ.

Ἐπάρχει καὶ ἕτερον εἶδος δόξης, ἣν ἀπολαύει ὁ ἔμπορος παρὰ τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν εὐθύτητα τῶν πράξεών του καὶ τὴν εἰλικρινῆ διαγωγὴν του. Ἡ τοιαύτη δόξα μᾶς εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς τιμῆς καὶ τοῦ σεβασμοῦ· ἀποκτᾶται δὲ οὐχὶ διὰ τοῦ θάμβους ἢ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ πλοῦτου, οὐδὲ διὰ τοῦ μεγαλείου ἢ τοῦ γένους, ἀλλὰ διὰ τῆς πολυχρονίου ἀσκήσεως ἀρετῶν ἀξιολόγων, οἷον τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀφιλοκερδείας, τῆς αὐταπαρνήσεως. Εἶναι ἀνάγκη κατεπεύγουσα νὰ πεισθῇ διὰ παντὸς ὁ ἔμπορος, ὅτι ἡ ἐξάσκησις τῶν ἀρετῶν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ αὐτοῦ δὲν ἀντιφάσκει τὸ παράπαν πρὸς τὰ ἀληθῆ συμφέροντά του· ἀλλ' ὅτι μάλιστα διὰ τῶν ἀρετῶν θάττον ἢ βράδιον δύναται ν' ἀποκτήσῃ πλοῦτον ἀσφαλῆ, πίστιν εὐρυτάτην, σέβας ὠφελιμώτατον, καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ὁ εὐσυνειδήτος, ὁ εὐγενής, ὁ δίκαιος ἠθέλε ποτε ἐπιθυμήσει ἵν' ἀποκτήσῃ. Διὰ τῶν ἀρετῶν ὁ ἔμπορος κατακτᾷ τὸ σύμπαν καὶ διαιωνίζει τὴν ὑπαρξίν του. Ἀπασαί αἱ παρέκτροπαὶ καὶ τὰ ἠθικὰ σφάλματα τῶν ἐμπόρων, ἅτινα κατὰ μεγάλην δυστυχίαν καθ' ἡμέραν βλέπομεν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, προέρχονται ἐκ τοῦ

Τὸ τῆς ἀδικίας συμφέρον δὲν προάγει τὸν ἔμπορον.

ὅτι κακὴν ἔννοιαν ἔλαβον τοῦ ἀληθοῦς αὐτῶν συμφέροντος. Μίαν ἀρχὴν, ἐν σύνθημα οἱ ἔμπορευόμενοι ὀφείλουσιν αἰετοτε νὰ θέσωσιν ὑπεράνω πάσης κερδοσκοπίας, πρὸ παντὸς ἄλλου συμφέροντος, τὸ ὅτι δηλ. τὸ ἀληθές συμφέρον ἐγκρατεῖται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἀρετῆς· πᾶν συμφέρον ἐξερχόμενον τῶν ὀρίων τούτων, ἀποβαίνει πλημμέλημα ἐνίοτε δὲ καὶ ἔγκλημα.

Πᾶς ἄνθρωπος ζητεῖ τὸ συμφέρον του δηλ. πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ τὸν ὠφελήσῃ ὑλικῶς ἢ ἠθικῶς καὶ νὰ τὸν προαγάγῃ σκοπίμως. Τὸ ἐκ τῆς ἀδικίας σχηματιζόμενον συμφέρον πιθανὸν νὰ ὠφελῇ χρηματικῶς οὐχὶ ὅμως καὶ ἠθικῶς· οὐδόλως δὲ προάγει σκοπίμως τὸν ἔμπορον. Τὸ ἐκ τῆς ἀρετῆς ἐκπηγάζον συμφέρον ἀναπτύσσεται μὲν βραδέως καὶ δι' ἀγώνων, διὰ θυσιῶν, ἀλλὰ ριζώνει ἀσφαλῶς καὶ μονίμως· συνεπάγει δὲ ἡδονὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν. Τὸν τίμιον, τὸν ἐνάρετον ἔμπορον ἀμέσως ἢ κοινωνία ἐκτιμᾷ· ὁ κόσμος λαμβάνει τὸν λόγον του ὡς γνήσιον νόμισμα, τὴν ὑπογραφήν του ὡς παγκόσμιον νόμισμα, καὶ τὴν διαγωγὴν του ὡς ὑπογραμμὸν τῆς τιμίας καὶ ἀμέμπτου διαγωγῆς. Οἱ συναδέλφοί του πανταχόθεν προσφέρουσι πιστώσεις, παραγγελίας, χρήματα ἀποδίδοντες αὐτῷ συγχρόνως ἐνδείξεις τοῦ πρὸς αὐτὸν σεβασμοῦ. Ὁ τοιοῦτος, ἐνῶ ἀπολαμβάνει τὰ μέσα ὅπως μυριοπλασιάσῃ τὰς ἐργασίας του, ἔχει συγχρόνως καὶ τὴν συνειδήσιν αἰετοτε εὐφραινομένην διὰ τὰς τοσαύτας τοῦ σεβασμοῦ ἐνδείξεις. Ἰδοὺ ὅποια τις εἶναι ἡ δόξα, ἣν ἀρμόζει πᾶς φρόνιμος ἔμπορος νὰ ἐπιζητῇ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ συμφέροντι.

Διὰ τῆς ἀρετῆς ὁ ἔμπορος κάμνει τὸ συμφέρον του.

Λάβωμεν ἤδη ὡς ἀντίθετον παράδειγμα τὸν ἔμπορον ἀπὸ τοῦ κατώτατου βαθμοῦ τοῦ παντοπώλου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου τοῦ τραπεζίτου, ἀπὸ τοῦ μικροτάτου βιομηχανοῦ μέχρι τοῦ πλοιάρχου καὶ ἴδωμεν ποῖον ἀληθές συμφέρον δύναται νὰ ἐπιτύχῃ μὴ ὢν τίμιος, δίκαιος ἢ μὴ ἀκολουθῶν τὰς ὁδοὺς τῆς ἀρετῆς. Ὁ παντοπώλης, φέρ' εἰπεῖν, ἀπατῶν τοὺς πελάτας του κατὰ τὴν ποιότητα, τὴν τιμὴν, τὸ ζύγιον, κερδίζει μὲν ὀλίγα χρήματα, ἀλλὰ ταχέως δυσαρεστεῖ καὶ στερεῖται τῶν πελατῶν του, καὶ οὐδεὶς ἄλλος θὰ τὸν πλησιάζῃ καὶ οὕτω πως ὀπισθοδρομεῖ ἢ ἐργασία του ἀπολέσας διὰ παντὸς τὴν ἐλπίδα τῆς προαγωγῆς. Ὁ παραγγελιοδόχος καταχρώμενος τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ παραγγελιοδότου δύναται νὰ ὠφελῆθῃ ἴσως 5 ἢ 10 τοῖς 0)0 πλειότερον τοῦ πρέποντος, ἀλλὰ ταχέως θὰ στερηθῇ τὰς παραγγελίας οὐ μόνον τοῦ ἀδικηθέντος παραγγελέως ἀλλὰ καὶ τοσοῦτων ἄλλων, ὅσους θὰ ἠδύνατο νὰ προσαποκτήσῃ διὰ τῆς φήμης, τῆς ἀρετῆς. Ὡστε κάκιστον συμφέρον θηρεύει ὅστις δι' εὐτελές τι ἀδίκον κέρδος χάνει τὴν πελατείαν του καὶ συγχρόνως τὸ μέλλον τῆς ἐργασίας του. Ὁ τραπεζίτης ζητῶν νὰ πραγματοποιήσῃ ὑπερβολικὰ ἀδίκαια κέρδη, πόσα προσκόμματα δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς πίστεως καὶ ὅποιαν δύναται νὰ προσδοκᾷ προαγωγὴν; Ὁ βιομήχανος δολιευόμενος τὴν κατασκευὴν τεχνήματός τινος ἀπατᾷ ἐπὶ τινα καιρὸν τοὺς καταναλωτὰς, ἀλλὰ πολὺ ταχέως θὰ βιασθῇ νὰ κλείσῃ τὸ ἐργοστάσιόν του ὡς μὴ ἔχον πλέον ἐργασίαν ἔνεκα τῆς δυσφημίας. Ὁ πλοίαρχος καταπατῶν

Ἡ τιμὴ εἶναι ὁ προστάτης ἄγγελος τῶν ὑποθέσεων.

θεῖα καὶ ἀνθρώπινα, δύναται μὲν νὰ ἐξαπατήσῃ τὰς ἀσφαλείας καὶ τοὺς φορτωτάς του, ἀλλὰ δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ζήσῃ ὢν ἐστιγματισμένος πλοίαρχος.

Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἠρευνήσαμεν τὰ μέσα δι' ὧν ὁ ἔμπορος δύναται ὑλικῶς νὰ προαχθῇ, ἤδη εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ μέσα δι' ὧν καὶ ἠθικῶς δύναται ν' ἀποβῇ μέγας καὶ δεδοξασμένος.

Οἱ συγγραφεῖς συμφώνως ἀποφαίνονται ὅτι ὁ ἀκέραιος καὶ εὐγενὴς χαρακτήρ εἶναι ἡ ἀδαμαντοστόλιστος κορωνὶς τοῦ ἐμπορικοῦ βίου, δι' οὗ καὶ σέβας καὶ ὑπόληψις ἀποκτᾶται, ἀλλὰ τίς ἐστὶν ὁ τοσοῦτον κατὰ τὸν πρακτικὸν βίον ἐκθειαζόμενος ἀκέραιος χαρακτήρ; εἶναι αἱ ἀρχαὶ τὰς ὁποίας ἐξ οἰκείας θελήσεως ἀπεφασίσαμεν ν' ἀκολουθήσωμεν εἰς ὅλον τὸν πρακτικὸν ἡμῶν βίον, καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας ἐσυνειθίσσαμεν μάλιστα νὰ πολιτευώμεθα ἐν τῷ βίῳ ἡμῶν ὥστε ὁ σχηματισμὸς τοῦ χαρακτήρος ἐξαρθᾶται ἐκ δύο οὐσιωδῶν στοιχείων· α) ἐκ τῆς ἀκλονήτου ἀποφάσεως τοῦ νὰ διάγωμεν κατὰ τοὺς παραδεδεγμένους περὶ ἀρετῆς κανόνας, καὶ β) ἐκ τῆς συστηματικῆς ἐξασκήσεως τῆς ἀρετῆς, ἥτις διὰ τοῦ χρόνου ἀποβαίνει πλέον ἕξις. Ὁ ἔχων ἀκέραιον καὶ εὐγενῆ τὸν χαρακτήρα πιστεύει ἀδιστακτικῶς ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ συμφέρον του, εἶναι ὁ προορισμὸς του εἶναι τὸ ἀκλόνητον φρόνημά του καὶ ἐπομένως ἡ ἀρετὴ μέλλει νὰ ἦναι καθ' ὅλον του τὸν βίον ἢ σταθερὰ ὁδὸς τῆς ζωῆς του. Ὁ ἀκέραιος χαρακτήρ εἶναι ἀκλόνητος διὰ τὴν πράξιν τῆς ἀρετῆς, εἶναι ἰσχυρὸς ἀπέναντι τῶν δεινῶν περιστάσεων, εἶναι ἀτρόμητος εἰς τὰς συμφοράς, εἶναι

Οἱ λαοὶ συντελοῦσιν εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἐμπόρου.

ἄκαμπτος καὶ ἀκατάβλητος ἐνώπιον ὄλων τῶν δυσχερειῶν.

Ἀπόβροια τοῦ ἀκεραίου καὶ εὐγενοῦς χαρακτήρος εἶναι τὸ τῆς τιμῆς αἴσθημα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκδήλωσις καταφαίνεται εἰς τὰς ἐν πίστει διαπραγματεύσεις καὶ δοσοληψίας. Ἡ τιμὴ εἶναι ἡ τροφὸς τῆς πίστεως καὶ ὁ προστάτης ἄγγελος τῶν ἐπιχειρήσεων. Ἡ τιμὴ διὰ τὸν ἔμπορον εἶναι οὐσιωδέστατος χαρακτήρ, ὅπως διὰ τὸν ἱερωμένον εἶναι ἡ εὐσέβεια, διὰ τὸν δικαστὴν ἡ ἀμεροληψία, διὰ τὸν στρατιώτην ἡ ἀνδρία, διὰ τὸν βουλευτὴν ὁ πατριωτισμὸς, διὰ τὸν ἰατρὸν ἡ φιλοφροσύνη. Ὅστις προδίδει τὰ ἐκμυστηρευθέντα ἀπόκρυφα, ὅστις καταχρᾶται τῆς ἀπειρίας ἢ ἀνικανότητος τῶν ἄλλων, ὅστις δὲν θυσιάζεται διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ συμπερωνημένα, ὅστις δυσφημεῖ τοὺς συναδέλφους, ὅστις ἐπιβουλεύεται νὰ ἐφελκύσῃ τοὺς θαμῶνας καὶ πελάτας τῶν ὁμοτέχνων του, ὅστις δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς ὑπαλλήλους του νὰ συμμερισθῶσι τὴν εὐδαιμονίαν του, ὁ τοιοῦτος παραβιάζει τοὺς ὅρους τῆς τιμῆς καὶ ὁ τοιοῦτος χαρακτήρ ἀποκαλεῖται ἄτιμος.

Ἕλληνες ἔμποροι, πλοίαρχοι, βιομήχανοι! πράττετε ὅ,τι σᾶς διατάπτει ἡ συνειδήσις, ἡ ἱερὰ θρησκεία, ἡ ἀρετὴ, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῶν πράξεων ἀφήσατε εἰς τὸν Θεόν. Ἡ τοιαύτη διαγωγή δὲν σᾶς στοιχίζει τίποτε, ἀλλὰ δι' αὐτῆς ἀποκτᾶτέ τὴν εὐημερίαν καὶ τὸν πλοῦτον. Ἀποκτήσατε ὅσα δύνασθε πλειότερα χρήματα, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τ' ἀποκτήσῃτε τιμίως καὶ νὰ τὰ δαπανήσῃτε θεαρέστως. Ὁ ἠθικὸς Χαιρωνεὺς ἔλεγεν, οὔτε συμπόσιον ἄνευ ὀμιλίας οὔτε

Αἱ ἀποθῆκαι, τὰ πλοῖα, ἔστωσαν ναοὶ τῆς τιμιότητος.

πλοῦτος χωρὶς ἀρετῆς ἡδονὴν ἔχει.—
Ἐκτείνατε ὅσον δύνασθε τὰς ἐπιχειρήσεις σας· διότι ἡ ἀνατολὴ παρέχει ἐμπορικὸν, ναυτικὸν καὶ βιομηχανικὸν μέλλον. Μὴ λησμονεῖτε ὅμως, ὅτι τὸ δυσκολώτερον εἶναι ἢ ἐντιμὸς διαχείρησις τῶν ἐπιχειρήσεων, τὸ δὲ εὐκολώτερον ἢ ἀπόκτησις τῶν χρημάτων. Μὴ μέμφεσθε τὴν ἐξαχρείωσιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τὸ σαθρὸν τῶν ὑποθέσεων. Δὲν εἶναι αὐτὰ ἐξηχρειωμένα, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι. Αἱ ἀτιμαστικαὶ πράξεις τῶν ἀνθρώπων στιγματίζουσι τὰς ὑποθέσεις. Βαδίζετε λοιπὸν ἀνδρικῶς καὶ ὑπερηφάνως εἰς τὰς ἐργασίας σας, πιστεύετε εἰς τὸ δίκαιον καὶ ἐμμένετε εἰς αὐτό. Ἀποκαλέσατε δημοσίως κλέπτην καὶ φονέα τῆς πατρίδος τὸν καταχρώμενον τὴν δημοσίαν πίστιν καὶ περιϋβρίζοντα πᾶν ὅ,τι ἱερὸν καὶ θεῖον ὑπάρχει εἰς τὸ ἐμπόριον.

Αἱ ἀποθῆκαί σας, τὰ πλοῖά σας, τὰ ἐργοστάσιά σας ἔστωσαν ἀείποτε ναοὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὴν τιμιότητα καὶ τὴν ἀρετὴν. Ὁ κόσμος ἀς λέγῃ περὶ τῶν Ἑλλήνων ἐμπόρων, ὅπως ἔλεγε τὸ πάλαι περὶ τῶν ἐμπόρων τῆς Τύρου καὶ Σιδῶνος «Οἱ ἔμποροι τῆς Ἑλλάδος εἰσὶν ἡγεμόνες, καὶ οἱ πραγματευταί τῆς οἰτιμιώτεροι τῆς γῆς». Εἶπατε καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόσμον ὅ,τι ἔλεγον οἱ Ὀλλανδοὶ τοῦ 16ου αἰῶνος· «Αἱ κτήσεις ἡμῶν εἰσὶν ἐφ' ὅλου τοῦ κόσμου· διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας θὰ ἀπολαύσωμεν τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ. Ἀπασαί αἱ γαῖαι χορηγήσουσι τὴν τροφήν μας, καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ συντελέσουσι πρὸς τὴν εὐημερίαν μας.»

Ἡ ἀξιοπρέπεια εἶναι φρουρὸς τῆς τιμῆς.

Δ'.

Ἀληθῆς καὶ ψευδῆς ἀξιοπρέπεια.—Ἐκλογὴ φίλων καὶ συναστροφῶν.—Ἐμπορικαὶ καὶ ἐπιστημονικαὶ συναστροφαί.—Ἐκτίμησις αὐτῶ.

Ἡ ὑπαρξίς μιᾶς ἀρετῆς δίδει τὴν γέννησιν εἰς ἄλλην τινά. Ὁ κατέχων τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ φέρῃ σέβας εἰς ἑαυτὸν. Ὁ σεβόμενος ἑαυτὸν ἐπιβάλλει ἠθικῶς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας. Ὁ σεβόμενος ἑαυτὸν πράττει πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀξίον τῆς τιμῆς του, ἐπομένως λέγεται ἀξιοπρεπής. Οὗτος ἀποφεύγει πᾶν ὅ,τι δὲν συνάδει πρὸς τὰ περὶ τιμῆς αἰσθημάτα του καὶ ἐπιδιώκει πᾶν ὅ,τι εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸ εἰς ἑαυτὸν σέβας. Ἡ ἀληθῆς ἀξιοπρέπεια εἶναι ὁ φρουρὸς τῆς ἀποκτηθείσης τιμῆς, εἶναι ὁ φύλαξ τῶν χρηστῶν ἡθῶν, εἶναι ὁ γενναῖος ὑπέρμαχος τῶν ὑψηλῶν φρονημάτων. Ὁ στερούμενος ἀξιοπρεπείας, στερεῖται τῆς τιμῆς καὶ ἐξευτελίζεται ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς εἰς τὰς πράξεις του ἐνώπιον τῶν ἄλλων, δὲν φοβεῖται μὴ ἐκπέση τῆς ἀξίας του ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ, βαδίζει ἀνευθριάστως εἰς τὴν ταπείνωσιν, εἰς τὴν χαμέρπειαν, εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν, καὶ τέλος μὴ σεβόμενος ἑαυτὸν δὲν συστέλλεται νὰ πράξῃ πᾶν τὸ δοκοῦν, περιπίπτων ταχέως εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν. Στερεῖται ἀξιοπρεπείας, ὅστις στερεῖται ἀγωγῆς, ὅστις δὲν γνωρίζει ν' ἀναθρέψῃ ἑαυτὸν, ὅστις δὲν γνωρίζει ν' αὐτοκυβερνᾶται εἰς τὸν πολυχύμαντον τοῦ βίου ὠκεανὸν, ὅστις δὲν ἐκτιμᾷ τοὺς ἀγῶνας, οὗς ὑπέστη ἵν' ἀποκτή-

Ἡ ψευδῆς ἀξιοπρέπεια εἶναι μυκτηρισμὸς τῆς ἀρετῆς.

ση τιμὴν καὶ σέβας. Ἡ ἀξιοπρέπεια μητέρα μὲν ἔχει τὴν ἀγωγὴν, ὁδηγὸν δὲ τὸ εἰς ἑαυτὸν σέβας, βραβεῖον δὲ τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἄλλων.

Τὰ ἐπιπόλαια καὶ ἠθικῶς ἀκατάρτιστα πνεύματα παρεξηγοῦσι συνήθως τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, νομίζοντες ἀξιοπρέπειαν τὴν ὑπερηφάνειαν, τὴν κενοδοξίαν, τὴν ἐπίδειξιν τῶν καλῶν ἔργων, καὶ τὴν ὑποκρισίαν πρὸς ἐκτέλεσιν παντὸς ὅ,τι συντελεῖ κατ' ἐπιφάνειαν, ἵνα ἐφελκύσῃ τὸ σέβας τῶν ἄλλων. Ἡ ψευδῆς ἀξιοπρέπεια εἶναι ἐλάττωμα ἐπιβλαβέστατον· διότι εἶναι ὁ κρύφιος τῆς ἀρετῆς μυκτηρισμὸς, εἶναι ἡ ὑπουλος τοῦ κοινοῦ ἀπάτη πρὸς σεβασμὸν, εἶναι ὁ κακεντρεχῆς ἐμπαιγμὸς θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων. Ὁ ψευδῆς ἀξιοπρεπῆς φαίνεται ἐξωτερικῶς πρόθυμος εἰς τὰ καλὰ, συνευδοκεῖ πρὸς τὸ θεαθῆναι πρὸς πᾶν καλὸν ἔργον, συνεισφέρει εἰς τὰ καλὰ οὐχὶ αὐθορμήτως, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ ὅμοιοί του συνέδραμον αὐτά· ὅταν ὁμοῦς πρόκειται ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ πράξῃ τὸ καλὸν κατ' ἰδίαν, φαίνεται μικροπρεπέστατος, χαμερπέστατος καὶ ποταπώτατος. Ἄν πτωχὸς τις μυστικῶς ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειάν του, ἀμέσως διαμαρτύρεται διὰ τὰς πολλὰς θυσίας, ἃς ἔκαμε διὰ τὰ κοινὰ πράγματα, διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπηύδητε πλέον ἀγαθοεργῶν. Ὁ χαμερπῆς ἢ μικροπρεπῆς οὗτος διὰ νὰ περικοσμήσῃ τὰ παράθυρα τοῦ οἴκου του διὰ μεταξωτῶν παραπετασμάτων καὶ χρυσοστολιστῶν κορωνίδων δαπανᾷ χιλιάδας δραχμῶν· ἀλλὰ διὰ νὰ περιβάλλῃ τὴν γυμνότητα τοῦ συγγενοῦς του, τοῦ συμπολίτου, τοῦ ὁμογενοῦς, τοῦ ὁμοθρήσκου φαίνεται μεμψιμοιρῶν, γογγύζων καὶ τέλος ἢ

Ὁ φίλος εἶναι παρήγορος εἰς τὰς δεινὰς περιστάσεις.

ἀποποιεῖται νὰ πράξῃ τὸ καλὸν ἢ καὶ ἂν τὸ κάμῃ, θὰ ἐκβάλλῃ τὴν ψυχὴν τοῦ πτωχοῦ, ἕως οὗ τῷ ἔλθῃ ἡ ὄρεξις.

Ὁ ἔχων ὀρθὴν ἰδέαν τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἀποδίδει μεγίστην σπουδαιότητα εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν φίλων, τῶν συναναστροφῶν, καὶ ἐν γένει τῶν σχέσεών του. Ἡ ἐκλογὴ τῶν φίλων εἰς ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα εἶναι σπουδαία, καὶ εἰς τὸ ἐμπορικὸν δὲν ἔχει ἥττονα σπουδαιότητα. Ὁ εἰλικρινὴς φίλος εἶναι ὁ πιστότερος σύμβουλος εἰς τὰς δυσχερεῖς τοῦ ἐμπορίου περιστάσεις, εἶναι τὸ στήριγμα καὶ ὁ ἀφιλοκερδῆς παρήγορος εἰς τὰς δυστυχίας. Αἱ λοιπαὶ τοῦ ἐμπορίου σχέσεις εἰσὶ τῆς ἐθιμοταξίας, τῶν περιστάσεων, ἐνίοτε καὶ τῆς ἀνάγκης, τινὲς δὲ καὶ τῆς ἐκλογῆς. Ἄλλοτε εἶπομεν ὅτι ὁ ἔμπορος εἶναι τὸ γνήσιον τῆς κοινωνίας τέκνον, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ ἐπασχολήσεώς του εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον σχέσιν μεθ' ὅλων τῶν τάξεων τῆς κοινωνίας, ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχοντος μέχρι τοῦ ἐσχάτου ἀχθοφόρου. Ἀνάγκη ἕνεκα τούτου νὰ γνωρίζῃ τοὺς κανόνας τῆς συμπεριφορᾶς καὶ τῆς ἐθιμοταξίας πλειότερον παντὸς ἄλλου. Ἐκ τῶν πολλαπλῶν σχέσεων πολλὰ ἐπιδιώκει νὰ ἐπιτύχῃ ὁ ἔμπορος, βοηθοῦντα ἀπ' εὐθείας ἢ ἐκ τοῦ πλαγίου τὰ σχέδιά του καὶ τὸ ἐπάγγελμα. Αἱ συναναστροφαὶ πολλάκις προκαλοῦνται ἐκ ποικίλων συμφερόντων, καὶ τότε ἐν αὐταῖς ἀνάγκη ν' ἀναπτύξῃ ἐξειδικιασμένην λεπτότητα, εὐφυΐαν, ὀξύνοϊαν, ὅπως ἐπιδιώξῃ ἀξιοπρεπῶς τὴν εὐνοϊαν ἢ φιλίαν τῶν δυναμένων ν' ἀποβῶσί ποτε χρήσιμοι εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως εἰς τὰς κερδοσκοπίας του. Ἡ συναναστροφή εἶναι ὁ τόπος, ὅπου ἐκδηλοῦνται τὰ κοινωνικὰ προτε-

Ἐν ταῖς συναναστροφαῖς ἀποδεικνύονται τὰ προτερήματα.

ρήματα τοῦ ἐμπόρου, ἐκεῖ δύναται ἐντέχνως νὰ ἐκμεταλλευθῇ τῶν φίλων του τὴν θέσιν, τὴν ἐπιρροήν, τὴν εὐνοίαν· ἐκεῖ ἐκτιμᾶ καὶ ἐκτιμᾶται, ἐκεῖ φαίνεται ἡ δξύνουιά του, ἡ λεπτότης τῆς κρίσεώς του· διότι ἐκεῖν ὅπερ πρόκειται ν' ἀποκτήσῃ ἐκεῖ, ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ. Ἐν ταῖς συναναστροφαῖς ἀπαιτεῖται σοφία, προσοχή, σκέψις· διότι ἂν σφοδρώτερον τοῦ πρέποντος ἐπιζητήσῃ τὴν εὐνοίαν τινος κατηγορεῖται ὡς κόλαξ ἢ προπέτης· ἂν φανερώτερον ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἐπιρροήν τοῦ ἄλλου, πιθανὸν νὰ ἐξελεχθῇ ὡς αἰσχροκερδής· ἂν θελήσῃ νὰ ὠφελθῇ ἐκ τῶν προτερημάτων τῶν ἄλλων, κατηγορεῖται ὡς ἀνάγωγος. Ἐνταῦθα αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην τῆς καλῆς ἀνατροφῆς καὶ συμπεριφορᾶς, τὰ ὁποῖα τοσοῦτον ἐσυστήσαμεν διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ νέου ἐμπόρου. Ἡ συναναστροφή διὰ τὸν ἔμπορον εἶναι ὅ,τι αἱ διπλωματικαὶ συνδιασκέψεις διὰ τὸν διπλωμάτην, ὅ,τι αἱ συνεδριάσεις τῶν συλλόγων διὰ τοὺς σοφοὺς, ὅ,τι τὰ ἰατρικὰ συμβούλια διὰ τὸν ἰατρόν. Ἐν αὐτῇ ἐκδηλοῦται ἡ ἀξία του, γνωρίζεται ἡ ἐμβρίθειά του, ἡ ἀβροφροσύνη, ἡ λεπτότης, ἡ τέχνη τοῦ ὁμιλεῖν, τοῦ κρύπτειν ἢ ἀποκαλύπτειν τὰς ἰδέας καὶ τὰ σχέδιά του, καὶ ἐν γένει ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν συναναστροφῶν μετὰ τῶν συναδέλφων του ἀποδεικνύεται ὁ ἀνὴρ τῶν ἐξόχων προτερημάτων. Ἄν εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας ὁ ἔμπορος ὀρμᾶται ἐξ εὐγενῶν προθέσεων καὶ ἐξ αἰσθημάτων ἀξιοπρεπῶν, ἂν τηρῇ ἀλώβητον τὸν ἐντιμὸν χαρακτῆρά του δὲν φοβεῖται ν' ἀποτύχῃ, ἀλλὰ μάλιστα πιθανὸν εἶναι ν' ἀναδειχθῇ καὶ διαλάμψῃ.

Ἐπιζητητέα καὶ τὰ συμφέροντα καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις.

Πολλοὶ μέμφονται τοὺς ἐμπόρους ὅτι ἐν ταῖς συναναστροφαῖς, ὡς ἐν τῇ ἀγορᾷ, παντοῦ καὶ πάντοτε κερδοσκοποῦσιν· ἐπιλέγουσι μάλιστα, ὅτι θεωροῦσιν οὐ μόνον τὰ πράγματα ὡς ἀντικείμενα κερδοσκοπίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἐκλαμβάνοντες ὡς ὄργανα συντελεστικὰ εἰς τὰ σχέδιά των. Οἱ φιλόμουσοι κατηγοροῦσι τὴν περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς συναναστροφὰς τῶν λογίων ἀδιαφορίαν τῶν ἐμπόρων. Αἱ συναναστροφὰι τῶν ὁμοτέχνων εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἐπιτηδεύματα θέμα λόγου ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ λαμβάνουσι τὸ τοῦ ἐπιτηδεύματος ἀντικείμενον. Ὁ ἔμπορος ἐγνώρισεν ἐκ πείρας ὅτι τὰ σχέδια, αἱ ἐπιχειρήσεις, αἱ ἐργασίαι διὰ τῶν φίλων ἐπιστηρίζονται, συνεταιρίζονται καὶ ἐκτελοῦνται. Ἐν ταῖς συναναστροφαῖς συναντᾶται ἡ ταυτότης τῶν συμφερόντων, ἡ ὁμοφροσύνη, ἡ συνεργασία, τὰ ὁποῖα ἐντέχνως καὶ ἐπιτηδείως πρέπει νὰ παρενεῖρη, ὅπως βολιδροσκόπησῃ τὰ φρονήματα τῶν ἄλλων. Τὸ τοιοῦτον οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπίμεμπτον· διότι καὶ οἱ ἐπιστήμονες συνεργόμενοι εἰς ἓν περὶ ἐπιστήμης συνδιαλέγονται καὶ ἕκαστος ζητεῖ νὰ ὠφελθῇ ἐκ τῶν γνώσεων τῶν συναδέλφων του. Ἄν δὲ ὁ ἔμπορος δὲν ἀποδίδῃ εἰς πάντα ἄνθρωπον τὴν αὐτὴν βαρύτητα, οἶαν πρὸς τοὺς μετ' αὐτοῦ συνδεομένους διὰ συμφερόντων, ἄτινα ἄνευ αὐτῶν ἀδύνατον νὰ ἐκπεραιώσῃ, τοῦτο εἶναι τοῦ ἐπαγγέλματος ἐλάττωμα. Μετὰ τοῦ ἰατροῦ συναναστρεφόμενος ἢ τοῦ φιλοσόφου ἠδύνατο νὰ ὠφελθῇ ἠθικῶς, ἀλλ' οὐδεμίαν μετ' αὐτῶν θὰ ἐτελείονεν ἐργασίαν, οὐδὲ θὰ συνεδύαζε κερδοσκοπίαν τινὰ μετ' αὐτῶν. Οὐχ ἦττον ὁμοῦς πρέπει νὰ ἐν-

Ὁ συναναστρεφόμενος τοὺς λογίους σώζεται.

θυμῆται τὸ μὴ δὲ ν' ἄγαν· διότι ὀφείλει μετὰ τῶν συμφερόντων νὰ σκέπτηται καὶ τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ψυχαγωγίαν, νὰ πλησιάζῃ τοὺς Συλλόγους, τὰς Λέσχας, καὶ τὰς συναναστροφὰς τῶν λογίων· διότι ἡ καλλιεργημένη ψυχὴ εὕρισκει ἀνακούφισιν, τερψικάρδιον διασκέδασιν, καὶ ἀντιστάθμισιν ἀπέναντι τῶν τοσούτων ὑλικῶν ἀσχολήσεων, αἵτινες ἄνευ τῶν τοιούτων συναναστροφῶν ἐπαπειλοῦσι νὰ κατακλύσωσι διὰ τοῦ ὕλισμοῦ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ πνεύματος.

Τὴν μετὰ τῶν λογίων συναναστροφὴν ὀφείλει ὁ ἔμπορος νὰ θεωρῆ ὡς σωτήριον· διότι, ὅπως ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐμέμφθημεν τὴν σχολαστικότητα, ἣν ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, καὶ ὑπεδείξαμεν μάλιστα τὰ μέσα τῆς διορθώσεως, οὕτως ἤδη μεμφόμεθα τοῦ ἐμπόρου τὴν διηνεκῆ ἐνατένισιν πρὸς τὰ συμφέροντα, εἰς οὐδὲν λογιζομένου τὰ ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν συμφερόντων του εὕρισκόμενα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διηνεκὴ αὕτη ἐνατένισις ἐπιτεινεμένη δύναται ν' ἀπολιθώσῃ τὸ πνεῦμα καὶ νὰ πωρώσῃ τὴν καρδίαν, ὅπερ κατὰ δυστυχίαν ἡ πείρα μᾶς δεικνύει ὁσημέραι, διὰ τοῦτο καθήκον αἰσθανόμεθα νὰ ὑποδείξωμεν εἰς αὐτὸν ἤδη τὰ μέσα δι' ὧν δύναται νὰ προφυλαχθῆ ἐκ τοῦ ἐλαττώματος τούτου τοῦ ἐπαγγέλματός του.

«Καιρὸς παντὶ πράγματι,» λέγοντες οἱ Ἕλληνες ἐνόουν, ὅτι διὰ πάντα καιρὸν ἀρμόζει ἡ κατάλληλος ἐργασία καὶ τὰνάπαλιν· ἐγνώριζον δὲ ὅτι οὐδεμία ὥρα τῆς ἡμέρας ἔπρεπε νὰ διέρχεται ἄνευ ἀρμοδίου ἐργασίας. Ἡ ὠρισμένη τοῦ χρόνου χρῆσις εἶναι τὸ πρῶτον ἀντίδοτον· ἀδίκως καὶ ἀπρεπῶς οἱ πλεῖστοι τῶν ἐμπό-

Τὰ βιβλία ψυχαγωγῶσι καὶ φωτίζουν τὸν ἔμπορον.

ρων προφασίζονται ὅτι αἱ πολλαὶ ἀσχολίαι καὶ περισπασμοὶ τοῦ πνεύματος δὲν ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς τὰς πνευματικὰς ἀσχολίας. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα διαβεβαιοῦμεν αὐτοὺς, ὅτι ἡ πνευματικὴ ἐπάσχολησις ἀνακουφίζει τὸ πνεῦμα καὶ καθιστᾷ αὐτὸ ἰσχυρότερον. Ἡ διηνεκὴ ἐνατένισις εἰς μίαν ἰδέαν, ἀμβλύνει τὸ πνεῦμα καὶ χαλαρόνει τὰς δυνάμεις του. Καθὼς τὰ ἀναψυκτικὰ ποτὰ δροσίζουσι τὸ κεκμηκὸς καὶ κατὰθερμον σῶμα, οὕτω καὶ αἱ πνευματικαὶ ἀσχολίαι ἀνακουφίζουν καὶ δροσίζουσι τὸ πνεῦμα.

Ὁ ἔμπορος ὀφείλει νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν νοῦν ἐκ τῶν ἐργασιῶν του ἐπὶ τινὰς ὥρας ἐκάστης ἡμέρας, ὅπως οὐ μόνον μὴ ἀπολέσῃ ὅσα ἐξέμαθεν, ἀλλὰ μάλιστα ἐπιπροσθέτῃ κατὰ καιροὺς εἰς τὰ διανοητικὰ του κεφάλαια νέα καὶ λυσιτελῆ μαθήματα. Ὅφείλει νὰ ἦναι ἐνήμερος εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς προόδους τὰς σχετιζόμενας πρὸ πάντων μὲ τὸ ἐμπόριον· νὰ γνωρίζῃ τὰς ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις καὶ ὅλα τὰ οἰκονομολογικὰ νέα τῶν ἐπικρατειῶν, σιδηροδρόμων κτλ. Διὰ τοῦτο ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐφημερίδων, τῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν, τῶν καλῶν βιβλίων εἶναι διὰ τὸν ἔμπορον οὐχ ἥττον λυσιτελεῖς ὑπὸ ψυχαγωγικῆν ἢ πνευματικῆν ἔποψιν.

Αἱ μετὰ τῶν λογίων συναναστροφαὶ ἀναπτεροῦσι τὸ πνεῦμα, ἐξευγενίζουν τὴν καρδίαν καὶ πολλαπλασιάζουσιν ἀπονητὶ τὰς γνώσεις τοῦ ἐμπόρου. Ἡ μεγαλύτερα δὲ ἐκ τούτων ὠφέλεια εἶναι αἱ πρὸς τὰς ἀγαθοεργίας συνεχεῖς παροτρύνσεις καὶ ἡ πρὸς εὐεργετικὴν χρῆσιν τοῦ πλούτου καθοδήγησις. Ὅσον ἀγαθὸς καὶ

Ἐκτιμάται ὁ πλοῦτος ἕνεκα τῶν συνδεομένων ἀρετῶν.

φρόνιμος ἂν ἦναι ὁ ἔμπορος, ἅμα πλουτήσῃ ἀνάγκῃ ἔχει κατεπεύγουσαν τῆς συναναστροφῆς τῶν λογίων· διότι δι' αὐτῆς θά σωθῆ, δι' αὐτῆς θά ἀπαθανατισθῆ. Τὴν ἀνάγκην ταύτην ὁ πρακτικὸς βίος μᾶς ὑπέδειξεν. Ἄν ὁ ἀείμνηστος Εὐάγγελος Ζάππας δὲν συναναστρέφετο τοὺς ἐν Ῥουμανίᾳ ὀλίγους Ἑλληνας λογίους, δὲν θά ἀπηθανάτιζε τοσοῦτον εὐστόχως τὸ ὄνομά του διὰ τῆς ἀνιδρύσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ὁ ἔμπορος γνωρίζει τὰς ὑλικὰς τῆς πατρίδος ἀνάγκας, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰς πνευματικὰς· γνωρίζει πῶς νὰ διαθέσῃ τὸν πλοῦτον, ὅπως ὑλικῶς παραχθῆ μεγάληρον ὄφελος εἰς τὰς πτωχὰς τῆς κοινωνίας τάξεις, ἀλλ' ὁ λόγιος, ὁ καλλιεργῶν τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα, ἐκεῖνος κάλλιον παντὸς ἄλλου γνωρίζει τὰς ἀνάγκας δι' ὧν θά ἐπρόκοπτε σκοπιμώτερον ἢ τοῦ πνεύματος καλλιέργεια. Πόσαι χιλιάδες ὁμογενῶν πλουσίων δὲν ἀπέθανον ἄσημοι καὶ σκοτεινοὶ ἐν Ῥωσσίᾳ, Ῥουμανίᾳ, Εὐρώπῃ, ἀφήσαντες τὰς περιουσίας των εἰς κληρονόμους ἀσώτους καὶ σπαταλοὺς, ὧν ἡ μνήμη ἐδυσφημίσθη καὶ τὸ ὄνομα ἐτάφη διὰ παντός!!! πόσων δὲ αἱ κολοσσαῖαι περιουσίαι δὲν ἐγένοντο βορὰ αἰσχυρῶν παλλακίδων, ἢ ἀσελγῶν συγγενῶν, δι' ἧλθειψιν μερίμνης τοῦ μέλλοντος, γενομένου τοῦ πλούτου καὶ τῶν κόπων αὐτῶν ὀργάνου τῶν αἰσχυρῶν ἐπιθυμιῶν τῶν κληρονόμων, ἐνῶ τὸ ἔθνος στερεῖται σπουδαίως καὶ τῶν κοινοτέρων πραγμάτων!!!

Παρ' ἐμπόροις ὑπάρχουσιν ἄνδρες ἐπιχειρηματικοί, εὐφυεῖς, ἐνάρετοι καὶ ἐστολισμένοι διὰ πλείστων ἀξιολόγων προτερημάτων. Ἡ μετὰ τῶν τοιούτων συνανα-

Ἄν ὁ σεβόμενος τοὺς αἰσχυροὺς πλουσίους διαφθείρεται.

στροφή εἶναι διδακτικὴ, εἶναι ἀξιόλογος τύπος μιμησεως, εἶναι φωτεινὸν παράδειγμα πρὸς ὀδηγίαν. Ἄν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἦναι ἀληθές τὸ τῶν προγόνων ἀπόφθεγμα κακαὶ συναναστροφαὶ φθείρουσι χρηστὰ ἤθη, οὐχ' ἦττον καὶ εἰς τὸν ἐμπορικὸν ἢ ἐκλογὴ τῶν συναναστροφῶν. μεγίστην ἔχει τὴν σημασίαν ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῶν ἠθῶν, τῶν συμφερόντων, τῶν δοσοληψιῶν καὶ τοῦ δημοσίου σεβασμοῦ. Ἡ συναναστροφή ἡμῶν, φερ' εἰπεῖν, μετὰ τῶν αἰσχυροκερδῶν, τῶν ραδιούργων, καὶ τῶν ἀμαυρωσάντων τὸν ἑαυτῶν χαρακτῆρα δι' ἀτιμαστικῆς πράξεως, ὅσον καὶ ἂν ὡσι πλούσιοι, προσάπτει μῶμον, αἰσχύνην, ἐνίοτε δὲ καὶ κατηγορίαν συνενοχῆς· διότι ἐθέσαμεν ὡς ἀρχὴν ὅτι, ὁ ἔμπορος δὲν πρέπει νὰ ἐκτιμᾷ τὸν κατέχοντα τὰ πλούτη, ἀλλὰ τὰς ἐκ τοῦ πλούτου ἀπορρέουσας ἀρετάς. Ὁ ἔμπορος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ λατρεύῃ τὸν πλοῦτον διότι ἔχει καὶ αὐτὸς πλοῦτον ὀλίγον ἢ πολύν· ἀλλ' ὀφείλει νὰ σέβηται τὸν πλούσιον ἐκεῖνον, ὅστις ἀπέκτησε καὶ συντηρεῖ καὶ μεταχειρίζεται τὸν πλοῦτον ἐναρέτως. Ἄν τὸν γνώμονα τοῦτον δὲν κρατῆ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων τρέχει σοβαρώτατον καὶ ὀλεθριώτατον κίνδυνον, ὅστις θάττον ἢ βράδιον μέλλει νὰ βυθίσῃ καὶ αὐτὸν εἰς τὸ βάραθρον τῆς αἰσχυρότητος καὶ τῆς ἐξουδενώσεως.

Οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς σοφίας τῶν ἀρχαίων προαχθήσονται.

Ε΄.

Ἡ πρακτικὴ σοφία τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαι. —
Ἡ κατάλληλος ὁδὸς πρὸς πλουτισμόν. — Ἡ θικὴ στάθμισις τῶν ἐμπορικῶν πράξεων. — Διηνεκεῖς πειρασμοί. — Τὸ ἐμπορικὸν πιστεύω. —
Ἡ ἄμυνα τῶν συμφερόντων.

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον ἑκατομμύρια βιβλίων συνεγράφησαν, ὅπως ὀδηγηθῶσιν αἱ ἐργατικαὶ καὶ ἐμπορικαὶ τάξεις εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διαπρέψαν εἰς πᾶν εἶδος μαθήσεως, δὲν ἔμεινεν ὑποδεέστερον εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς πρακτικῆς σοφίας, παρέχον ἡμῖν ἀξιόλογα διδάγματα, ἱκανὰ νὰ μορφώσωσι πάντα ἄνθρωπον παντὸς ἐπαγγέλματος, παντὸς γένους, πάσης ἡλικίας. Ἐν τῇ πρακτικῇ ταύτῃ τῶν Ἑλλήνων σοφία ἀνευρίσκει ὁ ἔμπορος τὰ ἀθάνατα ἐκεῖνα τῆς ἠθικῆς ἀξιώματα, ἅτινα, ὅσον καὶ ἂν ἀνεμάσσησαν οἱ νεώτεροι, οὐχ' ἤττον διαμένουσιν αἰείποτε ἀμίμητα καὶ αἰώνια. Οἱ νεώτεροι τῆς πρακτικῆς σοφίας διδάσκαλοι, Φραγκλῖνος, Τέιλωρ, Φρίηδλεη, Λεσσόνας. . . . δὲν ἐξετίμησαν δεόντως τὸν μέγαν τῶν προγόνων πρακτικὸν θησαυρόν, ἀλλ' ἐνόμισαν ὅτι ἐφεύρον νέα πράγματα νὰ μᾶς διδάξωσι περὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου. "Ὅστις ἀναδιφήσει ἐπιμελῶς τοὺς ὀλίγους διασωθέντας συγγραφεῖς θέλει εὐκόλως ἐννοήσει, ὅτι οἱ νεώτεροι ὀλίγιστα ἐπρόσθεσαν ἐπὶ τῶν πρακτικῶν γνώσεων τῶν ἀρχαίων περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἐκμυζῶντες τὸ εὐχυμον τῆς

Ἡ ἄγνοια τοῦ πλουτεῖν ἐπέφερε τὴν ἀθλιότητα.

προγονικῆς σοφίας γάλα δύνανται νὰ τραφῶσι διανοητικῶς καὶ νὰ προαχθῶσιν ἀσφαλῶς· θὰ ἠδίκουν δὲ τὴν εὐγενῆ αὐτῶν καταγωγὴν, ἂν δὲν ἐκαρπῶντο ἐκ τῆς προγονικῆς σοφίας τὰ πρακτικὰ ἐκεῖνα διδάγματα, δι' ὧν μορφοῦται ὁ ἰδιωτικὸς καὶ δημόσιος βίος. Καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ θὰ ἀπεβαίνομεν ἔνοχοι ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων ἀναγνωστῶν, ἂν, ῥαθυμίας ἕνεκα, δὲν ἀνεμοχλεύομεν τὰς τέφρας τῆς ἐξόχου ἐκείνης σοφίας, ὅπως ἐλάχιστα καὶ δείγματα αὐτῆς προσφέρωμεν ὡς ὑπογραμμὸν τοῦ ἐντίμου πρακτικοῦ βίου.

Τὸ περὶ πορισμοῦ πλούτου ζήτημα, ἐνῶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ἀπλοῦν καὶ οὐδὲν παρουσιάζον ἐνδιαφέρον, οὐχ' ἤττον ὅμως ἀπέβη αἰείποτε σπουδαιότατον διὰ τὰς κοινωνίας καὶ διὰ τὰ ἄτομα· διότι ἡ ἄγνοια, ἢ κακὴ ἐννοια τοῦ πλουτεῖν, ἢ ἡ ἔλλειψις τῆς πρὸς τοῦτο θελήσεως ἐπιφέρουσιν εἰς τὰς κοινωνίας καὶ τὴν οἰκογένειαν πᾶσαν ἀθλιότητα καὶ δυστυχίαν. "Ἄν ἕκαστος ἐγίνωσκε καὶ ἤθελε νὰ πορίζηται πλοῦτον, ἢ Ἀγγλία δὲν θὰ εἶχεν ἀνάγκην νὰ συντάττῃ τοὺς περὶ πενήτων νόμους (poor law), οὐδὲ ἡ Γαλλία νὰ ἐπιφορτίζη τοὺς προϋπολογισμοὺς τῆς διὰ πολλῶν ἑκατομμυρίων φράγκων πρὸς συντήρησιν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων· ἀλλ' ἕκαστος διὰ τῆς ἐργασίας θὰ ἐπορίζετο τὰ ἀναγκαῖά του, διὰ τῆς οἰκονομίας θὰ ἐναποταμίευε ποσόν τι χρημάτων, καὶ διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ ἐπιμονῆς θὰ ἐπολλαπλασίαζε τὰ οἰκονομήματά του καὶ οὕτω θὰ ἀπέβαινε πλούσιος.

Δὲν προτιθέμεθα εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο νὰ ὑποδείξωμεν εἰς τὸν ἔμπορον, ὁποίας πράξεις ἐπιχειρῶν δύνα-

Μηδέ σε νικάτω κέρδος, ὅτ' αἰσχρὸν ἔη.

ται νὰ πλουτήσῃ ταχύτερον· διότι τοῦτο ἡ πρακτικὴ μόνη θὰ τὸν διδάξῃ. Προηγουμένως εἶπομεν τὰ δέοντα περὶ τοῦ πῶς ἐπιτυχῶς δύναται νὰ διαχειρίζηται τὰς ὑποθέσεις του καὶ πῶς δύναται νὰ σχηματίσῃ τὰ ὑλικά καὶ ἠθικά κεφάλαια, ἅτινα τῷ ἀναγκαιοῦσι διὰ ν' ἀποβῇ τέλειος. Ἐνταῦθα προσθέτομεν ὅτι τὰ κέρδη δὲν ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς νοθεύσεως, τῆς ἀπάτης ἢ τῆς δολιεύσεως· ἀλλὰ διὰ τῆς κερδοσκοπίας φρονίμως ἐνεργουμένης. Αἱ μεταβολαὶ τῶν ἐμπορικῶν περιστάσεων εἰσι τοσοῦτον συνεχεῖς, ὥστε ἐκ τῆς ὑπερτιμῆσεως ἢ ὑποτιμῆσεως τῶν ἐμπορευμάτων ὁ φρόνιμος συνεχῶς δύναται νὰ κερδαίνει, ἂν γνωρίζῃ ἐξ αὐτῶν νὰ ὠφελῆται. Δὲν ἀρνούμεθα μὲν, ὅτι πολλάκις παρουσιάζονται καὶ ζημίαι, ἀλλ' ὁ φρόνιμος διὰ τῶν προσπαθειῶν ἢ τὰς ἀποσοβεῖ ἢ τὰς μειώνει ὅσον δύναται. Ἄν ἐξ ὄλων τῶν ἐργασιῶν προέκυπτε πάντοτε κέρδος, πάντες θὰ ἦσαν πλούσιοι. Τὰ δόλια καὶ ἀπατηλὰ μέσα ἐκφέρουσι πολλάκις πρόσκαιρόν τι κέρδος. Ὅρθῶς δ' ἔλεγεν ὁ Θέογνις εἰς τὰς παραινέσεις του·

ἀμφ' ἀρετῇ τρίβου, καί σοι τὰ δίκαια φίλ' ἔστω,
μηδέ σε νικάτω κέρδος, ὅτ' αἰσχρὸν ἔη.

Ἄσφαλῆς ὁδηγὸς εἰς τὸν ἐμπορικὸν βίον εἶναι καὶ τοῦ ἠθικοῦ Φωκυλίδου τὸ,

μη πλουτεῖν ἀδίκως ἀλλ' ἐξ ὀσίων βιοτεύειν
ἀρκεῖσθαι παρεοῦσι καὶ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι.

Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸν οἰκονομικόν του ἐκτιμήσας ἐμβριθέστερον τὰ ἀποτελέσματα τῆς τιμίας τοῦ ἐμπορίου διαγωγῆς, δεικνύει τὴν ὀρθὴν ἑδὸν τοῦ πλουτισμοῦ εἰς

Ἄδिका χρήματα οὐκ ἐθέλω· πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη.

τὰς ὠραίας ταύτας λέξεις «ὀρῶντες πλουσιωτέρους γιγνομένους τοὺς δικαίους τῶν ἀδίκων», «πολλοὶ καὶ φιλοκερδεῖς ὄντες, εὖ μάλα ἐπιμένουσι τῷ μὴ ἀδικεῖν».

Ὁφείλομεν νὰ ἐκθειάσωμεν ὑπερβαλλόντως τὸν πρὸς τὴν δικαιοσύνην σεβασμὸν τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὸν φόβον, ὃν εἶχον τῆς θείας δίκης, ὅταν ἐμπορευόμενοι ἠδίκουν τοὺς ἄλλους.

... μηδὲ βελόνης—

ὦ φίλτατε, ἐπιθύμησον ἀλλοτρίας ποτέ·
ὁ Θεὸς γὰρ ἔργοις τοῖς δικαίοις ἤδεται.

(Φιλῆμονος κωμικοῦ).

χρήματα δ' ἡμεῖρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
οὐκ ἐθέλω· πάντως ὕστερον ἦλθε δίκη....

ἀλλὰ Ζεὺς πάντων ἐφορᾷ τέλος....

(Σόλωνος Ἀθηναίου).

Οὐθ' ἱερῶν κτεάνων, οὔτε τι δημοσίων
φειδόμενοι, κλέπτουσιν ἐφ' ἀρπαγῇ ἄλλοθεν ἄλλας,
οὐδὲ φυλάσσονται σεμνὰ Δίκης θέμεθλα.

(Τοῦ αὐτοῦ).

Ἐκ τῶν ῥήσεων τούτων, ἐξαχθεισῶν ἐκ τῆς ἐγκοσμίου πείρας, καταφαίνεται ὅτι ὁ τρόπος τοῦ ἀποκτᾶν τὰ χρήματα παρέχει εἰς τὸν ἔμπορον, διαρκῆ ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἀδίκου, κατὰ τοῦ κακοῦ, κατὰ τοῦ αἰσχροῦ. Ἐκ τοῦ ἀγῶνος τούτου καταφαίνεται οὐ μόνον ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάπτυξις, ἀλλὰ καὶ αἱ πρακτικαὶ καὶ διανοητικαὶ ἱκανότητές του.

Ὁ δίκαιος πλούσιος εἶναι ὁ τελειότερος τῶν ἀνθρώπων.

Οἱ ἠθικολόγοι θέλοντες νὰ σταθμίσωσι τὰς ἐμπορικὰς πράξεις καὶ τὰ κέρδη διὰ τῆς στάθμης τῆς ἠθικῆς, ἀναφέρουσι τὸ πολυθρύλητον πρόβλημα τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ σιτεμπόρου φθάσαντος ἐν Ῥόδῳ μεθ' ἐνὸς φορτίου σίτου ἐν καιρῷ λιμοῦ, καὶ γνωρίζοντος ὅτι πολλὰ σιτοφορτία εἶχον ἐκπλεύσει ἐξ Ἀλεξανδρείας διὰ Ῥόδον. Ὁ Κικέρων θέτει τὸ ζήτημα οὕτω πως: « Ἦτον ὁ ἔμπορος ἐκεῖνος κατὰ συνείδησιν ὑποχρεωμένος νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς ἀγοραστὰς περὶ τῶν προσδοκωμένων φορτίων; Οἱ φιλόσοφοι ἀπεκρίναντο οἱ μὲν καταφατικῶς, οἱ δὲ ἀποφατικῶς. Ἡμεῖς στηριζόμενοι εἰς τὰς νεωτέρας τοῦ ἐμπορίου ἀρχὰς παρατηροῦμεν ὅτι ὁ καθολικὸς νόμος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου μορφώνει τὴν τιμὴν ἐκάστου ἐμπορεύματος ἐν τῇ ἀγορᾷ διὰ τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως καὶ ἐν γένει διὰ τοῦ συναγωνισμοῦ, ὥστε ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου ἐπιτρέπει νὰ πωλήσῃ τὸν σίτον του εἰς τὴν τιμὴν, ἣτις ἐμορφώθη ἐν τῇ ἀγορᾷ δυνάμει τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, καὶ οὐχὶ εἰς τὴν τιμὴν τὴν μορφωθησομένην αὐριον ἢ μεθαύριον, ὅτε πιθανὸν κατέφθανον ἢ οὐχὶ τὰ διαπλέοντα φορτία. Εἶναι βεβαίως ὑπερβολὴ ν' ἀπαιτῶμεν παρὰ τῶν ἐμπόρων τὴν ὑπερτάτην ἠθικὴν εἰς τὰς πράξεις των, διότι τότε θὰ ἐδεσμεύοντο αἱ ἐνεργεῖαι των σπουδαίως. Ἀρκεῖ μόνον εἰς πᾶσαν αὐτῶν πρᾶξιν νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν τὴν ἠθικὴν ἀξίαν αὐτῆς, νὰ σταθμίσωσι διὰ τῆς ἠθικῆς πλάστιγγος τὸ ἠθικὸν βᾶρος, ὅπερ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου χαρακτηρίζει τὰς πράξεις ὡς θεμιτὰς καὶ ἀθεμίτους, ὡς ἠθικῶς δυνατὰς καὶ ἠθικῶς ἀδυνάτους. Τὸ τοιοῦ-

Ἐπίζηλο τέρμαν τοῦ δικαίου πλουσίου.

τον δὲν ἀπαιτεῖ πολὺν κόπον, οὐδὲ σοφίαν· διότι ἕκαστος συμβουλευόμενος τὰς ἀρχὰς τῆς θρησκείας, τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἐμπορίου, δύναται ταχέως καὶ εὐχερῶς ν' ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ ἠθικοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν πράξεών του.

Ὁ σταθμίζων ἀπαύστως τὰς πράξεις του, ὁ βαδίζων ἀπαρεγκλίτως τὴν ὁδὸν τῆς εὐθύτητος, ὁ ἐμπνεόμενος ὑπὸ τοῦ θείου ἔρωτος τῆς δικαιοσύνης, ὁ ἔχων ἐνώπιόν του τὴν θείαν δίκην καὶ τὰς τύψεις τοῦ συνειδότος, εἶναι ἄγγελος τοῦ γηίνου παραδείσου, εἶναι καὶ τοῦ ἀσκητοῦ ἀγιώτερος καὶ τοῦ μοναχοῦ ὀσιώτερος, καὶ ἀξιούται τοῦ στεφάνου τοῦ ἐναρέτου, τοῦ δικαίου· διότι ἠγωνίσθη τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν, καταβαλὼν τοὺς πειρασμοὺς, ὑπερπηδήσας τὰ σκάνδαλα, ὑποστὰς τὰς καρτερικὰς ἀποστερήσεις, ὅπως φθάσῃ εἰς τὸ ἐπίζηλον τέρμα τοῦ δικαίου, ὅπερ ἐμφαίνει τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου τελειότητα.

Τὸ ἄλλο τῆς ἀρετῆς δίδεται εἰς τοὺς διὰ πολλῶν θυσιῶν καὶ ἀγῶνων ἀθλοῦντας καὶ καρτεροῦντας ὑπὲρ αὐτῆς. Πραγματικῶς, εἶναι παρήγορον καὶ ἐνθαρρυντικὸν νὰ βλέπη τις ἐν μέσῳ τῆς τύρβης, τῶν σκανδάλων καὶ πειρασμῶν τοῦ ἐμπορικοῦ βίου παραδείγματα οὐκ ὀλίγα ἐξόχου ἀρετῆς. Τὰ ὠραῖα ταῦτα τῆς ἀρετῆς παραδείγματα ὀφείλει ἕκαστος νὰ ἐκτιμᾷ, νὰ βραβεύῃ, νὰ προστατεύῃ, ἵνα στιγματίζεται ὁ ἄτιμος, ἵνα καταισχύνηται ὁ ἀχαρακτήριστος, ἵνα συνετίζηται ὁ ἄρπαξ, ἵνα στηλιτεύηται ὁ ἀσυνείδητος. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου μορφοῦται ἡ πλειονότης τοῦ ἐμπορικοῦ σωματείου ἐνάρετος καὶ ἠθική.

Μὴ σπεῦδε πλουτεῖν, μὴ ταχὺ πένης γένη.

Παρά τισιν ἐπικρατεῖ ἡ πρόληψις ὅτι τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀσυμβίβαστα, ὅτι τὸ κέρδος τοῦ μὲν γίνεται διὰ τῆς βλάβης τοῦ δέ, ὅτι διὰ τῶν ἀδικιῶν σχηματίζονται αἱ κολοσσιαῖαι περιουσίαι. Τοιαῦται ἰδέαι, ἐνῶ εἰσιν ὅλως σφαλεραὶ, ἐξασκοῦσιν ἀπαισίαν ἐπιβρόχην, ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἐμπορευομένων, ἐνθαρρύνουσαι τὸν δόλον, τὴν ἀπάτην καὶ συνεχῶς τὸ ἔγκλημα. Τοιαύτας ἰδέας πᾶς ἄνθρωπος καλῆς ἀνατροφῆς ὀφείλει νὰ καταπολεμῇ καὶ νὰ βδελύσσηται, ὑποστηρίζων ἀείποτε ὅτι ἡ ἀρμοδιωτέρα πρὸς πλουτισμὸν ὁδὸς εἶναι ἡ φρόνιμος τῶν περιστάσεων ἐκτίμησις, ἡ οἰκονομία, ἡ ἀπαυστος μέριμνα πρὸς διευθέτησιν τῶν ὑποθέσεων, ἡ ὀξύνους ἀναζήτησις νέων μέσων κερδοσκοπίας, κ.τ.λ. ἐνθυμούμενος πάντοτε ὅτι·

«Οὐδεὶς ἐπλούτησε τυγέως, δίκαιος ὢν» —

«Μὴ σπεῦδε πλουτεῖν μὴ ταχὺ πένης γένη».

Εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐπιτήδευμά εἰσι τοσοῦτον συνεχεῖς καὶ ἄφθονοι αἱ περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ πλεονεξία καὶ ὁ κακὸς δαίμων ἐμβάλλει εἰς σοβαρωτάτας δοκιμασίας τὴν ἀρετὴν τοῦ ἐμπορευομένου. Ἐφώντι, ποσάκις ἐμπορος μικρᾶς καταστάσεως δὲν ἀξιοῦται σοβαρῶν πιστώσεων; Ποσάκις χρηματοδέματα, ἐνέχυρα, ὑποθέσεις σπουδαῖαι δὲν διαπιστεύονται εἰς τὸν ἐμπορον; Ἡ κακόνοια τότε ἄρχεται τὰς ἐπιβούλους ἐνεργείας τῆς ἡ φιλοχρηματία, ἡ πλεονεξία, ἡ φιλαργυρία, τὰ πάθη ἅπαντα πολιορκοῦσι τὸν νοῦν, ἐνίοτε δὲ καὶ ἔξωθεν παροτρύνσεις ἀνηθίκων φίλων ἐπυξάνουσι τὸν

Ὁ Θεὸς καὶ ὁ κόσμος κρίνουσι τὰς πράξεις ἐκάστου.

ὄγκον τῶν παθῶν, καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἠθικῆς ταύτης θυέλλης, ἴσταται ὁ ἐμπορος σκεπτόμενος ὁποῖαν νὰ τραπῇ ὁδόν. Τότε ἀπαιτεῖται ν' ἀνοίξη τὰς πύλας τῆς συνειδήσεώς του, ν' ἀφήσῃ τὴν θρησκείαν νὰ τῷ εἴπῃ, ὑπάρχει Θεός· ν' ἀφήσῃ τὴν παιδείαν, τὴν ἠθικὴν, τὴν ἀνατροφὴν νὰ τῷ εἴπωσιν, ὅτι ὑπάρχει ὑπερτάτη δικαιοσύνη, ὅτι ἡ κοινωνία καὶ ὁ κόσμος τὸν κρίνουσι διὰ τὰς πράξεις του. Ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τοιούτων θείων αἰσθημάτων ἀποφασίζει ἀνδρικῶς· ἀποστρέφει δὲ μετὰ βδελυγμίας τὸ πρόσωπον ἐκ τοιούτων ἐγκληματικῶν ἐπινοήσεων καὶ ἐξέρχεται τῶν τοιούτων πειρασμῶν τροπαιοῦχος. Τοιαύτη ἀπόφασις ὁμοιάζει τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τοῦ Σεδάν. Δύο ἢ τρεῖς τοιαύτας νίκας, ἂν ἔχῃ τὴν ἠθικὴν ἀνδρείαν νὰ ἄρῃ, δύναται τότε νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐνηγκαλίσθη τὸ ῥοδοσόλιστον τῆς δικαιοσύνης· ζάδιον, ὑπὲρ οὗ προσήνεγκε θυσίας καὶ ἀπέκτησε θριάμβους.

Πλεῖστοι ὅσοι τοιοῦτοι πειρασμοὶ ἐγῶισμοῦ καὶ ἀπληστίας, ἐμφανίζονται ἐνώπιον τοῦ ἐμπόρου εἰς τὰς καθημερινὰς δοσοληψίας· τούτους πρέπει νὰ διέρχηται θριαμβευτικῶς χωρὶς πλέον νὰ ἀμφιταλαντεύηται ἢ νὰ κλονίζηται ποῦ μέλλει νὰ ῥέπῃ κεντώμενος ὑπὸ τῆς κακοήθους ὀρέξεως ἐπιμέμπτων κερδῶν. Εἰς ὅλους τούτους τοὺς πειρασμοὺς ὀφείλει ν' ἀντιτάττῃ τὴν ἐμπορικὴν του ὁμολογίαν, τὸ ἐμπορικὸν αὐτοῦ πιστεύω, λέγων· «ἀπεφάσισα νὰ ζήσω τιμίως, περιφρονῶν τὰ »πλούτη ὅσα συνδυάζονται μετὰ τῆς ἀτιμώσεως. Δὲν »ἐκθαμβοῦμαι ὑπὸ τοῦ σωροῦ τῶν μετάλλων, ὅταν »ταῦτα συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐξαχρείωσίν μου. Εἶμαι

Μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμοὺς, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς.

» αὐτάρκης, λιτοδίαιτος, ἀπλοῦς, διὰ νὰ μὴ με ἐξωθῇ
 » ἢ ἀνάγκη εἰς τὸν ἐξευτελισμὸν καὶ τὴν ταπείνωσιν.
 » Δὲν μετανοῶ διὰ τὴν διαγωγὴν ταύτην· διότι ὅταν
 » ζητῶ πίστωσιν 1000 γροσίων μου προσφέρουσιν
 » 100,000, μὲ ἐκτιμῶσι, μὲ σέβονται, μὲ ἀγαπῶσι.
 » Τί πλέον δύναμαι νὰ ἐπιθυμήσω; Εἶμαι πλούσιος,
 » διότι ἔχω τὴν συνείδησιν ἡσυχον· δὲν ἐντρέπομαι οὐ-
 » δένα, δὲν φοβοῦμαι οὐδένα. Ἄν ἐπιθυμήσω πλειότε-
 » ρα χρήματα, ἔχω πηγὰς ἐξ ὧν νὰ πορισθῶ αὐτά. Ἡ
 » πίστις, ἡ ἐργασία, ἡ ἐπιμονή, ἡ καρτερία θὰ μου
 » χορηγήσωσιν αὐτὰ θᾶπτον ἢ βράδιον. Αὕτη εἶναι ἡ
 » πορεία μου εἰς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον, αὕτη εἶναι ἡ
 » πεποιθήσις μου, τὸ φρόνημά μου. Τὴν ὁδὸν ταύτην
 » ἔχω ἀκλόνητον ἀπόφασιν νὰ βαδίσω ἀπαρεγκλίτως
 » καὶ ἀμετατρέπτως. Ὅστις μὲ συμβουλεύσει ἄλλο
 » τι, ὅστις μὲ παροτρύνει εἰς πράξεις ἀλλοτρίας τοῦ
 » διαγεγραμμένου σκοποῦ, ὁ τοιοῦτος εἶναι ἐχθρὸς μου,
 » εἶναι φονεὺς τοῦ μέλλοντος καὶ τοῦ προορισμοῦ μου.
 » Ἄς δέωμαι λοιπὸν νυχθημερὸν εἰς τὸν Θεὸν νὰ με
 » στηρίξῃ εἰς τὴν ὠραίαν ταύτην ὁδὸν, ἣτις, καίτοι
 » ἐπίπονος, παρέχει πᾶν ὅ,τι ἡ συνείδησις καὶ ὁ κόσμος
 » δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ. Κύριε, Κύριε, μὴ εἰσενέγ-
 » κης με εἰς πειρασμοὺς, ἀλλὰ ῥῦσαί με ἀπὸ
 » τοῦ πονηροῦ.

» Δὲν ἀπατῶ, δὲν αὐτοδικῶ· διότι ταῦτα ἀντίκειν-
 » ται οὐ μόνον πρὸς τὴν θρησκείαν, καὶ τὴν συνείδη-
 » σιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ ἐθνικοῦ ὀνόματος,
 » τὸ ὁποῖον φέρω. Τὸ σεβαστὸν τοῦ Ἑλληνος ὄνομα
 » ὀφείλω διὰ πάσης θυσίας νὰ τιμήσω. Τὴν ἱεράν ἐ-

Ὁ σὺ μισεῖς ἐτέρῳ μὴ ποιήσης.

» κείνην σημαίαν, τὴν διὰ ποταμῶν αἱμάτων ἀποκτη-
 » θεῖσαν καὶ δι' ἡρωϊκῶν ἀγῶνων λαμπρυνθεῖσαν, ὁ-
 » φείλω νὰ ἐκδικήσω κατὰ τῶν ἀτιμαζόντων αὐτὴν
 » ὀλίγων πλοιαρχῶν, ἔνεκα τῆς κακοβουλίας τῶν ὁ-
 » ποίων πολλάκις τῆς ἡμέρας περιϋβρίζεται δημοσίως
 » εἰς τὸ συναλλακτήριον τοῦ Λονδίνου, ἐκφωνουμένου
 » καθ' ἐκάστην τοῦ, «ἀγοράζω τὸ σιτοφορτίον ὑπὸ πᾶ-
 » σαν σημαίαν, πλην τῆς ἐλληνικῆς καὶ τουρκικῆς».

» Οὗτος ἔσεται ἐφ' ὅρου ζωῆς ὁ ἀληθὴς πρακτικὸς
 » μου βίος, τοῦτον θὰ ἀκολουθήσω κατὰ γράμμα καὶ
 » τοῦτον θὰ διδάξω εἰς τὰ τέκνα μου, θὰ μεταδώσω εἰς
 » τοὺς συμπολίτας μου, θὰ συστήσω θερμῶς εἰς τοὺς
 » ὁμογενεῖς μου».

Τὴν τοιαύτην πορείαν ἴν' ἀκολουθήσῃ ὁ ἔμπορος ἀ-
 παιτεῖται ν' ἀποδυθῇ εἰς ἀγῶνα ἀνδρικόν καὶ δι' ἡρωϊ-
 κῶν ὄντως προσπαθειῶν νὰ στηριχθῇ ἀμεταθέτως εἰς
 αὐτὴν. Ἐξεθέσαμεν λεπτομερέστερον τὴν ἐγειρομένην
 ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἐμπόρου διαπάλην κατὰ τὰς κρισί-
 μους τῶν πειρασμῶν περιστάσεις, ἵνα ὑποδείξωμεν τὸν
 ἠθικὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τοῦ κακοῦ,
 κατὰ τοῦ πονηροῦ, ὅστις αἰείποτε παρέχει τοῖς τραγι-
 κοῖς ποιηταῖς θέμα σπουδαῖον, ὅπως ἀναδείξωσι τὴν
 ἀρετὴν θριαμβεύουσιν.

Ἐγνωρίσαμεν ἔμπορον τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάτροφή ὑπῆρ-
 ξε τελεία ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, ἐρώτησαμεν αὐτὸν
 ἐπανειλημμένως πῶς κατορθοῖ νὰ διέρχηται τοὺς
 πειρασμοὺς καὶ τὰ σκάνδαλα τοῦ ἐμπορικοῦ βίου χω-
 ρὶς οὐδεὶς νὰ παραπονῆται ἐκ τῆς διαγωγῆς του.
 « Προτιμῶ, ἀπεκρίνατο, ἐγὼ νὰ παραπονῶμαι διὰ

Ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τὸν ἄρτον.

τὴν διαγωγὴν τῶν ἄλλων πρὸς ἐμὲ, οὐδέποτε δὲ ἐπιτρέπω εἰς οὐδένα νὰ παραπονῆται κατ' ἐμοῦ· διότι ὡς γινώμονα διαγωγῆς ἐτήρησα αὐστηρῶς τὸ «ὃ σὺ μισεῖς ἐτέρῳ μὴ ποιήσης». Τοῦτο πολλοὶ λέγουσιν, ὀλίγοι ὁμῶς τηροῦσιν. Εἰς πᾶσάν μου πράξιν φροντίζω πάντοτε νὰ τίθεμαι εἰς ἀμυντικὴν θέσιν ἀπέναντι τῶν ἔξωθεν προσβολῶν κατὰ τῶν συμφερόντων μου. Ἐπιδιώκω πάντοτε νὰ εὐρίσκωμαι μετὰ τῶν τετελεσμένων γεγονότων. Ἐπιθυμῶ νὰ ἀκολουθῶ πάντοτε τὸ «μακάριοι οἱ κρατοῦντες»· οὐχὶ ὅπως στερῆσω τινὰ τοῦ δικαίου του, ἀλλ' ὅπως οἱ ἄλλοι μὴ στερῆσωσιν ἐμὲ τῶν δικαίων μου».

Ἡ ἀπόκτησις τοῦ πλούτου δὲν ἔγκειται εἰς τὸ ἀπλῶς ἀποκτᾶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ καταβάλλειν τὰς κωλυούσας τὴν ἀπόκτησιν δυσχερείας. Ὁ πλοῦτος εἶναι πολύτιμος, καθόσον πρὸς ἀπόκτησίν του ἠγωνίσθημεν, ἐμοχθήσαμεν, ἐσυνετίσθημεν. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι τοσοῦτον ὑλιστής, ὅσον παρισῶσιν αὐτὸν οἱ ἀπαισιόδοξοι. Ἀποδίδει σέβας καὶ τιμὴν οὐχὶ ἀδιακρίτως εἰς τὸ εἶδωλον τοῦ πλούτου, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀποκτήσαντας αὐτὸν ἐντίμως καὶ ἀξιοπρεπῶς. Ὁ τοιοῦτος πλούσιος εἶναι ἡ ἐργατικὴ μέλισσα, ἣτις διὰ νὰ κατασκευάσῃ τὸν κηρὸν καὶ τὸ μέλι της ὠσφράνθη μὲν ὄλα τὰ εἶδη τῶν ἀνθέων, ἀλλὰ ἐκ μόνον τῶν καλῶν ἐξεμύζησε τὰς ἰκμάδας· διὰ νὰ πλουτίσῃ δὲ τὴν κυψέλην της διῆλθε διὰ βροχῶν καὶ ἀνέμων ἀπόστασιν μιλιῶν μὲ κίνδυνον τῆς ἰδίας αὐτῆς ζωῆς. Ἡ οὕτω πως ἀποκτηθεῖσα περιουσία οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ κόσμου ἐκτιμᾶται, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἀποκτήσαντος αὐτήν. Ὡστε

Φιλοχρηματία μήτηρ κακότητος ἀπάσης.

διὰ τῆς ῥήσεως «ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγεῖν τὸν ἄρτον σου» ἡ Ἁγία Γραφή δίδει ἡμῖν τὸ σύμβολον τῆς ζωῆς.

ΣΤ'.

Γινῶμαι περὶ τῶν χρημάτων.—Ἡ ἀληθὴς περὶ αὐτῶν ἰδέα.—Τί χρησιμεύουσι τὰ χρήματα.—Τὰ χρήματα καὶ ἡ ἐργασία.—Ἡ χρῆσις καὶ κατάχρησις αὐτῶν. Καταστρεπτικὴ ἐπιβροχὴ τῶν χρημάτων ἐπὶ τῶν ἀδυνάτων πνευμάτων.—Ἀντίδοτα.—

Καθηγητῆς τῶν ἐμπορικῶν μαθημάτων ἐρωτώμενος ποτε, ἂν διδάσκη τοὺς μαθητάς του πῶς ἀποκτῶσι χρήματα, ἀπεκρίνατο· «Οὐχί· δὲν διδάσκω τοὺς μαθητάς μου πῶς ν' ἀποκτῶσι χρήματα, ὡς αἰσχροὶ τινες φιλάργυροι· διότι, κατὰ τὸν σοφὸν Φωκυλίδην, φιλοχρηματία μήτηρ κακότητος ἀπάσης· ἀλλὰ τοὺς διδάσκω πῶς τὰ χρήματα νὰ ἔρχωνται πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀμοιβὴ τῶν εὐγενῶν προσπαθειῶν, τῶν ἱκανότητων, τῶν προτερημάτων δι' ὧν μανθάνουσι νὰ ἐργάζωνται.» Ἡ τοιαύτη ἀπάντησις εἶναι τῆ ἀληθείᾳ διδακτικὴ πρὸς τοὺς ἀποδίδοντας ὑπερβολικὴν ἀξίαν εἰς τὰ χρήματα. Ἄν τις μελετήσῃ ἐμβριθῶς τὰς γνώμας τῶν ἐμπορευομένων περὶ χρημάτων, θὰ ἴδῃ ὅτι ὀλίγιστοι ἔχουσιν ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ αὐτῶν· διότι οἱ πλεῖστοι ἐκλαμβάνουσιν αὐτὰ ὡς κύριον σκοπὸν τῆς ζωῆς, ἄλλοι δὲ τὰ περιφρονοῦσι καὶ τὰ δαπανῶσιν ἀπερισκέπτως, οὐδένα κρατοῦντες λογαριασμόν. Οἱ

Χρήματα ἄριστον τὴν δαπάνην θέσθαι καὶ μελέτην ἔχέμεν.

μὲν εἶναι ἄνθρωποι τῆς ὕλης, οἱ δὲ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος.

Τὰς τῶν Ἑλλήνων γνώμας περὶ χρημάτων καὶ πλούτου εὐρίσκομεν τοσοῦτον ἀκριβεῖς καὶ ὀρθάς, ὥστε ἐκ μόνης τῆς πρακτικῆς σοφίας τοῦ Οἰκονομικοῦ τοῦ Ξενοφῶντος, καὶ τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου Ἐρυξίας ἢ περὶ πλούτου ἠδύνατο σοφὸς ἀνὴρ νὰ συγγράψῃ σπουδαιότατον καὶ ὠφελιμώτατον βιβλίον διὰ τοὺς νεωτέρους, οἷά εἰσι τὰ πονημάτια τοῦ ἀμερικανοῦ Φραγκλίνου.

Ἐντὶ πάσης ἰδίας ἡμῶν γνώμης περὶ τῆς ἀγάπης ἢ ἀποστροφῆς τῶν χρημάτων, ἐκρίναμεν πρέπον νὰ παραχωρήσωμεν τὸν λόγον εἰς δύο μεγάλους τοῦ πρακτικοῦ βίου διδασκάλους, τῶν ὁποίων αἱ γνώμαί εἰσιν ἢ εὐγλωττοτέρα διδασκαλία πρὸς τε τοὺς ἀγαπῶντας καὶ πρὸς τοὺς περιφρονοῦντας τὰ χρήματα. Ὁ μὲν Θεόγνις εἰς τὰς παραινέσεις του πρὸ 2473 χρόνων ἔλεγε τάδε.

Ὅς τις ἀνάλωσιν τηρεῖ κατὰ χρήματα θηρῶν,
κυδίστην ἀρετὴν τοῖς συνεισὶν ἔχει.

Εἰ μὲν γὰρ κατιδεῖν βίου τέλος ἦν, ὅποσον τις...

Εἰκόσ ἀν ἦν, ὅς μὲν πλείω χρόνον αἴσαν ἔμιμνε,
φείδεσθαι μᾶλλον τοῦτον ὃν εἶχε βίον.

Ἐν τριόδῳ δ' ἔστηκα, δὴ εἰσὶ πρόσθεν ὁδοί μοι

φροντίζω τούτων ἢν τιν' ἴω προτέρην

ἢ μηδὲν δαπανῶν τρύχῳ βίον ἐν κακότητι,

ἢ ζῶω τερπνῶς, ἔργα τελῶν ὀλίγα.

Οὕτω, Δημόκλειε, κατὰ χρήματα ἄριστον ἀπάντων,

Δὲν εἶναι ἐμβριθὴς ὁ μισῶν τὰ χρήματα.

τὴν δαπάνην θέσθαι καὶ μελέτην ἔχέμεν.

οὔτε γὰρ ἂν προκαμῶν ἄλλῳ κάματον μεταδοίης,

οὔτ' ἂν πτωχεύων δουλοσύνην τελείης.

.....
φείδεσθαι μὲν ἄμεινον, ἐπεὶ οὐδὲ θανόντ' ἀποκλαίει
οὐδεὶς, ἢν μὴ ὀρᾷ χρήματα λειπόμενα. ....

Ὁ δ' ἐμβριθὴς τοῦ πρακτικοῦ βίου φιλόσοφος ἄγγλος Τέϊλωρ εἰς τὰς σημειώσεις του περὶ τῆς ζωῆς ἀποκρούει τοὺς περιφρονοῦντας τὸν πλοῦτον καὶ δίδει ἡμῖν ἀξιόλογον περὶ τῶν χρημάτων ιδέαν. «Ἡ φιλοσοφία, λέγει, ἤτις προσπαθεῖ νὰ μᾶς διδάξῃ τὸ πρὸς τὰ χρήματα μῖσος, δὲν εἶναι ἐμβριθὴς· διότι, τῇ ἀληθείᾳ, ἡ ιδέα αὕτη ἔπρεπε νὰ ἦναι εἰς τὸν νοῦν τοῦ φιλοσόφου καθαρωτέρα, παρ' ὅ,τι εἶναι εἰς τὸν κοινότερον ἄνθρωπον, ἐπειδὴ ὀλίγιστα πράγματα ὑπάρχουσι μεγαλειτέρας σπουδαιότητος ὅσον τὰ χρήματα. Τοσοῦτον δὲ πολυειδῆ εἰσὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν χρημάτων ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀνθρωπότητος, ὥστε ἡ βαθεῖα γνώσις ἢ ἀποκαλύπτουσα τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς χρηματικὰς του σχέσεις, ἤθελεν εἰσχωρήσει εἰς πᾶν ῥήγμα τῆς ἑαυτοῦ φύσεως. Ὅστις ἐγνώρισεν, ὡς τὸν ἀπόστολον Παῦλον, πῶς νὰ οἰκονομῇ, καὶ πῶς νὰ ἐπιδαφιλεύῃ, ἀπέκτησε μεγάλην σοφίαν· διότι, ἂν ὑπολογίσωμεν ὅλας τὰς ἀρετὰς μεθ' ὧν τὰ χρήματα εἰσὶ μεμιγμένα—δηλ. τὴν τιμιότητα, τὴν δικαιοσύνην, τὴν γενναιότητα, τὴν εὐσπλαγχίαν, τὴν αὐτάρκειαν, τὴν πρόνοιαν, τὴν αὐταπαρνησίαν, καὶ τὰ τούτων σχετικὰ ἐλαττώματα, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐπλησιάσαμεν τὴν γνώσιν

Ὁ γινώσκων οἰκονομεῖν καὶ ἐπιδαφιλεύειν κέκτηται σοφίαν.

τοῦ μήκους καὶ τοῦ πλάτους τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποκτήσαντες τὸ ὀρθὸν μέτρον καὶ τὸν εὐθὺν τρόπον τοῦ ἀποκτᾶν, τοῦ οἰκονομεῖν, τοῦ δαπανᾶν, τοῦ δίδειν, τοῦ λαμβάνειν, τοῦ δανείζειν, τοῦ δανείζεσθαι, τοῦ κληροδοτεῖν, αἱ τοιαῦται ιδιότητες ἀποδεικνύουσι τὸν τέλειον ἄνθρωπον.» (Taylor's Notes from life).

Ἡ θρησκεία μᾶς ἐπιβάλλει καθήκοντα, ἐξ ὧν τὸ πρῶτιστον εἶναι ἡ φιλανθρωπία· ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ κοινωνία μᾶς ἐπιβάλλουσιν ἄλλου εἴδους καθήκοντα· ἡ οἰκογένεια ἄλλα τοιαῦτα· πῶς θὰ δυνηθῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ποικίλα ταῦτα καθήκοντα, ὅταν στερῆται τῶν μέσων πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῶν; Οἱ σοφισταὶ ἀποκρίνονται, — ἐκτελεῖ ὅσα δύναται καὶ ἀνευ χρημάτων· — ἀλλ' ἂν ἔχῃ χρήματα, δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι, ὅταν θέλῃ, δύναται νὰ τὰ ἐκτελέσῃ ὅλα; Πῶς θὰ εἴχομεν τὴν αὐθυπαρξίαν, τὴν αὐτοσυντήρησιν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τσαῦτα ἄλλα καλὰ, ὅσα δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν, μεταχειριζόμενοι φρονίμως τὰ χρήματα; ἂν, ἀνταλλάσσοντες τὴν ἐργασίαν μας διὰ τῶν χρημάτων, ἀποκτῶμεν πολλὰ διὰ πολλῆς ἐργασίας, ποῖον ἀδικοῦμεν ἢ πρὸς τί προσκρούομεν; Ὅστις περιφρονεῖ τὰ χρήματα, περιφρονεῖ τὴν ἐργασίαν, ἣν ἐπρόσφερε διὰ νὰ τὰ ἀποκτήσῃ, ἀλλ' ἡ ἐργασία εἶναι ὁ κοινὸς τῆς ἀνθρωπότητος νόμος, ἄρα ὁ περιφρονῶν τὰ χρήματα περιφρονεῖ τὴν ἐργασίαν, καὶ τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπασαὶ αἱ δοσοληψαὶ τῆς κοινωνίας ἐκτελοῦνται διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ἐργασίας, ἡ ἀνταλλαγή αὕτη διὰ νὰ γίνηται τα-

Ἀπόκτησον πολλὰ· ἀλλὰ διατήρησον πλείοτερα.

χυτέρα ἐφευρέθη τὸ νόμισμα· ὥστε τὸ νόμισμα δὲν εἶναι τὸ μέταλλον μόνον, ἀλλὰ ἡ ἀξία τῆς ἐργασίας μας. Ὅστις λοιπὸν ζητεῖ ν' ἀποκτήσῃ πολλὰ χρήματα διὰ πολλῆς ἐργασίας, πράττει ἔργον ἐνάρετον, διότι δι' αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας ζητεῖ τὰ μέσα, ὅπως ἐκτελέσῃ ἐντελέστερον τὰ καθήκοντά του. Ὅστις λοιπὸν συμβουλεύει τὸν πλησίον του ν' ἀποκτήσῃ ἐντίμως ὅσα πλείοτερα δύναται χρήματα, ὁ τοιοῦτος ἀγαπᾷ τὸν πλησίον του. Ἄλλ' ἡ ἀπόκτησις τῶν χρημάτων δὲν ἔχει σημασίαν, ὅταν ματαίως, ἀσκόπως καὶ ἀφρόνως τὰ δαπανῶμεν. Ἴνα ἔχωμεν διαρκῶς τοὺς καρπούς τῆς ἐργασίας μας, ἵνα ἔχωμεν διαρκῶς τὰ μέσα τῆς συντηρήσεως ἡμῶν, ἀνάγκη πλησίον τῆς συμβουλῆς ἀπόκτησον ὅσα δύνασαι πλείοτερα χρήματα ἐντίμως, νὰ προσθῶμεν καὶ μίαν ἄλλην· διατήρησον ὅσον τὸ δυνατὸν πλείοτερα ἐκ τῶν ἀποκτηθέντων. Ἡ ἐργασία λοιπὸν παράγει τὰ χρήματα, ἡ οἰκονομία τὰ διατηρεῖ. Ὅστις δὲν ἐσεβάσθη ἐπὶ ζωῆς του τὰς δύο ταύτας ἀρχάς, εἶναι καὶ θὰ ἦναι μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς δυστυχής.

Ἦδη ἐπέρχεται εἰς τὸν νοῦν μας ἡ ἀντίρρησης τῶν κοινωνιστῶν καὶ συνεταιριστῶν (communistes et socialistes), οἵτινες μᾶς λέγουσιν ὅτι τὸ ἀποκτᾶν πολλὰ χρήματα διὰ πολλῆς ἐργασίας δὲν εἶναι ἀρετὴ· διότι σπεῖρει τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν ἀνισότητά εἰς τὴν κοινωνίαν, καὶ θὰ ἦτο καλὸν νὰ ἐκλείψῃ ἡ διάκρισις τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ πένητος. Ἐνόσω ὁ θεὸς καὶ ἡ φύσις γεννᾷ τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τε τὸ σῶμα καὶ τὸ

Τὸ οἰκογενειακὸν πνεῦμα εὐδαιμονίζει τὴν Ἀνατολήν.

πνεῦμα ἀνίσους, πῶς δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ τοὺς μεταπλάσωμεν ἴσους; ἂν ἄρωμεν ἐκ τῆς κοινωνίας τὴν ἄμιλλαν τῆς ἐργασίας, τότε ἡ κοινωνία δὲν μένει ὡς νεκρὸν πτώμα; κ.τ.λ.

Δὲν θὰ μᾶς ἤρχοντο εἰς τὸν νοῦν οἱ κοινωνισταί, ἀν αἱ χιμαιρिकाὶ τῶν ἰδέαι δὲν ἐδηλητηρίαζον τὰς συνειδήσεις τῶν ἐργατικῶν τάξεων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἔνεκα τῶν ὁποίων συνεχῶς ἀκούομεν ἀνταρσίας καὶ πλεῖστα ἄλλα. Δὲν πταίει ἡ ἐργασία ἢ ὁ μισθὸς ἂν ὑπάρχη κοινωνικὴ ἀνισότης· αἱ ἀρεταὶ τῶν μὲν, τὰ ἐλαττώματα τῶν δὲ, φέρουσι τὴν ἀνισότητα· ἡ δὲ πενία (paupérisme) κάμνει προόδους, διότι οἱ Εὐρωπαῖοι ἔχουσι μὲν τὸ προτέρημα τοῦ ἐργάζεσθαι εὐφυῶς καὶ καρτερικῶς, ἀλλὰ δὲν ἔχουσι καὶ τὸ ἕτερον προσόν, τὸ οἰκονομεῖν ἐπιμόνως. Ὅ,τι παράγει ἡ δωδεκάωρος ἐργασία, τὸ θυσιάζει ἡ κραιπάλη δύο ὠρῶν τοῦτο δὲ καθ' ἐκάστην ἐπαναλαμβανόμενον ἄφησε γυμνάς καὶ ἀστέγους τὰς πλείστας τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Εἶναι σπαραξικάρδιον ἐν μέσῳ τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ τοῦ Λονδίνου καθ' ἐσπέραν νὰ βλέπη τις εἰς τὰ προάστεια τὰ ἐλεεινότερα θεάματα τῆς φαυλοβιότητος, τῆς κραιπάλης, καὶ τῆς αἰσχροτήτος. Εἰς τὴν τελευταίαν τῶν Παρισίων πολιορκίαν εἶδομεν τοὺς ἐργάτας καὶ τὰς ἐργάτιδας δίκην ἐριννύων νὰ καταστρέφωσι πᾶν ὅ,τι καλὸν ἐθησαύρισαν οἱ αἰῶνες. Ἡ Ἰρλανδία εἶναι δυστυχῶς πλήρης τοιούτων θλιβερῶν σκηνῶν.—Δοξάζομεν ἐκ ψυχῆς τὸν Ὑψιστον, ὅτι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀνατολῇ τοιαύτη ἐλεεινότης δὲν ὑπάρχει, διότι τὸ πνεῦμα τῆς οἰκονομίας καὶ αὐτοσυντη-

Ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ φειδῶ ἀναγκαῖαι πρὸς τὸ οἰκονομεῖν.

ρήσεως ἀπαλλάττει τοὺς μὲν λαοὺς πάσης κατὰ τῶν πλουσίων μεμφιμορίας, τὰς δὲ κυβερνήσεις πάσης περὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων μερίμνης. Τὸ οἰκογενειακὸν πνεῦμα, καὶ ἡ οἰκονομία ἐπιτυχῶς καλλιεργούμενα θέλουσι διὰ παντὸς στηρίζει τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν, τὴν οἰκογενειακὴν εὐημερίαν καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν κοινωνικῶν τάξεων.

Ἡ διὰ χρημάτων ἐκτίμησις τῆς ἐργασίας εἶναι πολλάκις κατὰ τὸ φαινόμενον ἀνώμαλος, ἀλλ' ὑπόκειται καὶ αὕτη ὡς καὶ ἡ τιμὴ τῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Διὰ τοῦτο ποικίλλεται ἡ τιμὴ αὐτῆς. Ἀείποτε δὲ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἰκανότης, ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις, ἡ καταβολὴ κεφαλαίων, ἅτινα ἐκτιμῶνται πλειότερον. Παράδοξον μᾶς φαίνεται πῶς ὁ σοφὸς Λαμενναί εἰς τὸ περὶ νεωτέρας δουλείας σύγγραμμά του (De l'esclavage moderne) ν' ἀποκαλῆ τοὺς ἐργάτας τῆς Γαλλίας δούλους, καὶ νὰ ἐπικαλῆται καλλιτέραν διοργάνωσιν τῆς ἐργασίας καὶ εὐθυτέραν διανομὴν τῶν καρπῶν τῆς, ὅπως ἀναβῆ καὶ ὁ ἐργάτης εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου!! Ἡ διάδοσις τοιούτων παραδόξων ἰδεῶν διηγείρει τὰ ἄπαυστα παράπονα τῶν ἐργατῶν κατὰ τῆς ἀνεπαρκειᾶς τοῦ μισθοῦ καὶ κατὰ τῆς τυραννίας τῶν ἐργολάβων καὶ κεφαλαιούχων.

Ἄν διὰ ν' ἀποκτήσωμεν χρήματα χρειάζονται προσπάθειαι καὶ ἀγῶνες, διὰ νὰ οἰκονομήσωμεν αὐτὰ δὲν χρειάζονται ὀλιγώτεροι. Ἡ αὐταπάρνησις, ἡ λιτότης, ἡ ἐγκράτεια, ἡ φειδῶ, εἰσὶν ἀρεταὶ ἀναγκαῖαι πρὸς τὸ οἰκονομεῖν. Οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν δυσχερέ-

Δυσχερέστερον τὸ οἰκονομεῖν ἢ τὸ ἀποκτᾶν.

στερον τὸ οἰκονομεῖν ἢ τὸ ἀποκτᾶν· διὰ τοῦτο Δίων ὁ Κάσσιος (βιβλ. 42) ἔλεγε «Πλοῦτος γὰρ ἀκριβῆς οὐχ' οὕτω ἐκ τοῦ πολλά λαμβάνειν ὡς ἐκ τοῦ μὴ πολλά ἀναλίσκειν».

Πλείστοι ἀρχαῖοί τε καὶ νεώτεροι συγγραφεῖς συνέταξαν τὸ ἐγκώμιον τῆς οἰκονομίας καὶ νομίζομεν ὅτι ὠφελουμένους τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν, ἂν παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὸ τοῦ Ἰώνωνος «Ἡ οἰκονομία, λέγει, »εἶναι τοσοῦτον ἀναγκαία πρὸς τὴν εὐημερίαν τοῦ »ἀνθρωπίνου γένους· τοσοῦτον δ' εἶναι ὠφέλιμος ὑπὸ »διαφόρους ἐπόψεις εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς κοι- »νωνίας ἀπὸ τοῦ ἰσχυρωτάτου μονάρχου μέχρι τοῦ »ἐλαχίστου ἐργάτου· καὶ αἱ δυστυχίαι τοσοῦτον πολυ- »ἀριθμοί εἰσιν, αἱ ἐκ τῆς παραμελήσεώς της ἀπορ- »ρέουσαι, ὥστε ὀφείλει ἕκαστος νὰ συνιστᾷ αὐτὴν μετὰ »τῶν ἐνθερμωτέρων προτροπῶν, καὶ νὰ τὴν ἐξηγῇ »καθιστῶν αὐτὴν καταληπτὴν εἰς πάντα βαθμὸν εὐ- »φυίας».

Ἄν οἱ ἠθικολόγοι κατατάττουσιν ἢ ὄχι τὴν οἰκονομίαν μετὰ τῶν ἀρετῶν, εἶναι ζήτημα ὅπερ νομίζω ἀκατάλληλον νὰ διαφωτίσω. Τὸ κατ' ἐμὲ, λαμβάνων τὰς γνώμας μου ἐκ τῆς προσεκτικῆς μελέτης τοῦ κόσμου, περιορίζομαι νὰ γνωμοδοτήσω, ὅτι ἂν δὲν εἶναι ἀρετὴ, εἶναι οὐχ ἥττον ιδιότης, ἣτις ἀδύνατον νὰ ὑπάρχη ἄνευ ἄλλων τινῶν ἀρετῶν, καὶ ἥς ἄνευ ἐλάχισται τῶν ἀρετῶν δύναται νὰ ὑπάρξωσιν. Ἡ οἰκονομία δύναται νὰ ὀνομασθῇ θυγάτηρ τῆς φρονήσεως, ἀδελφὴ τῆς ἐγκρατείας, καὶ μήτηρ τῆς ἐλευθερίας. Ὅστις εἶναι ἄσωτος ταχέως ἀποβήσεται πένης.

Πλουτῶν σὴν χεῖρα πενητεύουσιν ὄρεζον.

Ἡ πενία ἐπιβάλλει τὴν ἐξάρτησιν καὶ ἐπιφέρει τὴν διαφθοράν, γεννᾷ δὲ πάντοτε σχεδὸν παθητικὴν συνειδησὴν μετὰ τῆς ἐξαχρειώσεως τοῦ ἄλλου, καὶ ὀλίγοι δὲν ἐξοικειοῦνται βαθμηδὸν νὰ ἐκτελῶσι τὰ ἐλαττώματα, ἅτινα παύουσι νὰ κατηγορῶσι πλέον.

Ἄν τινες δὲν φοβῶνται τὴν πενίαν ὡς ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἀρετὴν, ὅλοι ὅμως ἀποφεύγουσιν ὡς ὀλεθρίαν εἰς τὴν εὐημερίαν. Δὲν ἐκπίπτω ἀπὸ τὴν ἀξίαν πρακτικοῦ φιλοσόφου ἂν συστήσω εἰς τὴν προσοχὴν ἀπάντων, ἀπὸ τοῦ διπλωμάτου μέχρι τοῦ ἐργάτου, τὴν οἰκονομίαν κ.τ.λ.

Ἄν ὑπέστημεν ἀγῶνας διὰ τὴν ἀπόκτησιν καὶ οἰκονομίαν τῶν χρημάτων, ἤδη ἀποκτήσαντες αὐτὰ δέον νὰ ἐκτυλίξωμεν πλειότερας ἀρετὰς πρὸς τὴν ἀρμόζουσαν χρῆσιν καὶ δαπάνην αὐτῶν. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται ὅτι ἐσυστήσαμεν ζωηρῶς τὴν ἀπόκτησιν τῶν χρημάτων καὶ τὴν οἰκονομίαν αὐτῶν, ἐπὶ μόνῳ τῷ ὄρω ὅπως λάβωμεν πλείοτερα μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν ἐντελῆ τῶν καθηκόντων μας. Ἐν τῇ κρίσιμῳ ταύτῃ ὥρᾳ τοῦ βίου ἀπαιτεῖται νοῦς ὑγιῆς, κρίσις ὄριμος, χαρακτήρ εὐγενῆς καὶ σταθερὸς, συναίσθησις τοῦ καθηκόντος, καὶ σκέψις σοβαρὰ πῶς διαθέτοντες πόσον τι χρημάτων δυνάμεθα νὰ γίνωμεν αἴτιοι τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἄλλων, ὅπως ἐγείναμεν καὶ τῆς ἰδίας ἡμῶν. Ἡ ἀγαθοεργεῖν ἐπιβάλλει ἢ θρησκεία, ἢ ἠθική, ἢ συνείδησις, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ αὐτὴ ἡ εὐδαιμονία μας τὸ ἐπιζητεῖ· διότι, ὅταν δὲν τὴν μεταδώσωμεν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, μένει νεκρὰ καὶ ἀκαρπός. Ὁ Σενέκας εἶχε δίκαιον νὰ γράφῃ εἰς τὰς ἐπιστολάς

Ὁ ἔμπορος δύναται ν' ἀγαθοεργῇ συντελεστικῶς.

του, «ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ζῆ τις εὐδαίμων, ὅταν θεωρῇ ἑαυτὸν μεμονωμένον καὶ ὡς μόνον κέντρον τοῦ παντός. Ὅστις θέλει ν' ἀπολαμβάνῃ ἀληθῆ εὐδαιμονίαν, πρέπει νὰ ἐνεργῇ καὶ πρὸς ὄφελος τῶν ἄλλων». Τελειότεραν ταύτης εὐδαιμονίαν ἐν τῷ προσκαίρῳ τούτῳ κόσμῳ δὲν ἐγνωρίσαμεν.

Ἡ σοφία τῶν Ἑλλήνων μᾶς ἐπροίκισε δι' ἀξιωματικῶν ἀμιμήτων, ἀποδεικνυόντων τὸ βᾶθος καὶ τὸ πλάτος τῆς ἠθικῆς περινοίας των.

Δύναται τὸ πλουτεῖν καὶ φιλανθρώπους ποιεῖν.

Πλοῦτον ἔχων, σὴν χεῖρα πενητεύουσιν ὄρεξον

ὧν σοι ἔδωκε Θεός, τούτων χρήζουσι παράσχου.

Πλούτου μὴ φείδου· μέμνησο ὅτι θνητὸς ὑπάρχεις

οὐκ ἔνι ἐς αἰδὴν ὄλβον ἔχειν, καὶ χρήματα ἀγεσθαι

πάντες ἴσοι νέκυες· ψυχῶν δὲ Θεὸς βασιλεύει.

(Φωκυλίδου).

Ἡ ἀγαθοεργία καὶ ἡ φιλανθρωπία μαγεύουσι τὴν καρδίαν, ζωογονοῦσι τὰς δυνάμεις, ὑψόνουσι τὸ αἶσθημα καὶ τέλος ἀνοίγουσι τὰς πύλας τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἄκρου ἀγαθοῦ.

Τὸ ἐμπορικὸν ἐπάγγελμα τοσαύτην ποικιλίαν ἐνεργείας ἔχει, ὥστε, ἂν γνωρίζῃ ὁ μετερχόμενος αὐτὸ νὰ ὠφελῆθῃ ἐκ τοῦ πλεονεκτήματος τούτου, δύναται νὰ ἀγαθοεργῇ ἀπαύστως, συντελεστικῶς καὶ πολλαπλῶς· δύναται νὰ εὐεργετῇ διὰ τῶν χρημάτων, νὰ ἀγαθοεργῇ διὰ τοῦ λόγου, νὰ χορηγῇ ἄρτον εἰς τὸν πτωχὸν διὰ τῆς συστάσεως, νὰ συνετίξῃ τὸν ἄφρονα διὰ τῆς συμβουλῆς, νὰ διορθῶνῃ τὸν ἄσωτον διὰ τοῦ παραδείγματος, νὰ σωφρονίσῃ τὸν σπάταλον διὰ τῆς ἀπει-

Ὁ πλούσιος ἔχει ἔτι τὴν κερδοσκοπίαν τῆς ἀγαθοεργίας.

λῆς. Ὁ πλούσιος ἔμπορος μίαν ἔτι ἔχει κερδοσκοπίαν νὰ κάμῃ, τὴν αἰώνιον τῆς ἀγαθοεργίας κερδοσκοπίαν, τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῆς συνειδήσεως, τῆς πατρίδος ἀπαιτουμένην. Ὅπως ἐκτελέσῃ αὐτὴν πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὰ χρήματα δὲν πρέπει οὐδαμῶς καὶ οὐδέποτε ν' ἀλλοιώσωσι τὰ φρονήματα, τὴν δίκαιαν, τὴν αὐτάρκειαν, τὴν ἐνέργειαν, μεθ' ὧν ἠγωνίσθη ἵν' ἀποκτήσῃ αὐτά. Πρέπει νὰ γράψῃ εἰς τὸν νοῦν του, ὅτι ὁ πλοῦτός του δὲν πρέπει ποτὲ νὰ δαπανηθῇ πρὸς ἰκανοποίησιν ἀλόγων ὀρέξεων, ἰδιοτρόπων καὶ περιττῶν ἀπολαύσεων τῆς συζύγου του ἢ τῶν τέκνων του ἢ τῶν θυγατέρων του· ἀλλ' ὅτι διώρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς διαχειριστὴν τοῦ πλούτου, ὅπως σκοπίμως καὶ εὐεργετικῶς δαπανήσῃ εἰς ἀγαθοεργίας πρὸς μνήμην αἰώνιον ἑαυτοῦ καὶ πρὸς δόξαν τοῦ ἀπειραγάθου Θεοῦ. Ἄν τὴν κερδοσκοπίαν ταύτην τῆς ἀγαθοεργίας σωφρόνως καὶ περισκεμμένως δυνηθῇ νὰ ἐκτελέσῃ, τότε δικαιούται νὰ καυχᾶται, ὅτι διὰ τοῦ φθαρτοῦ πλούτου ἐκέρδισε τὸν αἰώνιον, ὅτι διῆλθε τὸ στάδιον τῆς ζωῆς ἐνδόξως καὶ θεαρέστως, καὶ ὅτι ἐγνώρισεν νὰ ἐπισπάσῃται τὰς εὐλογίας τῆς ἀνθρωπότητος, τὰς εὐχὰς τοῦ ἔθνους καὶ τὴν αἰώνιον εὐγνωμοσύνην τῆς γεννησάσης αὐτὸν πατρίδος. Τότε ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου ψυχοῦραγῶν δύναται νὰ εἶπῃ πρὸς τοὺς περιστοιχοῦντας φίλους, συγγενεῖς καὶ πρὸς τὰ δακρυῤῥοοῦντα τέκνα, ὅτι ἐξέτελεσε τὸν προορισμὸν του καὶ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὡς Ἕλληνα, καὶ ὡς ἔμπορος· καὶ ὅτι ἀποθνήσκει πλήρης χαρᾶς, διότι εἰργάσθη ζῶν, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ μετὰ θάνατον.

Τὰ ἀδύνατα πνεύματα διαστρέφονται ὑπὸ τοῦ πλούτου.

Διὰ τὴν μὀρφωσιν τοῦ ἐμπόρου ἀπητήσαμεν νὰ σχηματίσῃ νοῦν ὑγιᾶ, ὄριμον κρίσιν καὶ χαρακτῆρα εὐσταθεῖ· διότι ταῦτα συντελοῦσι μεγάλως, ὅπως ἐμπνεύσωσιν εἰς αὐτὸν τὴν φιλοσοφικὴν εὐστάθειαν εἰς τε τὰς ἐπιτυχίας καὶ ἀποτυχίας. Τὰ δειλὰ καὶ ἀκατάρτιστα πνεύματα ἀποθαῤῥύνονται καὶ καταβάλλονται ὑπὸ τῶν δεινῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἀποτυχιῶν· καθὼς ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν καὶ τοῦ πλούτου καθίστανται θρασέα, αὐθάδη καὶ πολλάκις ὕβριστικά. Εἶναι τῶντι λυπηρὸν νὰ βλέπῃ τις ἀδύνατά τινα πνεύματα μεταμορφούμενα καὶ διαστρεφόμενα ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς τῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων καὶ τοῦ πλούτου. Ἀμέσως μεταβάλλουσι δίαίταν, τρόπους, ζωὴν, κατοικίαν, φρονήματα, διαγωγὴν, καθιστάμενοι πραγματικὸν σκάνδαλον τῆς κοινωνίας. Ἐνῶ δὲ συνεπάγουσι τὸν δημόσιον ψόγον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν περιφρόνησιν ἐκάστου, διαιωνίζουσι διὰ τῶν χρημάτων τὴν μωρίαν, κουφόνοιαν καὶ ἀκρισίαν των, καθιστάμενοι ἐπιβλαβεῖς καὶ ἐνίοτε διαφθορεῖς τῆς κοινωνίας. Οἱ τοιοῦτοι, ὅταν ἠγωνίζοντο πρὸς ἀπόκτησιν τῶν χρημάτων, ἤρχοῦντο εἰς τὸν γλυκὺν τῆς αὐταρκειᾶς ἄρτον, τὸν ἔτρωγον μάλιστα μετ' ὀρέξεως ἀνεκφράστου· ἤδη ἢ ἀλλαγὴ τῆς διαίτης τοὺς καθιστᾶ καὶ πνευματικῶς καὶ σωματικῶς ἀσθενεῖς· ἐκ τῶν δέκα παροψίδων οὐδεμίαν γεύονται εὐχαρίστως, διότι τοὺς ἐπαπειλεῖ ἢ δυσπεψία καὶ ἢ ἐξασθένισις τοῦ στομάχου. Ἡ πρῶην θελκτικὴ ἐκείνη ἀπλότης, ἣτις ἦτο τῆς οἰκογενείας των ὁ μαγευτικὸς καλλωπισμὸς, ἐξέλειπε καὶ ἀντικαθίσταται ἤδη διὰ τοῦ γαλλικοῦ συρμοῦ, ὅστις περι-

Τίτκει τοι κόρος ὕβριν, ὅτω μὴ νόος ἄρτιος ᾗ.

βάλλει αὐτὴν διὰ τριχάπτων Βαλανσιῆν καὶ Βρυξελλῶν, διὰ μεταξωτῶν βαρυτίμων, δι' ὑφασμάτων τοῦ Λαχῶρ, διὰ σαλίων τῆς Περσίας καὶ διὰ πλείστων ὄσων τὰ ὅποια τὸ δαιμόνιον τοῦ συρμοῦ πλαστοურγεῖ καθ' ἡμέραν. Ὅταν διὰ τῆς ἐνεργητικότητος καὶ ἐπιμελείας διεξῆγον τὰς ὑποθέσεις των ὁ κόσμος ἠγάπα καὶ ἐτίμα αὐτοὺς, ἐνῶ ἤδη ἀλλοιωθέντες ἐκ τῆς ἐπιρροῆς τῶν χρημάτων, καθίστανται ὑπερόπται καὶ περιφρονηταὶ τῆς ἀνθρωπότητος, μὴ ἔχοντες πλέον ἄλλους φίλους, εἰμὴ τοὺς αἰσχροὺς, οἵτινες ζητοῦσι νὰ ὠφελθῶσι παρ' αὐτῶν διὰ τῆς κολακείας. Εἰς τοὺς τοιούτους συνιστῶμεν τὰς ἐξῆς τῶν Ἑλλήνων παραινέσεις.

Τίτκει τοι κόρος ὕβριν, ὅταν κακῶ ὄλθος ἔπῃται ἀνθρώπῳ, καὶ ὅτω μὴ νόος ἄρτιος ᾗ. (Θέογνις).

Ἐπὶ χρήμασιν ἰδὼν ἔμπορος φρονεῖ μέγα ὧν ἔστι πάντων ἐνίοτ' ἄνεμος κύριος.

Τὸ κακῶς πλουτεῖν ἐπιτίμησιν φέρει.
(Κωμικοῦ Ἀντιφάνους γνῶμαι).

Πλοῦτος δὲ βάσανός ἐστιν ἀνθρώπου τρόπων ὅταν εὐπορῶν γὰρ αἰσχρὰ πράττῃ πράγματα.,
Τί τοῦτον ἀπορήσαντ' ἂν οὐκ οἶει ποιεῖν.
(τοῦ αὐτοῦ).

Ἵπερηφάνου που γίγνεσθ' ἢ λίαν τρυφῇ ὅτε πλοῦτος ἐξώκειλε τὸν κεκτημένον εἰς ἕτερον ἦθος, οὐκ ἐν ᾧ τὸ πρόσθεν ἦν.
(Μενάνδρου).

Ἡ δόξα τῶν καλῶν ἔργων εἶναι αἰώνιος.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων πᾶς ἄρτιον ἔχων τὸν νοῦν ἐννοεῖ ὅτι ὁ πλοῦτος κάμνει τὰ ἀδύνατα πνεύματα νὰ ἐξοκέλλωσιν εἰς ἀλλότρια ἤθη, εἰς ὕβριν, εἰς ἐπιτίμησιν, εἰς αἰσχροῦς πράξεις, εἰς ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίας ἀλλόγους καὶ ἀτελευτήτους· διὰ τοῦτο ὁ εὕρισκόμενος εἰς τὴν ἐπιζήλον ταύτην θέσιν, ὀφείλει νὰ ἐμμένῃ εἰς τὰ ἤθη ἀκαμπτος, εἰς τὴν συνήθη οἰκονομίαν τοῦ ἀσάλευτος, εἰς τὰς πράξεις τοῦ ἀκλόνητος. Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι ὅσοι ἐγνώρισαν καὶ ἠδυνήθησαν νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν πλοῦτον των καλῶς. Μακάριοι, διότι δι' αὐτοῦ δύνανται ν' ἀγοράσωσιν ἀμόχθως τὴν ἐπιγειον καὶ οὐράνιον εὐδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν, καθ' ἡμᾶς κριτὰς, δὲν ἀνταλλάσσομεν οὐχὶ μὲ τὰ σάλια τῆς Περσίας καὶ τὰ ἀθύρματα τῶν Παρισίων, ἀλλ' οὐδὲ μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ πρωθυπουργοῦ, οὐδὲ μὲ τὴν δόξαν τοῦ στρατηγοῦ, οὐδὲ μὲ τὴν πολυτέλειαν τοῦ Σαρδαναπάλου, οὐδὲ μὲ τὴν δόξαν αὐτόχρημα τῶν βασιλέων. Τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ φεῖσι μάταια, μόνῃ ἡ δόξα τῶν καλῶν ἔργων εἶναι αἰώνιος. Ὅστις παρεγνώρισε τὴν αἰώνιον ταύτην ἀρχὴν ἔλειψεν ἀπὸ τὸν προορισμὸν του, ματαίως ἔζησεν ἐν τῷ κόσμῳ, ματαίως ἐμόχθησε καὶ ἀσκόπως ἐπλούτησε, καὶ πίπτει εἰς τὸν σκοτεινὸν τῆς ἀφανίας τάφον διατελῶν χοῦς ἐπὶ χοῦν.

Ἡ ὑποταγὴ τῶν ὀρέξεων τῷ Λόγῳ γεννᾷ τὴν οἰκονομίαν.

Z'.

Ἰδιωτικὴ καὶ δημόσιος οἰκονομία. — Γέννησις αὐτῆς. — Κακὴ ἐννοια τῆς οἰκονομίας. — Γλισχρότης. — Φιλαργυρία. — Πλεονεξία. — Ἐγωϊσμός. — Ἐλευθεριότης. — Αὐτάρκεια. — Ἀξία τῆς οἰκονομίας. — Ἡ οἰκονομία εἰς τὸ ἐμπόριον. — Ἡ τοῦ χρόνου οἰκονομία. — Μέθοδος ταύτης παρ' ἐμπόροις. — Παραδείγματα. — Παραβάσεις τῶν κανόνων τῆς οἰκονομίας. — Τί ἐστὶ πολυτέλεια. — Κρίσεις περὶ αὐτῆς. — Καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς. — Πολύτιμα λόγια.

Ἡ οἰκονομία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις ὑπῆρξεν ἀντικείμενον ἐμβριθοῦς μελέτης. Οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζον τὴν νῦν λεγομένην ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Ξενοφῶν ὥρισε Δοκεῖ οἰκονόμου ἀγαθοῦ εἶναι εὐοικεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, καὶ περὶ ταύτης δύο μᾶς διεσώθησαν πραγματεῖαι, ἡ μὲν, τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο ἀριστούργημα τοῦ Ξενοφῶντος, ἡ δὲ τοῦ πανεπιστήμονος Ἀριστοτέλους. Οἱ νεώτεροι ἐμόρφωσαν τὴν δημοσίαν ἢ πολιτικὴν οἰκονομίαν λεγομένην, ἧς ἀντικείμενον εἶναι ἡ παραγωγὴ, ἡ ἀνταλλαγὴ, ἡ διανομὴ καὶ ἡ κατανάλωσις τοῦ πλούτου. Ἡ μὲν πρώτη μᾶς ὑποδεικνύει τὰ μέσα τοῦ ἀποκτᾶν, τοῦ συντηρεῖν καὶ τοῦ αὐξάνειν τὸν ἰδιωτικὸν πλοῦτον, οὗτινος πηγαί εἰσιν ἡ ἐργασία, ἡ φειδῶ, ἡ τάξις· ἡ δὲ δευτέρα μᾶς ὑπαγορεύει τὰ μέσα τοῦ παράγειν, ἐπεκτείνειν, βελτιοῦν καὶ δαπανᾶν τὸν δημόσιον πλοῦτον, οὗτινος πρῶτισται πηγαί εἰσιν ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριον. Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἡ ἰδιωτικὴ εἶναι ἡ βᾶσις τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας·

Ἡ ἐπιθυμία πρὸς βελτίωσιν ἡμῶν ὠθεῖ πρὸς οἰκονομίαν.

διότι ἡ τελευταία λαμβάνει παρά τῆς πρώτης πᾶν ὅτι θετικὸν καὶ ἀδιαφιλονείκητον περιέχει.

Ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν αἰσθήσεων παρασύρεται καὶ ὠθεῖται εἰς ὀρμὰς ἀπολαύσεων καὶ ἡδονῶν, εὐχαριστουσῶν τὸ σῶμα καὶ τὰ αἰσθητήρια αὐτοῦ. Αἱ ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίαι εἰσὶ τοσοῦτον ἀχαλίνωτοι, ὥστε δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι καταστροφὰς σπουδαίας εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος δὲν τὰς καθυποβάλλῃ εἰς πειθαρχίαν. Ὁ λόγος λοιπὸν ὡς ἀνώτατος κύριος τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν καταβάλλει τὰς ὀρμὰς τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἀπολαύσεων, καὶ ὁτὲ μὲν τὰς καταστρέφει, ὁτὲ δὲ τὰς διαρρυθμίζει. Ἡ πειθαρχία, ἣν ὁ λόγος ἐπιβάλλει εἰς τὰς ὀρέξεις ἡμῶν, ἐγέννησε τὴν οἰκονομίαν. Ὁρθῶς ὁ πατὴρ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας Ἀδάμ Σμιθ εἰς τὸ ἀθάνατον σύγγραμμά του «Περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλοῦτου τῶν ἔθνων.» περιγράφει τὴν γέννησιν τῆς οἰκονομίας. «Ἡ ἀρχὴ ἡ φέρουσα ἡμᾶς εἰς τὴν δαπάνην εἶναι τὸ πάθος πρὸς τὰς παρούσας ἀπολαύσεις, καὶ τὸ αἶσθημα τοῦτο, καίτοι ζωηρὸν καὶ ἐνίοτε δύσκολον νὰ κρατηθῇ, εἶναι συνήθως διαβατικὸν καὶ τυχηρὸν. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ ἡ φέρουσα ἡμᾶς πρὸς τὸ οἰκονομεῖν, εἶναι ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ βελτιώσωμεν τὴν θέσιν μας, ἐπιθυμία ἄλλως εἰρηνικὴ καὶ ἥσυχος, ἣτις ὅμως γεννᾶται μεθ' ἡμῶν καὶ μᾶς συνοδεύει ἀπὸ τῆς κοιτίδος μέχρι τοῦ τάφου. Καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα οὐδεμία ἴσως περίστασις ὑπάρχει, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐντελῶς εὐχαριστημένος διὰ τὴν θέσιν του, καὶ ἀδύνατον νὰ μὴ σχηματίσῃ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ βελτιώσῃ καὶ τροποποιήσῃ αὐτήν.

Ἡ οἰκονομία προτίθεται τὴν διευθέτησιν τῶν κερδῶν.

Ἡ αὐξήσις τῆς περιουσίας εἶναι τὸ μέσον, δι' οὗ οἱ πλεῖστοι προτίθενται καὶ κολακεύονται, ὅτι δύνανται νὰ βελτιώσωσι τὴν κατάστασιν των. Τοῦτο εἶναι τὸ φυσικώτερον καὶ ἀπλούστερον μέσον· καὶ ἡ συνηθέστερα μέθοδος πρὸς ἐπαύξησιν τῆς περιουσίας των εἶναι νὰ φυλάττωσι καὶ νὰ συναθροίζωσι μέρος τῶν κερδῶν των, εἴτε τακτικῶς, εἴτε ἐτησίως, εἴτε εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις. Οὕτω πως, καίτοι ἡ ἀρχὴ τῆς δαπάνης ὑπερισχύει παρά τισιν, ἐν τούτοις παρά τοῖς πλείοτέροις ἡ ἀρχὴ τῆς οἰκονομίας φαίνεται οὐ μόνον ὑπερισχύουσα ἀλλὰ καὶ κυριεύουσα εἰς βαθμὸν τινα».

Εἰς τὸν πρακτικὸν βίον τὸ μεγαλείτερον κώλυμα πρὸς τὸ οἰκονομεῖν, εἶναι ἡ ἀνακριδῆς ἰδέα ἣν πολλοὶ ἔχουσι περὶ τῆς οἰκονομίας. Οἱ μὲν συγχέουσιν αὐτὴν πρὸς τὴν μικρόζηλον οἰκονομίαν, τὴν κοινῶς λεγομένην γλισχρότητα, οἱ δὲ πρὸς τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας, τῆς πλεονεξίας, τοῦ ἐγωϊσμοῦ· ἐνῶ αὕτη κυρίως προτίθεται τὴν ὀρθὴν διευθέτησιν τῶν εἰσοδημάτων ἢ κερδῶν ἡμῶν. Ἐκαστος οἶαν ἰδέαν ἔχει περὶ χρημάτων, τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἐφαρμόζει καὶ εἰς τὰς περὶ οἰκονομίας ἀρχὰς του εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Οἱ φρονοῦντες ὅτι τὰ χρήματα εἶναι ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι ἐγεννήθησαν διὰ ν' ἀποκτήσωσι χρήματα, οἱ τοιοῦτοι στεροῦσιν ἑαυτοὺς πάσης ἀπολαύσεως καὶ παντὸς ἀγαθοῦ, ὅπως μὴ δαπανήσωσι καὶ τότε κατὰ τὸν βαθμὸν τοῦ τοιοῦτου φρονήματος ἐκτελοῦσι καὶ τὴν οἰκονομίαν, ἣτις λέγεται γλισχρότης, φιλαργυρία. Ὅστις

Συναγάγετε τὰ ψυχία τὰ μείναντα, ἵνα μή τι ἀπόληται.

φρονεῖ ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ ἔχη πλειότερα τῶν ἄλλων λέγεται πλεονέκτης, ὅστις τὰ πάντα θέλει δι' ἑαυτὸν, ἐγωϊστής. Οἱ φρονοῦντες ὅτι τὰ χρήματα εἶναι μηδὲν καὶ τὰ περιφρονοῦσιν, εἰσὶν ἐχθροὶ τῆς οἰκονομίας καὶ λέγονται ἄσωτοι. Ὅσοι ἀπεναντίας νομίζουσιν ὅτι τὰ χρήματά εἰσι τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀτομικῆς καὶ δημοσίου εὐημερίας, οὗτοι οἰκονομοῦσιν, ὅπως ἀποκτήσωσι χρήματα, ἅτινα προορίζουσι πρὸς τὴν εὐημερίαν ἑαυτῶν καὶ τῶν ὁμοίων τῶν· οἱ τοιοῦτοι λέγονται ἐλευθέριοι, γενναῖοι. Ἄλλοι δὲ φρονοῦσιν, ὅτι διὰ τῶν χρημάτων ὅσα κατέχουσιν ἱκανοποιοῦσι τὰς ἀνάγκας, καὶ εἰσὶν εὐχαριστήμενοι εἰς τὴν κατάστασιν τῶν· οὗτοι λέγονται αὐτάρχεις. Ἐχομεν λοιπὸν τὴν ὑπερβολὴν τῆς οἰκονομίας, ἣτις εἶναι ἡ φιλαργυρία· ἔχομεν καὶ τὴν κατὰ βαθμοὺς ἔλλειψιν αὐτῆς, ἣτις λέγεται σπατάλη, ἄσωτία· ἔχομεν καὶ τὴν ἀληθῆ οἰκονομίαν ἣτις ἔγκειται εἰς τὸ δαπανᾶν ὅπου δεῖ, ὅπως ἀποκτήσωμεν χρήματα δι' ὧν θὰ ζῶμεν ἐντίμως ἀξιοπρεπῶς καὶ ἀνεξαρτήτως. Ἐκ τούτου προκύπτει ἡ ἐλευθεριότης καὶ ἡ αὐτάρχεια. Ἐν τῶν χρυσῶν ἐπῶν τοῦ Πυθαγόρου ἦτο τὸ «χρήματα δ' ἄλλοτε μὲν κτᾶσθαι φίλει, ἄλλοτ' ὀλέσαι» ἔτι ὁμως πολύτιμον εἶναι τὸ ἔπος τοῦ θεανθρώπου ἡμῶν Σωτῆρος, ὅστις ἀφοῦ ἐχόρτασε δέκα χιλιάδας ἀνθρώπων διὰ δέκα ἄρτων εἶπε· «Συναγάγετε τὰ ψυχία τὰ μείναντα, ἵνα μή τι ἀπόληται».

Ἡ οἰκονομία εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἐμπόρου πρέπει νὰ ἴηαι εὐκρινῶς καὶ σαφῶς διατετυπωμένη· διότι ἂν

Ὁ σπαταλὸς ἀποβαίνει ταχέως ἄθλιος.

ὀλίγον ἀπομακρυνθῆ τῆς αὐταρκειᾶς ἀποβαίνει γλίσχρος· ἂν δὲ ὀλίγον ἔτι, ἀποβαίνει φιλάργυρος, ἐπομένως ἐγωϊστής, πλεονέκτης, αἰσχροκερδής· διότι ἡ φιλαργυρία ἐστὶ μῆτηρ πάσης κακίας. Καὶ τὰνάπαλιν, ἂν ὀλίγον ἀφεθῆ τῆς φρονίμου ἐλευθεριότητος, γίνεται σπαταλὸς καὶ ἔτι πλέον ἄσωτος. Ὁ ἐλευθέριος εἶναι μεταδοτικὸς τοῖς πᾶσι καὶ ἀποκτᾶ δίκαια ἀμοιβαίότητος ἐπὶ τῶν ἄλλων· ὀρθῶς δὲ ἔλεγεν ὁ Ἡσίοδος, «Δώτη μὲν τις ἔδωκεν, ἀδότη δ' οὐ τις ἔδωκε».

Ὁ ἐλευθέριος ἔμπορος δὲν ἐξευτελίζεται εἰς μικρὰ πράγματα, καὶ προκειμένου ν' ἀνταμείψῃ τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, δὲν φαίνεται φειδωλὸς, καθὼς ὅταν πρόκηται νὰ ἐξομαλύνῃ ἐμπορικᾶς ἢ ἄλλας διενέξεις φαίνεται πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ μέρος τῶν δικαιωμάτων ἢ συμφερόντων του. Ὁ ἐλευθέριος οὐδέποτε φαίνεται μικροπρεπής, γλίσχρος καὶ οὐτιδανὸς, ἀλλ' αἰείποτε ἀνταμείβει τοὺς προσπαθοῦντας ὑπὲρ τῶν συμφερόντων του, καὶ μακροθυμεῖ διὰ τὰς χρηματικὰς εἰσπράξεις του, προθυμοποιούμενος νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀδύνατον ἄνευ ἀπαιτήσεως τόκων ἢ ἄλλου κέρδους.

Ὅστις δὲν ἔχει τὴν ἠθικὴν δύναμιν νὰ χαλινώῃ τὰς ἀτάκτους ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίας του ἀποβαίνει δοῦλος αὐτῶν, καὶ ταχέως χάνει τὴν ἰσορροπίαν τῆς οἰκονομίας του. Ὅστε ὁ μὴ ἐξασκῶν τὴν ὠραίαν τῆς οἰκονομίας ἀρετὴν, θᾶπτον ἢ βράδιον θὰ καταστῆ ἄθλιος καὶ ἐλεεινός· διότι ἡ ἔλλειψις τῆς οἰκονομίας φέρει τὴν ἐξαχρείωσιν, τὴν ταπείνωσιν, τὸν ἐξευτελισμὸν καὶ πλεῖστα ἄλλα κακὰ, εἰς τε τὸν σοφὸν καὶ εἰς τὸν ἄμαθῆ, καὶ εἰς τὴν γυναῖκα καὶ εἰς τὰ παιδιά. Ἡ

Ἡ πενία παραίτιος μείζονος θνησιμότητος.

πενία, ἂν καλῶς παρατηρήσωμεν, εἰς ὅλας τὰς τάξεις ἐπικρατεῖ, ὅταν ἡ οἰκονομία παραγκωνίζηται. Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον προτερήματα, δι' ὧν ἀποκτᾶ τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεώς του. Ἡ ἔλλειψις τῆς καλῆς διευθετήσεως, ἡ ἔλλειψις τῆς φρονίμου δαπάνης καθιστᾶ τὸν ἄνθρωπον δοῦλον τῶν ἐλαττωμάτων του καὶ ὑποτελεῖ εἰς τὴν πενίαν, ἣτις πλησιάζει πρὸς τὸν θάνατον· διότι ἡ καταστατική καθ' ἡμέραν μᾶς ἀποδεικνύει διὰ τῆς μαθηματικῆς ἀληθείας τῶν ἀριθμῶν τῆς, ὅτι ὅπου ἐπικρατεῖ πενία ἐκεῖ ἡ θνησιμότης εἶναι πολὺ μεγαλειτέρα. Οἱ πένητες καὶ ἡ πενία ἔνεκα τῶν θλιβερῶν ἀποτελεσμάτων, ἀπέβησαν τὸ σοβαρώτατον μέλημα τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ἣτις ἀνίδρυσεν ὑπὲρ αὐτῶν τὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα πρὸς ἐξάλειψιν τῆς ἀθλιότητος, ἀλλὰ δυστυχῶς ὀλίγα μέχρι τοῦδε κατώρθωσεν. Ἐνόσω δὲν βελτιοῦται ἡ ἠθικὴ κατάστασις τῶν λαῶν, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν δὲν θέλουσι νὰ οἰκονομῶσι καὶ προνοῶσι περὶ τοῦ μέλλοντός των ματαίως ἢ ἐπιστήμη κοπιᾷ. Συμμεριζόμεθα πληρέστατα τὴν γνώμην τοῦ Ἄγγλου οἰκονομολόγου Μάλθου (Malthus) εἰπόντος περὶ τοῦ προκειμένου· «Ἡ ἔνωσις τῆς ἀτομικῆς φρονήσεως μετὰ τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς φιλοπονίας χορηγοῦσι τὰ πλούτη διαρκῶς εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις. Ταῦτα φέρουσι τὴν εὐημερίαν ἀφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, καὶ εἶναι ἐπιθυμητὸν ταῦτα νὰ διδαχθῶσι. Πεπέισμεθα ὅτι πᾶσα ἄλλη νομοθετικὴ προστασία, ἡκιστα βοηθήσει αὐτάς». Δὲν εἶναι ὁμως ὀλίγοι ἐκ τῶν ἐργατῶν, οἵτινες ἐννοήσαντες τὸ ἀληθές τῆς οἰκονομίας συμφέρον, διὰ τοῦ ἀπλοῦ μισθοῦ

Ἐλεεινοί, οἱ δαπανώμενοι ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ὀλίγοι δ' ὄντες ἐφ' ἃ δεῖ.

των κατώρθωσαν νὰ διαθρέψωσιν ὀλόκληρον οἰκογένειαν καὶ νὰ σχηματίσωσιν ἀποθεματικὸν κεφάλαιον. Ὅστις εἶπη ἐν ὀλίγοις, ὅτι ἡ οἰκονομία κάμνει θαύματα, δὲν ψεύδεται, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ἄς φέρη τὰ τοσαῦτα κατορθώματα τῶν ὀπαδῶν τῆς οἰκονομίας ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ὁ ἔμπορος ἀναγνώστης ἴσως ἀπορήσει, διότι ἐξέβημεν τοῦ θέματός μας, ἀλλ' ἡμεῖς τὸν διαβεβαιοῦμεν ὅτι καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον ἡ ἔλλειψις τῆς οἰκονομίας δὲν ἔκαμεν ὀλιγώτερα θύματα ἢ εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις. Πολλοὶ τῶν ἐμπόρων ἀπέβησαν ἐλεεινὰ θύματα καὶ περιφέρονται ἄστεγοι καὶ πένητες, οὐ μόνον δι' ἔλλειψιν οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ δι' ἔλλειψιν λογαριασμοῦ (λογισμοῦ δηλαδή), δαπανηθέντες ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ὀλίγοι ὄντες ἐφ' ἃ δεῖ, κατὰ τὸ ἐλληνικὸν γινωμικόν. Ἡ οἰκονομία διὰ τὸν ἔμπορον δὲν ἔχει μόνον στάδιον τὸν οἶκον, ἀλλὰ καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων. Πραγματικῶς, ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις τῶν ἐπιχειρήσεων οὐκ ὀλίγον συντελεῖ εἰς τὴν εὐάδοσιν αὐτῶν· διότι πολλάκις ὅ,τι τις δαπανᾷ διὰ μίαν ἐπιχείρησιν, ὁ οἰκονόμος ταῦτα κατορθοῖ διὰ τῆς τάξεως καὶ ἰκανότητος μὲ μόνον τὸ ἥμισυ τῆς δαπάνης. Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐμπορικῆς ἐργασίας, ἡ τοῦ χρόνου οἰκονομία, ἡ ἐκλογὴ ἰκανῶν ὑπαλλήλων ἐπιφέρουσι οὐκ ὀλίγα θετικὰ μικρὰ κέρδη· διότι ἐκ τοῦ μεγάλου σωροῦ τῶν ἡμερησίων ὑποθέσεων κατ' ἔτος ἀθροίζονται πλεῖστα τοιαῦτα κέρδη. Ταῦτα ὁμως πρέπει νὰ ἐνεργῶνται μετὰ περισκέψεως καὶ πρακτικῆς δοκιμῆς· διότι πολλάκις, οἰκονομίας ἔνεκα χωλαίνει ἡ ὑπηρεσία καὶ ἀν-

Ὁ οἰκονόμος ἐξεγείρεται πάντοτε πρὶν τοῦ ἡλίου.

τί νὰ κερδίσωμεν, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, τὸ καρφίον χάνομεν τὸ πέταλον.

Μέγα μέρος τῆς οἰκονομίας τῶν χρημάτων ἐκτελεῖται διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ χρόνου· διότι ὁ χρόνος εἶναι πολυτιμώτερος τῶν χρημάτων καὶ ἡ οἰκονομία αὐτοῦ ἀποβαίνει ἐπικερδεστέρα. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐξετίμων τοσοῦτον τὴν οἰκονομίαν τοῦ χρόνου ὅσον καὶ οἱ νεώτεροι, διὸ ἔλεγον ἀπαύστως τὸ χρόνου φείδου. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς οἰκονομίας κατὰ δυστυχίαν εἶναι ἄγνωστον εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, καὶ εἶναι κατεπείγουσα ἀνάγκη νὰ τὴν διδαχθῶσιν ἅπασαι αἱ τάξεις πρὸ πάντων δὲ αἱ ἐργατικάι. Τὸ πλῆθος τῶν ἐωρτασίμων ἡμερῶν, αἱ κακαὶ ἕξεις, ὁ κυβερνητικὸς ὀργανισμὸς γίνονται αἰτία μεγάλης σπατάλης χρόνου πολυτίμου. Ἡ τοιαύτη σπατάλη δὲν εἶναι μόνον ζημία, διότι δὲν κερδίζομεν, ἀλλὰ καὶ διότι δαπανώμεθα καὶ ἔτι μεγαλειτέρα ζημία, διότι ὁ σκανδαλώδης τῶν παθῶν δαίμων λαμβάνει καιρὸν εἰς τὰ διαλλείμματα τῆς ἀργίας καὶ ὠθῆ εἰς ποικίλους πειρασμοὺς τοὺς ἀσωτεύοντας τὸν καιρὸν των. Ὁ νοῦς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου οὕτω πως παρὰ Θεοῦ ἐπλάσθη, ὥστε ἀπαύστως νὰ ἐνεργῆ, ἐκτὸς τῶν ἀναγκαίων πρὸς ἀνάπαυσιν ὥρων. Ὡστε ὁ φρόνιμος καὶ ὁ ἀληθῆς οἰκονόμος οὐδεμίαν ἀφίνει νὰ διέρχεται ὥρα ἄνευ ἐργασίας διανοητικῆς ἢ σωματικῆς.

Ἐγνωρίσαμεν ἔμπορον ἄριστα γινώσκοντα νὰ οἰκονομῆ τὸν χρόνον, τὴν μέθοδον δὲ αὐτοῦ νομίζομεν ὡφελίμον νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα. Ἐξεγείρετο πάντοτε πρὶν τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, καὶ εἰσερχόμενος εἰς τὸ

Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

κατ' οἶκον γραφεῖον μὲ τὸν γαλήνιον ἐκεῖνον νοῦν τῆς πρωΐας, ἐμελέτα τὰς ὑποθέσεις του καὶ μετὰ τὴν ἐμβριθῆ σκέψιν, συνέταττε τὸ ἡμερολόγιον τῶν ἐργασιῶν του, ἀποτελοῦν πολλάκις ὀλόκληρον φύλλον χάρτου. Πορευόμενος δὲ εἰς τὸ ἐν τῇ ἀγορᾷ γραφεῖον οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠσύχαζεν· ἀλλ' ἔχων ἀνά χεῖρας τὴν σημείωσιν τῶν πρακτέων του, εἰς τὸν μὲν διέταττε παραλαβὰς ἐμπορευμάτων, εἰς τὸν δὲ φορτώσεις, καὶ εἰς ἄλλον δὲ παραδόσεις καὶ ἐκφορτώσεις· μετὰ ταῦτα ἐπεθεώρει τὰ τῆς γραφικῆς ὑπηρεσίας καὶ μετέβαινε κατὰ τὴν ἀρμόζουσαν σειρὰν εἰς τοὺς τόπους ἐκεῖνους ὅπου τὸν προσεκάλει ἡ ἐργασία. Δὲν ἀπήρχετο δὲ τοῦ γραφείου, ἐνόσω δὲ ἐλάμβανεν ἀκριβεῖς περὶ τῶν πραχθέντων λεπτομερείας παρ' ὄλων τῶν ὑπαλλήλων. Ὡς ἐκ συστήματος δὲ πρῶτος εἰσήρχετο εἰς τὸ γραφεῖον καὶ τελευταῖος ἐξήρχετο καὶ τοῦτο διηγείρε τὴν ἐνεργητικότητα τῶν ὑπαλλήλων καὶ διηρέθιζε τὴν φιλοτιμίαν των. Τὸ ἑσπέρας ἐπανερχόμενος εἰς τὸ κατ' οἶκον γραφεῖον ἐξετέλει, οὕτως εἰπεῖν, τὸ πυθαγόρειον ἐκεῖνο ἔπος· «Πῆ παρέβην; Τί δ' ἔρεξα; Τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;» Ἐχων δὲ ἐνώπιόν του τὸ κατὰ τὴν πρωΐαν συνταχθὲν ὑπόμνημα τῶν ἐργασιῶν του μετὰ τὰς ἐπ' αὐτοῦ σημειώσεις τῆς ἡμέρας, ἐμελέτα, ποῖαι μὲν τῶν ἐργασιῶν ἐξετελέσθησαν καλῶς καὶ διεγράφησαν, ποῖαι δὲ κακῶς καὶ ἀπαιτοῦσι διόρθωσιν, ποῖαι δ' ἔμειναν ἀνεκτέλεστοι ἕνεκα προσκομιμάτων, ποίας συνεντεύξεις ἔλαβε καὶ πλείστας ἄλλας ἀκριβολογίας, διὰ τῶν ὁποίων τῇ ἀληθείᾳ ἡ ἐργασία του παρίστα θελκτικόν τι φαινόμενον εὐρύθμου μηχα-

νης. Ἐρωτηθεὶς δέ ποτε πῶς κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν προαγωγῆς· ἀπεκρίνατο «διὰ μὲν »τῆς φιλοπονίας καὶ οἰκονομίας ἐσχημάτισα κεφάλαια καὶ πίστιν· διὰ δὲ τῆς τάξεως καὶ ἀκριβείας »ἐδραίωσα τὴν πίστιν· διὰ τῆς ὀξυνοίας δὲ μεθ' ἧς »ἐζήτητον ἐκ παντὸς πράγματος καὶ πάσης περιστάσεως νὰ ὠφεληθῶ ἀπέβην πλούσιος· πιστεύω δὲ νὰ »κατορθώσω καὶ διὰ τῆς φρονίμου χρήσεως τοῦ πλοῦτου ὄνομα εὐλογοῦμενον, καὶ εἰς τὰς ἐπερχομένας »γενεάς».

Θὰ ἤρκούμεθα μὲν εἰς ὅσα περὶ τῆς χρήσεως καὶ οἰκονομίας τοῦ χρόνου εἶπομεν· ἀλλὰ τὰ παράδοξα γεγονότα ὅσα παρὰ τῶν συγγραφέων ἀναφέρονται περὶ τῆς οἰκονομίας τῶν μικρῶν διαλειμμάτων τοῦ χρόνου, ἅτινα τοσοῦτον παραλόγως χάνομεν ἐδῶθεν καὶ ἐκεῖθεν, εἰς τοσοῦτον πολῦτιμα καὶ συντελεστικὰ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἡμῶν, ὥστε μᾶς ἐπιβάλλουσι τὸ καθῆκον ν' ἀναφέρωμεν βιογραφικὰ τινὰ ἀνέκδοτα, ἄξια νὰ πείθωσιν ἕκαστον ὅτι ὁ χρόνος εἶναι τὸ πολυτιμώτερον τοῦ ἀνθρώπου κτῆμα, καὶ ἡ οἰκονομία του ὁ εὐαπόκτητος πλοῦτος. Ὁ θέλων νὰ διαθέτῃ εὐστόχως τὰ μικρὰ περισσεύματα τοῦ χρόνου, ἅτινα ὁ μὲν σπαταλεῖ εἰς τὰ καφενεῖα, ὁ δὲ μὲ τὸν ναργιλέ, δύναται νὰ πλουτήσῃ γνώσεων καὶ πολλῶν ἄλλων πραγμάτων. Περὶ τούτου ἕκαστος πείθεται ἐκ τῶν ἐξῆς παραδειγμάτων. Ὁ σοφὸς Ἄγγλος Κίρκ Οὐάητ, ἔμαθε τὰ Ἑλληνικὰ μελετῶν καθ' ὁδὸν, ἐνῶ ἐπορεύετο καὶ ἐπέστρεφε καθ' ἡμέραν εἰς τὸ δικηγορικὸν γραφεῖον, ἕπου νέος ὢν ἔτι, εἰργάζετο. Ὁ μέγας ἱεραπόστολος Βούριτ,

νεανίας ὢν, εἰργάζετο εἰς σιδηρουργεῖον καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου ἐμάνθανε διαφόρους γλῶσσας γενόμενος οὕτω διὰ τοῦ χρόνου πολυγλωσσότατος. Ὁ περιώνυμος πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας Δαγεσσῶ ὠφελούμενος τῆς ὥρας καθ' ἣν ἐπερίμενε τὴν σοῦπαν εἰς τὴν τράπεζαν συνέγραψεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὀγκῶδες καὶ ἀξιόλογον σύγγραμμα. Ὁ μέγας τῆς Ἀγγλίας νομολόγος Ἱερεμίας Βένθαμ τοσοῦτον καλῶς διεμοίραζε τὸν χρόνον, ὥστε δὲν τῷ διεύφευγε οὐδὲ στιγμή, ἔχων ἀείποτε ὡς σύνθημα τὸ «πᾶσα ἀπώλεια χρόνου συμφορά.» Ὁ ἐργάτης τῶν μηχανῶν Στέφενσον, ὁ ἐφευρετὴς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ ἐπὶ τὰς ἀτμάμαξας, ἐν ταῖς νυκτεριναῖς ὥραις τῆς ἀναπαύσεώς του ἐξέμαθε μόνος τὴν Ἀριθμητικὴν καὶ τὴν Γεωμετρίαν κ.τ.λ.

Ἵπερβαίνει τις τὰς ἀρχὰς τῆς οἰκονομίας, οὐ μόνον ὅταν δὲν ἀρκῆται εἰς τὰ ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς κατὰ τοὺς πόρους αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅταν δαπανᾷ πρὸς ἱκανοποίησιν ὀρέξεων, ἐπιθυμιῶν, καὶ ἰδιοτροπιῶν ἀλόγων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ βλαβερῶν. Ἡ πρὸς τὴν δαπάνην κλίσις γίνεται τοσοῦτον ὑπέρμετρος καὶ ἐνίοτε ἀκάθαρτος, ὥστε ὁ μὴ ἔχων αὐστηρὰν πειθαρχίαν εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ λογικοῦ, κινδυνεύει ν' ἀποβῆ σπαταλὸς καὶ χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνηται· νομίζων πάντοτε ὅτι δαπανᾷ εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Ἄν μετὰ τινος ἀκριβείας θελήσωμεν ἤδη ν' ἀναμετρήσωμεν καὶ τὰ εἶδη τῶν περιττῶν δαπανημάτων, εἰς ἃ ἐξοκεῖλουσι ἐπιλαθόντως καὶ αὐτοὶ οἱ φρονιμώτεροι ἄνθρωποι, εὐρίσκομεν αὐτὰ εἰς τὴν τροφήν, εἰς τὴν ἐνδυμασίαν εἰς

Ὁ παρασυρόμενος ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν του εἶναι ἔλεεινός.

τὴν κατοικίαν, καὶ εἰς ὅλα ὅσα ἡ ἀκάθεκτος φαντασία ἐξωθεῖ τὸν ἐπιπόλαιον ἄνθρωπον. Αἱ μὲν περὶ τὴν τροφήν μεγάλαι δαπάναι ἐγέννησαν τὸ πάθος τῆς λαιμαργίας, τὸ ὠθοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ γεύεσθαι τὰ πάντα ἀμέτρως, καὶ διὰ πάσης θυσίας, αἱ δὲ πρὸς τὸν ἱματισμὸν ἔφερον τὴν ὀλέθριον πολυτέλεια· αἱ δὲ πρὸς μεγαλοπρεπῆ κατοικίαν δαπάναι καὶ αἱ πρὸς τέρψιν τῶν αἰσθήσεων, χαρακτηρίζουσι τὸν σπαταλόν, ὅστις παρασυρόμενος ὑπὸ κουφονοίας καὶ ἀχαλινώτου ἐπιθυμίας ἀπολαύσεων καθίσταται ὁ ἔλεεινότερος τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ λαιμαργία εἶναι μέγα κακὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ μάλιστα διὰ τὸν πτωχόν· διότι ἡ πρὸς τὴν πολυφαγίαν ὀρεξις γίνεται αἰτία, ὅπως πάντοτε εὐρίσκονται τὰ οἰκονομικά του εἰς ἀνωμαλίαν· ἀλλ' ἐκεῖν ὅπερ κυρίως καταστρέφει τὸν ἄνθρωπον χρηματικῶς καὶ ἠθικῶς εἶναι ἡ πολυτέλεια. Τῆς λέξεως ταύτης πολλὰς ἔδωκαν σημασίας οἱ οἰκονομολόγοι· εἰς τῶν δοκιμωτέρων ὁ Ἰ. Γαρνιέρος ἀπεκάλεσεν αὐτὴν καταναλώσιν πραγμάτων βαρυτίμων σημαίνουσιν κάτι τι πλειότερον τῆς εὐπορίας καὶ τῆς ἀνέσεως (confortable). Μεγάλη συζήτησις ἐπεκράτησε καὶ ἐπικρατεῖ εἰς τὸν οἰκονομολογικὸν κόσμον, ἀντικείμενον ἔχουσα τὴν ὠφέλειαν ἢ βλάβην τῆς πολυτελείας. Οἱ μὲν ὑποστηρίζουσιν αὐτὴν ὡς δίδουσιν ἐμφύχωσιν εἰς τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν διὰ τῆς καταναλώσεως, νομίζοντες ὅτι λυμαίνεται τὰς πλουσίας τάξεις καὶ οὐχὶ τὰς ἐργατικὰς· οἱ δὲ καταπολεμοῦσιν αὐτὴν βασιζόμενοι εἰς τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἡ πολυτέλεια χορηγεῖ

Ἡ πολυτέλεια ἐχθρὰ τῆς τιμιότητος καὶ τῶν χρηστῶν ἠθῶν.

ἐμφύχωσιν εἰς κλάσεις τινὰς ἐργατῶν παραγόντων ἀντικείμενα μάταια καὶ ἄχρηστα· ἐνῶ ἡ φειδῶ ἐμφυχώνει διαρκῶς τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν, αἰτινες παράγουσι τὰ ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἡ πρόοδος τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα μεταβάλλει τὴν σημασίαν τῆς λέξεως· διότι τὰ πορφυρᾶ ἱμάτια τὸ πάλαι ὄντα ἰδιαιτέρα στολὴ τῶν βασιλέων, σήμερον εἶναι ἱματισμὸς παντὸς ἀνθρώπου. Ἄλλ' οἵανδῆποτε σημασίαν δώσωμεν εἰς τὴν λέξιν, ἡ πολυτέλεια καθίσταται φθοροποιὰ εἰς ἔθνη μὴ παράγοντα τὰ τοιαῦτα εἶδη. Ἄν δὲ ἐκ τῆς μὴ καταναλώσεως τῶν εἰδῶν τῆς πολυτελείας χωλαίνωσιν αἱ διεθνεῖς τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συναλλαγῆς σχέσεις, τοῦτο θὰ ἦτον ἐπιζήμιον ἢ ττον ἢ ἂν ἠνοίγωμεν τὰς πύλας τῶν παλατίων τῶν εὐπόρων καὶ τὰς θύρας τῆς καλύβης τῶν πτωχῶν, ὅπως εἰσέλθῃ ὁ ἐπίβουλος οὗτος ἐχθρὸς τῆς τιμιότητος καὶ τῶν χρηστῶν ἠθῶν. Ἡ Γαλλία ἐπὶ τῆς πρωθυπουργίας τοῦ Κολβέρτου ἐπεδόθη εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν κατανάλωσιν τῶν τῆς πολυτελείας εἰδῶν καὶ δὲν ἤργησεν ἡ κακοήθης ἐκείνη μανία νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Ναπολέοντος τοῦ Γ' αὕτη ἐταπείνωσε τὴν ὄφρυν τῆς Γαλλίας εἰς τὴν ἦτταν τοῦ Σεδάν. Ἡ πλειονότης ἄλλως τῶν συγγραφέων καὶ ἡ παγκόσμιος ἱστορία καταδικάζει τὴν πολυτέλειαν. . . . Ἡμεῖς βέβαια δὲν προτιθέμεθα νὰ παρασύρωμεν τὸν ἀναγνώστην εἰς συζητήσεις περὶ πολυτελείας, διότι τὸ ζήτημα ἤδη θεωροῦμεν λελυμένον δι' ἡμᾶς τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἡ πολυτέλεια ἔφερε πᾶν ὅ,τι κακὸν ὑπάρχει παρ' ἡμῖν.

Ἔθνη τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζουσι δι' ἰδίας βιομηχανίας νὰ κατασκευάζωσιν οὐδὲ τὸν χιτῶνα τὸν ὁποῖον φορῶσι, πόσον καταστρεπτικὸν εἶναι νὰ ἐπιζητῶσι πολυτέλειαν!! Τοῦτο καὶ τὰ νήπια αἰσθάνονται.

Ἐν τούτοις διεδόθη εἰς βαθμὸν ἐκπληκτικὸν ἡ φθοροποιὰ αὕτη μανία καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν· εἰσεχώρησε μέχρι τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστέων μας. Ἄπαντες κυριευόμεθα ὑπὸ τοῦ καταστρεπτικοῦ τύφου νὰ φαινώμεθα ἀνώτεροι ἀφ' ὅ,τι εἴμεθα. Ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν θέλομεν νὰ διακοσμώμεθα ὑπὸ τοῦ συρμοῦ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε θυσιάζομεν πολλάκις καὶ αὐτὰ τὰ ἐξοικονομήματά μας, ἅτινα ὀφείλομεν νὰ διατηρῶμεν ὡς ἱερὸν κειμήλιον διὰ τὰς περιπετείας τοῦ βίου καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς οἰκογενείας. Τὸ κακὸν δὲν περιορίζεται κατὰ μεγάλην δυστυχίαν εἰς μίαν τῶν τάξεων τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καθ' ὅλας τὰς τάξεις καὶ ἡλικίας. Οἱ πλούσιοι γίνονται παράδειγμα μιμήσεως εἰς τοὺς πτωχοτέρους, τὸ κακὸν προβαίνει τισοῦτον ταχέως, ὥστε ἐμβάλλει τοὺς φρονίμους εἰς σκέψεις σπουδαίας περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἄν ἡ καταστατικὴ ἡδύνατο νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῶν δεινῶν ἀποτελεσμάτων τῆς πολυτελείας, ἤθελε βυθίσει ἡμᾶς εἰς ὀδυνηρὰς σκέψεις, διότι τὰ 4)5 τῆς διαφθορᾶς καὶ ἐξαχρειώσεως, ἣτις ἐμφωλεύει εἰς τὰς μεγαλουπόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ἐκ τῆς πολυτελείας προσέρχονται. Θὰ ἐφρικία ὁ ἀναγνώστης ἂν ἀπεκαλύπτομεν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του τὰ σπαραξικάρδια ἀποτελέσματα τοῦ ὀλεθρίου τούτου μιάσματος τῆς κοινωνίας. Ἄρκει νὰ εἴπωμεν ὅτι πτωχὴ νεᾶνις διὰ νὰ συνάξῃ

Ἡ σωφροσύνη πάρεστι, ἂν μετράς σεαυτόν.

χρήματα ὅπως ἀγοράσῃ ἐπανωφόριον καὶ φόρεμα ἐκ κατηφῆ, εἰργάζετο ἐπὶ πέντε ὄλους μῆνας στερουμένη καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου μέχρις οὗ ἐκ τῆς στερήσεως καὶ ἀσιτίας κατήντησε φθισικῆ· ὥστε, ἂν δὲν κατῶρθωσε ζῶσα νὰ φορέσῃ τὸ ἐκ κατηφῆ φόρεμα, τὸ ἐφόρεσε νεκρὰ ὡς σάβανον. Ἐν ὀλίγοις ἡ πολυτέλεια ἔφερε τὴν διχόνοιαν εἰς τὰς οἰκογενείας, τὴν ἐξαχρειώσιν εἰς τὸ γυναικεῖον φύλον, τὴν πενίαν καὶ ἀθλιότητα εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις, τὴν περιφρόνησιν τῆς ἠθικῆς καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι κακὸν ὑπάρχει εἰς τὰς κοινωνίας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ περὶ τὸν ἱματισμὸν, τὴν δίαιταν, τὴν κατοικίαν καὶ τὰς ἀπολαύσεις πολυτέλεια πλεῖστα ὅσα θύματα ἐποιήσατο παρὰ ταῖς ἐμπορικαῖς τάξεσι, διότι ἡ πρόχειρος ἀφθονία τῶν μέσων ἤνοιξεν εὐρὺ στάδιον εἰς τὰς ἀλόγους ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς.

Οὐδόλως συμμεριζόμεθα τὴν γνώμην τῶν συγγραφέων ἐκείνων, οἵτινες εὐαρεστοῦνται νὰ τιμῶσι τὴν πολυτέλειαν, διακρίνοντες αὐτὴν εἰς καλὴν καὶ κακὴν. Ἡμεῖς δὲν ἐννοοῦμεν καλὴν πολυτέλειαν, εἰμὴ τὴν ἐλευθεριότητα πρὸς τὸ ἀγαθοεργεῖν, πρὸς τὸ ἐλεεῖν, πρὸς τὸ εὐεργετεῖν.

Ἐν τούτοις ὡς ἐπίμετρον τῶν ὄσων εἴπομεν συνιστῶμεν θερμῶς τοῖς πᾶσι τὰ πολῦτιμα ταῦτά λόγια τοῦ κωμικοῦ Σωτάδου.

Εἰ καὶ βασιλεὺς πέφυκας ὡς θνητὸς
ἄκουσον ἂν πλούσιος ἦς, τοῦτο χρόνου ἄδῃλος ἰσχύς.

Ἄν δ' ἀλαζονῆς, τοῦτ' ἀνοίας ἐστὶ φρύαγμα.

Ὁ ἔμπορος ἔχει τὰ μέσα ἵν' ἀποβῆ εὐδαίμων.

Ἄν δὲ σωφρονῆς, τοῦτο θεῶν δῶρον ὑπάρχει.

Ἡ σωφροσύνη πάρεστι, ἂν μετράς σεαυτόν.

Η΄.

Ἔρευνα περὶ εὐδαιμονίας καὶ κακοδαιμονίας. — Ποῦ στηρίζεται ἡ εὐδαιμονία. — Ὅροι αὐτῆς. — Πῶς ὁ ἔμπορος γίνεται εὐδαίμων. — Ὅδηγίαι πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς. — Ἡ εὐποία καθιστᾷ τὸν ἔμπορον εὐδαίμονα. — Ἡ τελεία τοῦ χριστιανισμοῦ εὐδαιμονία. — Ὅδηγίαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τοὺς πλουσίους διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς αἰώνιου εὐδαιμονίας.

Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀφιερῶμεν πρὸς τοὺς φρονοῦντας ὅτι ἔμποροι ὄντες εἶναι δύσκολον νὰ ἀποβῶσιν εὐδαίμονες. Θέλομεν προσπαθῆσαι ἐνταῦθα νὰ ὑποδείξωμεν τοῖς ἔμπορευομένοις διὰ τίνων μέσων δύνανται ν' ἀποβῶσιν εὐδαίμονες ἐν μέσῳ τῆς τύρβως τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν πειρασμῶν τοῦ βίου. Ἀληθές μὲν ὅτι τὸ θέμα εἶναι δύσκολον, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών μας θέλομεν ἀναπτύξει αὐτὸ, μὴ ἐπιθυμοῦντες ν' ἀφήσωμεν ἀνερεύνητον πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ πρὸς τὴν ἐντελεστέραν μὸρφωσιν τοῦ ἔμπορου ἀναγνώστου. Ἄλλως τε δὲν ἔχομεν καὶ τὴν ἀπαίτησιν ὅτι λέγομεν χρησμούς, διότι ἐκ τῶν λεγομένων ἕκαστος μόνος δύναται νὰ μορφώσῃ τὰς περὶ τῆς ἰδίας ἑαυτοῦ εὐδαιμονίας ἰδέας του.

Ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τὰ ἐξοχώτερα πνεύματα ἐπελήφθησαν νὰ διαχαράξωσι τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαιμονίας καὶ πλείστας ὄσας γνώμας περὶ τούτου ἐξήνεγ-

Ὁ ἔμπορος δι' ἐπιπολαίων σκέψεων ἀποβαίνει κακοδαίμων.

κον, τὰς ὑποίας ἀποβαίνει εἰς ἡμᾶς δύσκολον νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα. Εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος τούτου θέλομεν ἀκολουθήσει αὐτὴν ἐκείνην τὴν μέθοδον, δι' ἧς καὶ ἄλλα δυσχερῆ ζητήματα διηρημεύσαμεν κατὰ τὰς ἰδίας ἡμῶν ἐμπνεύσεις καὶ ἐντυπώσεις στηριζόμενοι εἰς τὸ γνωστὸν σύνθημα ἡμῶν.

Τοῖς πᾶσι γνωστὸν εἶναι ὅτι εἰς τὸν πρόσκαιρον τοῦτον κόσμον ἀπόλυτος καὶ ἀδιάλειπτος εὐδαιμονία δὲν ὑπάρχει, διότι αὐτὸς ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τῆς φύσεως τὸ τοιοῦτο δὲν ἐπιτρέπουσι. Διὰ τοῦτο ἡ ἔρευνα ἡμῶν δὲν ἀφορᾷ τὴν ἀπόλυτον εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ τὴν σχετικὴν πρὸς τὴν θέσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων. Ἐκ πείρας γνωρίζομεν ὅτι ἕκαστος ἔχει ἰδίαν περὶ εὐδαιμονίας ἰδέαν, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του, τὴν θέσιν, τὸ ἐπιτήδευμα, τὴν ἀνατροφὴν, τὴν ἐκπαίδευσίν του. Ἄν ἐζητούσαμεν παρὰ τῶν διαφόρων τάξεων τῶν ἀνθρώπων νὰ πληροφορηθῶμεν τί περὶ εὐδαιμονίας φρονοῦσιν, ἠθέλομεν μάθει ὅτι, ὁ ἔμπορος λογίζεται εὐδαίμων, ὅταν πολλαπλασιάζῃ τὰ κεφάλαιά του καὶ αἱ ἐπιχειρήσεις του εὐδοκιμοῦσιν· ὁ φιλάργυρος, ὅταν ἐπισωρεύσῃ χρήματα· ὁ ἄσωτος, ὅταν ἔχῃ ἀφθόνως νὰ δαπανᾷ. Ἄν ἐρωτήσωμεν δὲ τοὺς πτωχοὺς μᾶς ἀπαντῶσιν ὅτι ἡ εὐδαιμονία ὑπάρχει εἰς τοὺς πλουσίους· ἂν δὲ τοὺς πλουσίους, μᾶς ἀπαντῶσιν ὅτι ὑπάρχει εἰς τοὺς αὐτάρχεις· ἂν δὲ τοὺς σοφοὺς, μᾶς βεβαιοῦσιν ὅτι ὑπάρχει εἰς τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς. . . . Ἐν τούτοις οὐδεὶς ἐπὶ μίαν ὥραν λέγει ὅτι εἶναι εὐδαίμων· διότι ἐν φύσημα ἀέρος, μία βροχὴ, μία τρικυ-

Τὰ πρόσκαιρα καὶ φθαρτὰ δὲν εὐδαιμονίζουσι ἡμᾶς.

μία, εἰς θάνατος, εἰς ἀληθῆς ἢ ψευδῆς λόγος, μία ψευδοφιλοτιμία καὶ πλεῖστα μικροτέρου λόγου ἄξια γεγονότα, τὸν καθιστῶσι κατὰ τὴν ιδέαν του δυστυχῆ.

Ἄπειρα τοιαῦτα γεγονότα καὶ ἐπιπόλαιοι κρίσεις καθιστῶσι τὸν ἄνθρωπον κακοδαίμονα, καὶ τοιαῦτα ὑπάρχουσι καθ' ἡμέραν εἰς τὸν ἐμπορικὸν βίον. Τῶν-τι ἂν ὁ ἔμπορος ἀφήσῃ ἑαυτὸν ἔρμαιον τοιούτων ὀδυνηρῶν ἐντυπώσεων καὶ ἐπιπολαίων σκέψεων, ἀποβαίνει τάχιστα ὁ κακοδαιμονέστερος τῶν ἀνθρώπων· διότι θὰ λυπῆται, ὅτι δὲν αὐξάνει τὰ κεφάλαιά του· θὰ πικραίνεται, ὅτι δὲν ὠφελήθη πλειότερον ἐκ τοσούτων εὐνοϊκῶν περιστάσεων· θὰ προσβάλληται, διότι δὲν τῶ ἐχορηγήθη ἢ αἰτηθεῖσα πίστωση· θὰ δυσανασχετῆ, διότι οὕτως ἢ ἄλλως προσεβλήθη ἢ ἐμπορικῆ του τιμῆ· θὰ καταθλίβηται, ὅταν ἐν τῇ δοσοληψίᾳ ἀποκαλύπτῃ τὸν ὑπ' αὐτοῦ νομιζόμενον ἐντιμον καὶ ἐνάρετον καεν-τρεχῆ καὶ χαμερπέστατον· θὰ στεναῖζῃ, διότι ἐνεπαίχθη δεινῶς ἢ εὐπιστία του· θὰ τρέμῃ, ὅταν βλέπῃ τὰ κεφάλαιά του μειούμενα ἐξ ἀπροόπτων ἢ καὶ φυσικῶν περιστάσεων· καὶ τέλος θὰ κλυδωνίζεται ἀενάως ὁ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ του ὡς τὴν πολυκύμαντον θάλασσαν.

Ἐκ τοῦ κυκεῶνος τούτου τῶν γνωμῶν, τῶν ιδεῶν, τῶν φρονημάτων, πῶς δύναται τις νὰ σχηματίσῃ τὰς περὶ εὐδαιμονίας ιδέας του καθολικὰς καὶ διαρκεῖς; Ὁ πρῶτος ἀρχαιοτάτος ἐμποροφιλόσοφος, ὁ θίξας διὰ τῆς συναφείας του πρὸς τὴν κοινωνίαν τὰς ἀληθεῖς τοῦ πρακτικοῦ βίου ἀρχάς, ὁ ἔμπορος τῆς Μιλήτου Θαλῆς, λέγω, ἔδωκε τὸν ὅρισμόν τοῦ εὐδαίμονος οὕτω πως. «Ὁ τὸ μὲν σῶμα ὑγιῆς, τὴν δὲ τύχην εὐπορος,

Ἡ ὑγεία τοῦ σώματος πρῶτός ἐστιν ὅρος τῆς εὐδαιμονίας.

τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαίδευτος.» Ἄν ἐπὶ τοῦ ὀρισμοῦ τούτου προσθέσωμεν ὅσα ἢ πείρα μᾶς ἐδίδαξε προσόν-τα συντελεστικά εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, τότε δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἀτελῆ τινα, πλὴν ὠφέλιμον ιδέαν τῆς εὐδαιμονίας.

Τὰ χρήματα, αἱ ἡδοναί, τὰ πλούτη, ἡ δόξα, αἱ τρυφαί καὶ πᾶν ὅ,τι πρόσκαιρον καὶ φθαρτὸν νομίζου-σιν οἱ ἄνθρωποι ὅτι δύναται νὰ τοὺς καταστήσῃ εὐ-δαιμονας, δὲν εἶναι εὐδαιμονία· διότι εἶναι ἐφήμερα καὶ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τοὺς συνδυασμοὺς τῶν περιστά-σεων. Ἡ εὐδαιμονία, ἣν ἐπιζητοῦμεν καὶ περὶ ἧς παν-ταχοῦ ἠρωτήσαμεν, δὲν εὐρίσκεται ἐκτὸς ἡμῶν δηλ. εἰς τὰ πλούτη, εἰς τὰς περιστάσεις ἢ εἰς τὰ συμβάν-τα, ἀλλ' ἐντὸς ἡμῶν αὐτῶν δηλ. εἰς τὴν εὐθυκρισίαν, εἰς τὴν ψυχικὴν γαλήνην, εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἡμῶν ἱκανοποίησιν. Διὰ νὰ κρίνῃ δὲ ὀρθῶς τὸ λογικόν, ἢ δὲ ψυχὴ αἰσθάνηται, καὶ ἡ συνείδησις εὐφραίνεται, ἀ-νάγκη τὸ δοχεῖον εἰς ὃ περιέχονται νὰ ἦναι σῶον καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν· διὰ τοῦτο πρῶτος ὅρος τῆς εὐ-δαιμονίας παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι ἡ ὑγεία.

Ἡ ὑγεία τοῦ σώματος εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος τῆς εὐδαιμονίας.

Τὸ λογικόν, ἡ ψυχὴ, ἡ συνείδησις διὰ νὰ μᾶς κα-ταστήσωσιν εὐτυχεῖς πρέπει νὰ καλλιεργηθῶσι· διότι ἄνευ διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ἡ εὐδαιμονία πλησιάζει τὴν ἀναισθησίαν ἢ τὴν βλακίαν.

Ὁ δεύτερος οὗτος ὅρος εἶναι ὁ δυσχερέστερος· διότι ἀπαιτεῖ ὠριμωτάτην κρίσιν ὅπως ὀρθῶς κρίνωμεν τὰ πράγματα. Ὁ μεστὸς νοῦς οὐδὲ εὐφραίνεται οὐδὲ στε-

Ευδαιμών ὁ ἔχων υἰγιάν, παιδείαν καὶ εὐπορίαν.

νοχωρεῖται διὰ τὰ ἐκ τῶν περιστάσεων ἢ ἐκ τῆς φάσεως συμβαίνοντα· πᾶν ὅ,τι προέρχεται ἐκ τρικυμίας, πυρκαϊᾶς, θανάτου καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων, οἷον κέρδη ἢ ζημίας, ταῦτα ὁ φρόνιμος δὲν πρέπει νὰ θεωρῇ ὡς αἰτίαν εὐδαιμονίας ἢ κακοδαιμονίας· διότι οὕτω πῶς τὸ σύμπαν εἶναι ὠργανισμένον· θὰ ἦτο δὲ πραγματικῶς κακοδαίμων ὁ λυπούμενος διότι ἡ φύσις ἐκτελεῖ τὰς λειτουργίας της.

Ὁ εὐπαιδευτος νοῦς καὶ ψυχὴ εἶναι τῆς εὐδαιμονίας ὄρος.

Ἡ συνειδήσις ἡμῶν χαίρεται ὅταν ἀγαθοεργῶμεν, καὶ εὐφραίνεται ὅταν ἐκτελῶμεν τὸ καθήκον μας· ὡς οὐδέποτε δυνάμεθα νὰ ἤμεθα εὐδαιμόνες ἀνευ τῆς ἐξασκήσεως τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἀγαθοεργίας· διὰ τοῦτο ὄρος εἶναι καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ καθήκοντος, ἦτοι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀγαθοεργία.

Τούτων ἕνεκα ὁ εὐδαίμων περιφρονεῖ τὰς μομφάς, τὰς συκοφαντίας, τὰς κατηγορίας τῶν ἄλλων, καὶ ἐσωτερικῶς εἶναι ἤσυχος καὶ εὐχαριστημένος.

Αἱ αἰσθήσεις, τὰ πάθη, αἱ ἐπιθυμίαι, τὸν ἀμόρφωτον νοῦν παρασύρουσιν ἀπαύστως εἰς πέλαγος ἀχανὲς ἀναγκῶν, ὅτε μὲν σπουδαίων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ ἐπιπλάστων· διὰ τοῦτο ὁ εὐδαίμων ὀφείλει νὰ χαλινόνη τὰ πάθη του, τὰς ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίας του καὶ νὰ τὰς ρυθμίσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς λογικῆς, καὶ νὰ μὴ λυπῆται, διότι δὲν δύναται νὰ τὰς ικανοποιήσῃ. Διὰ τοῦτο ὄρος ἀπαράβατος τῆς εὐδαιμονίας εἶναι ἡ αὐτάρχεια, ἡ λιτότης, ἡ οἰκονομία.

Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι στενότατα συνδεδεμένος

Ευδαιμών ἐστὶν, ὁ υἰγιής, σοφός, ἐνάρετος, λιτός, ἀτάραχος.

μὲ τὴν φύσιν καὶ τοὺς ὁμοίους του, πρέπει διὰ νὰ ἦναι εὐδαίμων, νὰ ἔχη τόσον ἰσχυρὸν νοῦν, ὥστε νὰ μὴ ταραττηται ἐκ τῶν φυσικῶν ἢ ἀνθρωπίνων συμβάντων. . . Ἄλλ' ὁ θάνατος, ὁ ἀμείλικτος οὗτος τῆς ἀνθρωπίνου εὐδαιμονίας ἐχθρὸς, πῶς νὰ μὴ διαταράξῃ τὴν εὐδαιμονίαν ἡμῶν; . . . Ναί! ἀλλὰ μήπως ὁ ἄνθρωπος ἔχει τί ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν νόμων τῆς φύσεως; Ὡστε ὁ εὐδαίμων πρέπει νὰ συμμορφοῦται προθύμως πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους καὶ νὰ ἦναι μάλιστα προητοιμασμένος ὅπως ὑποφέρει αὐτούς.

Ἡ γαλήνη καὶ ἀταραξία τῆς ψυχῆς εἶναι ὄρος ἀναγκαῖος.

Ὁ φρόνιμος διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν τοσοῦτον ποθουμένην γαλήνην τῆς ψυχῆς καὶ τοὺς λοιποὺς ὄρους τῆς εὐδαιμονίας του πρέπει νὰ στηρίξῃ αὐτὴν εἰς μόνας τὰς ἑαυτοῦ σωματικὰς, ψυχικὰς καὶ λογικὰς δυνάμεις, οὐδέποτε δὲ εἰς ἄλλους· διότι τότε διακινδυνεύει μόνος τὴν εὐδαιμονίαν του ἐξαρτωμένην ἀπὸ ἄλλους, διὰ τοῦτο τὸν εὐδαίμονα σχηματίζει.

Ἡ φιλοπονία, ἡ οἰκονομία, ἡ αὐτάρχεια κ.τ.λ.

Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ γίνεται αὐτουργὸς τῆς εὐδαιμονίας ἢ κακοδαιμονίας του, τὴν ὁποίαν διὰ νὰ ἐπιτύχῃ πρέπει νὰ στολίσῃ ἑαυτὸν διὰ πολλῶν ἀρετῶν, αἵτινες νὰ τὸν σώζωσιν ἐκ τῶν φυσικῶν καὶ καιρικῶν περιστάσεων.

Ἐκ τῶν γενικῶν τούτων ὄρων τῆς εὐδαιμονίας συνάγομεν ὅτι ὁ ἔμπορος διὰ νὰ ἦναι εὐδαίμων,

Π ρ έ π ε ι νὰ ἦναι ἐργατικὸς διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εὐρωστίαν τοῦ σώματος, τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ὑποθέσεων

Ὁ πλούσιος γίνεται εὐδαίμων καθιστῶν καὶ τοὺς ἄλλους.

καὶ ἵνα ἔχη κατὰ τὸν Θάλητα τὴν τύχην εὐπορον.

Πρέπει νὰ ἦναι καλῶς ἀνατεθραμμένος καὶ πεπαιδευμένος διὰ νὰ σχηματίσῃ μόνος του τὴν εὐτυχίαν του διαχειριζόμενος καὶ διεξάγων τὰς ὑποθέσεις του σοφῶς καὶ φρονίμως.

Πρέπει νὰ ἦναι ἐνάρετος καὶ εὐεργετικὸς, τὸ μὲν διὰ νὰ μὴ φοβῆται οὐδὲν, τὸ δὲ διὰ νὰ εὐφραίνεται ἢ εὐποιοῦσα συνείδησις.

Πρέπει νὰ ἦναι αὐτάρκης καὶ λιτοδίαιτος, διὰ νὰ μὴ κινδυνεύῃ ἐκ τῆς ἀπληστίας τὸ μέλλον του καὶ ἵνα ἔχη τὴν τύχην εὐπορον πρὸς καλὸν ἑαυτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος μέχρι γήρατος.

Πρέπει νὰ ἔχη φιλοσοφικὴν ἀταραξίαν ψυχῆς διὰ νὰ μὴ θολοῦται ἢ σκέψις εἰς τὰς δεινὰς περιστάσεις καὶ νὰ μὴ ἀλαζονεύηται εἰς τὰς εὐτυχεῖς περιστάσεις.

Πρέπει νὰ ἔχη αὐτοβουλίαν, αὐτενέργειαν, αὐτοσυντήρησιν διὰ νὰ μὴ διαπιστεύηται πάντοτε εἰς ἄλλους τὰς ὑποθέσεις του καὶ ἵνα διευθύνῃ αὐτὰς διὰ σπιβαρᾶς χειρὸς πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ.

Πρέπει νὰ ἦναι προνοητικὸς, ἔμφρων, ἄγρυπνος διὰ νὰ προφυλάττῃ τὰ συμφέροντά του ἐκ τῶν ἐπιβούλων ἐπιθέσεων τῶν ἕξωθεν ἐποφθαλμιῶντων αὐτά, καὶ διὰ νὰ γνωρίζῃ σπανίως νὰ δίδῃ ἢ νὰ λαμβάνῃ πιστώσεις. κ.τ.λ.

Πολλοὶ τῶν συγγραφέων λέγουσιν ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἐνυπάρχει συνεχέστερον εἰς τοὺς πτωχοὺς παρά εἰς τοὺς πλουσίους, ὅτι κατοικεῖ πλειότερον εἰς τὰς καλύβας ἢ εἰς τὰ παλάτια· ἀλλ' ἡ ἐντελεστέρα καὶ πληρεστέρα εὐδαιμονία ὑπάρχει εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἔχουσι

Ἐμπορος εὐδαίμων εἶναι ὁ δίκαιος καὶ σώφρων.

πλειότερα μέσα διὰ νὰ εὐποιῶσιν, οἵτινες ἔχουσι συνεχέστερον αἰτίαν νὰ εὐφραίνωνται καὶ τέρπωνται μεταδίδοντες τὴν εὐδαιμονίαν των εἰς τοὺς ἄλλους. Ὡστε ὁ μὲν πτωχὸς, καθ' ἡμᾶς κριτὰς, δὲν εἶναι ἐντελῶς εὐδαίμων, διότι δὲν δύναται νὰ μεταδώσῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν εὐδαιμονίαν του· ὁ δὲ πλούσιος δύναται νὰ ἦναι ὁ ἐντελέστερος τύπος τῆς ἀνθρωπίνου εὐδαιμονίας, διότι καὶ ἐκεῖνος δύναται νὰ ἦναι εὐδαίμων καὶ συγχρόνως καὶ τοὺς ἄλλους νὰ καταστήσῃ τοιοῦτους. Ὡστε ὁ ἔμπορος ὅσον μικρὸς καὶ ἂν ἦναι, δύναται εὐχερῶς ν' ἀποβῇ εὐδαίμων, ἂν γνωρίζῃ νὰ στρέφῃ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ ἐπαγγέλματός του πρὸς ὑποστήριξιν τῆς εὐδαιμονίας του, καὶ ἀποφεύγῃ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἐλλείψεις του.

ΕΜΠΟΡΕ!

Ἄν ἐπιθυμῆς νὰ γίνῃς εὐδαίμων ἐπὶ τῆς γῆς
καὶ μακάριος εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν,

ΕΣΟ

Δίκαιος, διὰ νὰ σὲ ἀγαπᾷ ὁ κόσμος, καὶ ἔχῃς
καθαράν τὴν συνείδησιν.

Σώφρων, διὰ νὰ σὲ σέβωνται καὶ ὑπολήπτωνται
οἱ ἄλλοι, καὶ εὐωδῶνται τὰ ἔργα σου.

Αὐτάρκης, διὰ νὰ εὐτυχῆς μὲ ὀλίγα χρήματα,
καὶ νὰ ἔχῃς τὰ μέσα τοῦ εὐποιεῖν.

Ἔσο οἰκονόμος, ἀκριβής, πιστός καὶ φιλόπνοος.

Λιτὸς, διὰ νὰ σὲ ἐκτιμᾷ ὁ κόσμος καὶ θησαυρίζῃς πρὸς ἀγαθοεργίαν.

Ἐλευθέριος, διὰ νὰ τελειόνης καλλίτερον τὰς ἐργασίας σου καὶ ἀφοσιῶνται οἱ συνεργαζόμενοι μετὰ σοῦ.

Φιλόπνοος, διὰ νὰ ἐπιτυχχάνῃς κέρδη καὶ ρωμαλεότητα.

Οἰκονόμος, διὰ νὰ ἦσαι πάντοτε πλούσιος, καὶ καλὸν παράδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους.

Φρόνιμος, διὰ νὰ ἐκφεύγῃς τοὺς κινδύνους τῶν δεινῶν περιστάσεων.

Ἀκριβής, διὰ νὰ σὲ ἐμπιστεύωνται οἱ ἄλλοι καὶ νὰ εὐδῶνται αἱ ἐργασίαι σου.

Πιστὸς, διὰ νὰ σὲ λατρεύωσιν οἱ ἄλλοι καὶ πληθύνῃται ἡ ἐργασία σου.

Φιλάνθρωπος, διὰ νὰ ἀποθεωθῇς.

Ἐμπορε! ἂν θέλῃς νὰ γίνῃς εὐδαίμων φυλάττου ἐκ τῶν ἐξῆς πειρασμῶν τοῦ ἐπαγγέλματός σου.

Μίσει τὴν ἀδικίαν. — Ἀπεχθάνου τὴν πλεονεξίαν. — Βδελύσσου τὸν ἐγωϊσμόν. — Ἀπόφευγε τὴν ἰδιοτέλειαν. — Καταπολέμει τὴν πολυτέλειαν. — Ἀποστρέφου τὴν φιλαργυρίαν. — Ἀπεχθάνου τὴν ἡδυπάθειαν. — Φοβοῦ τὴν πενίαν. — Καταδίωκε τὴν ἀταξίαν.

Ἴδου τὸ πεδῖον τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἐμπόρου πόσον εὐρὺ καὶ ἔνδοξον εἶναι, τὸ ὁποῖον καὶ ἂν ὀλόκληρον δὲν

Ὁ εὐδαίμων εὐποιεῖ, εὐεργετεῖ, ἀγαθοεργεῖ.

δύναται νὰ διέλθῃ τοῦλάχιστον κατὰ μέγα μέρος ἄς προσπαθήσῃ νὰ ἐκτελέσῃ.

Εὐποιεῖ ὁ ἔμπορος, ὅταν ἀνιδρῦῃ βιομηχανικὸν κατὰστημα ἐν ᾧ πορίζονται τὸν ἄρτον ἐργαζόμενοι οἱ πτωχοί.

Εὐεργετεῖ, ὅταν διδάσκῃ ἄλλους τέχνην τινὰ ἢ χορηγῇ κεφάλαια πρὸς τεχνίτην, ἵνα ἐξασκήσῃ τὴν τέχνην του, ὅπως δι' αὐτῆς ζῶσι πολλοί.

Ἀγαθοεργεῖ διὰ τοῦ λόγου, τῆς συστάσεως ἢ παραινέσεώς του, ὅταν στηρίζῃ τὰ βήματα τοῦ ἀδυνάτου ἀπόρου, ὅταν δίδῃ ἐργασίαν εἰς τὸν ὄρφανόν, ὅπως στηρίζῃ τὴν ὄρφανὴν οἰκογένειάν του, ὅταν συμβουλεύῃ τὸν ἄσωτον, τὸν βαδίζοντα κατὰ κρημνῶν, ὅταν παρηγορῇ τὸν ἀπελπισθέντα ἐκ τῶν βιωτικῶν περιπετειῶν.

Ἀγαθοποιεῖ τὴν κοινωνίαν, τὴν ἀνθρωπότητα, ὅταν στηρίζῃ τοὺς ἐναρέτους εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ σώζῃ ἐκ τοῦ ὀλέθρου τοὺς ἐξοκείλαντας εἰς χαμερπεῖς καὶ ἀτιμαστικὰς πράξεις.

Ταῦτα δύναται νὰ πράξῃ ἄνευ θυσιῶν, ἀλλὰ μάλιστα μετ' ὠφελείας.

Εὐεργετεῖ τοὺς ἐναρέτους, ὅταν διὰ τῆς πίστεώς του ἀνορθοῖ τὴν καταβεβλημένην ἀρετὴν.

Ἀγαθοεργεῖ μυριοτρόπως, ἂν διαθέτῃ ἐλάχιστον χρηματικὸν πασὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος.

Ἦφ' ὅλας ταύτας τὰς ἐπόψεις συμφέρον τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ὁ τοιοῦτος ἔμπορος νὰ ὑπάρχῃ, νὰ εὐδοκιμῇ, νὰ προάγῃται, νὰ ζῇ· ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπάρχῃ, πρέ-

Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι δὸς τὰ ὑπάρχοντα τοῖς πτωχοῖς.

πει πρῶτον νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν μέσων τῆς ἐξασφαλίσεώς του ἐκ τῶν βιωτικῶν σάλων· διότι δυστυχῶς ἡ φύσις ἀγαπᾷ τὰς ἀπαύστους μεταβολάς, καὶ ὁ φρόνιμος ἔμπορος διὰ παντὸς τιμίου μέσου ὀφείλει νὰ φροντίσῃ, ὅπως ἐκφύγῃ τὴν ἰδιοτροπίαν ταύτην τῆς φύσεως, καταθέτων χρηματικόν τι ποσὸν εἰς ἀσφαλές μέρος, ὡς ἐφόδιον τοῦ βίου μέχρι γήρατος.

Καθῆκον ἔχομεν νὰ ὑποδείξωμεν εἰς τὸν χριστιανὸν ἀναγνώστην τὰς περὶ εὐδαιμονίας ἰδέας τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅπως καὶ ἐξ αὐτῶν ὠφελῆθῃ. «Εἰς προσελθὼν εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ἀγαθὸν ποιήσω, ἵνα ἔχω ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· τήρησον τὰς ἐντολάς. Λέγει αὐτῷ ὁ νεανίσκος, πάντα ταῦτα ἐφυλάξαμην ἐκ νεότητός μου. Τί ἔτι ὑστερῶ; ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς· καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι. Ἀκούσας δὲ ὁ νεανίσκος τὸν λόγον ἀπῆλθε λυπούμενος· ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά. Ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Ἄμην λέγω ὑμῖν, ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Πάλιν δὲ λέγω ὑμῖν εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ εἰσελθεῖν.» (1) Τὴν ὁδὸν τῆς ὑπερτάτης εὐδαιμονίας, ὅπως ἐκ τῶν ῥηθέντων ὑποδεικνύεται, καὶ αὐτὸς ὁ θεάνθρωπος ἐθεώρησε δυσκολωτάτην· ἀλλ' ἐ-

(1) Ἐκ τῶν κατὰ Ματθαῖον Εὐζγ. Κεφ. 19—23.

Τοῖς πλουσίοις παράγγελλε μὴ ἠλπικέναι ἐπὶ πλούτῳ ἀλλ' ἐν Θεῷ.

κεῖν' ὅπερ ἐσύστησε κατὰ πρῶτον ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὸν νεανίσκον ἦτον ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν· ὥστε καὶ ὁ τηρῶν αὐτὰς γίνεται εὐδαίμων, ἀλλὰ τέλειος ἀποβαίνει καὶ ὁ δίδων τὰ ὑπάρχοντα τοῖς πτωχοῖς. Ὁ θεόπνευστος Παῦλος ὁμιλῶν εἰδικώτερον περὶ τῶν πλουσίων, συνιστᾷ αὐτοῖς τὴν ἀκόλουθον τοῦ πλούτου χρῆσιν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς αἰωνίου ζωῆς, τὴν ὁποίαν πᾶς χριστιανὸς παντὸς ἐπαγγέλματος ὀφείλει ν' ἀκολουθῇ.

«Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὀλεθρον καὶ ἀπώλειαν. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία· ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύνας πολλαῖς. Σὺ δὲ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ταῦτα φεῦγε· δίωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν, πραότητα· ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως· ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς. . . .».

Τοῖς πλουσίοις, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἠλπικέναι ἐπὶ πλούτου ἀδηλότῃ, ἀλλ' ἐν Θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πλουσίως πάντα εἰς ἀπόλαυσιν ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικοὺς, ἀποθησαυρίζοντες ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς». (1).

(1) Παύλου ἐπιστολὴ πρὸς Τιμόθεον Κεφ. 4.—12.

Ἡ κερδοσκοπία ἀποβλέπει τὴν ἐκ τῶν διακυμάνσεων ὠφέλειαν.

Θ'.

Τι ἐστὶ κερδοσκοπία καὶ τί ἐμπόριον. — Τὸ κεφάλαιον. ἡ ἐποχὴ καὶ τὸ θάρρος τοῦ κερδοσκόπου. — Ὅρια τῆς κερδοσκοπίας· νομικά — ἠθικά — θρησκευτικά. — Παθολογικὴ κατάσταση τῶν αἰσχροκέρδων. — Θεραπεία. — Ἐθ. μοταξία παρὰ ἰατροῖς. — Ὁ ἐξερκισμός. — Ἡ αἰσχροκέρδεια καὶ τὸ ἀληθές συμφέρον. — Ἡ ἄτακτος κερδοσκοπία. — Ἡ ἐπὶ τῶν λαχείων ἀνηθικότης αὐτῶν.

Διὰ τῆς λέξεως κερδοσκοπία ἐννοοῦσιν οἱ ἔμποροι ὅλας τὰς ἐκτάκτους ἐπιχειρήσεις, αἵτινες ἀποβλέπουσι τὸ κέρδος, καὶ στηρίζονται εἰς τὴν προβλεπομένην ὑψωσιν ἢ ἔκπτωσιν τῶν τιμῶν. Αἱ τοιαῦται ἐπιχειρήσεις ἐνεργοῦνται πολλάκις διὰ προαγορῶν ἢ προπωλήσεων, διὰ προπληρωμῶν, ἢ διὰ τῆς διαφορᾶς τῆς τιμῆς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς μέχρι τῆς τιμῆς τῆς παραδόσεως. Ἡ λέξις ἐμπόριον συνήθως σημαίνει τὴν τακτικὴν καὶ συστηματικὴν ἐπασχόλησιν εἰς ἐν ἢ πλείοτερα εἶδη, ἅτινα προβλεπόμενα ἐκ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς ἢ ἀλλαχόθεν, προορίζονται πρὸς συστηματικὴν μεταπώλησιν, μὴ προσδοκωμένου τοῦ κέρδους κυρίως ἐκ τῆς διακυμάνσεως τῶν τιμῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς εὐώνου προβλέψεως καὶ τῆς ὑπερτιμημένης πωλήσεως. Τούτου ἕνεκεν ὁ ἔμπορος ἔχει πελάτας, ἔχει τακτικὴν ἐργασίαν ἀπαύστων προβλέψεων καὶ πωλήσεων, ἔχει τόπους ἐξ ὧν τακτικῶς ἀγοράζει καὶ τακτικῶς πωλεῖ· ἐνῶ ὁ κερδοσκόπος δὲν ἔχει πελάτας οὐδ' ἐργασίαν τακτικὴν, διότι παραφυλάττει τὴν ἔκπτωσιν τῶν τιμῶν καὶ τὴν ὑψωσιν αὐτῶν ὅπως ἐνε-

Τὰ κέρδη εἰσὶν ἀνάλογα τῶν ζημιῶν.

γῆ. Ἀγορὰν δὲν ἔχει· διότι πανταχόθεν ἀγοράζει ὅταν εὐρίσκη εὖωνα εἶδη, καὶ πανταχοῦ πωλεῖ ὅταν εὐρίσκη μεγαλειτέραν τιμὴν. Τὰ κέρδη τοῦ ἐμπόρου εἰσὶ μικρὰ μὲν, ἀλλὰ συνεχῆ καὶ θετικώτερα, ὡς καὶ αἱ ζημίαι μικραὶ μὲν, ἀλλ' ἦττον καταστρεπτικά· ἐνῶ τοῦ κερδοσκόπου καὶ αἱ ὠφέλεια μεγάλαι καὶ αἱ ζημίαι καταστρεπτικά.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ δευτέρου τούτου μέρους ὠμιλήσαμεν περὶ τῶν συστατικῶν τῶν ἐπιχειρήσεων δηλ. περὶ τοῦ διοργανισμοῦ, τοῦ χειρισμοῦ καὶ τῆς διεκπεραιώσεως τῶν ὑποθέσεων. Ἐνταῦθα θέλομεν προσθέσει πρακτικὰς τινὰς παρατηρήσεις περὶ κερδοσκοπίας καὶ τινὰ περὶ τῆς ἠθικῆς αὐτῆς ἀξίας.

Ὁ κερδοσκόπος ἵνα ἐπιτυχῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἐπιχειρῆ, ὀφείλει τρία κυρίως πράγματα νὰ λαμβάνη ὑπ' ὄψιν: τὸ κεφάλαιον — τὴν κατάλληλον ἐποχὴν — καὶ τὸ θάρρος του. Πᾶσα κερδοσκοπία ἀπαιτεῖ κεφάλαια ἅτινα, ὅτε μὲν ἐκτίθενται εἰς κερδοσκοπίαν, ὅτε δὲ χρησιμεύουσιν ὡς ἀποζημίωσις, ἢ ἐγγύησις πρὸς ἐξασφάλισιν προβλεπομένης ἢ προὑποτιθεμένης ζημίας.

Ἡ κατάλληλος ἐποχὴ τῆς ἐνάρξεως καὶ τῆς λήξεως τῆς κερδοσκοπίας, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σοφίαν καὶ ἐμπειρίαν τοῦ κερδοσκόπου, οὐχ ἦττον ὁμως κανονίζεται καὶ ἐκ τοῦ γενικοῦ κανόνος· «ὅταν αἱ τιμαὶ τοῦ ἀντικειμένου ἦναι εἰς ὑποτίμησιν ἢ ἀγοράζῃ, καὶ ὅταν ἦναι εἰς ὑπερτίμησιν νὰ πωλῇ». Τούτου ἕνεκα ἔχει ἀνάγκην νὰ συντάττῃ καὶ νὰ συμβουλευῆται καταστατικούς πίνακας, ὅπως γνωρίζῃ κατὰ μέσον

Τὸ περισκευμένον θάρρος ἐλατήριον τοῦ κερδοσκόπου.

ὄρον μέχρι τίνος δύναται νὰ ἐκπέση ἡ τιμὴ, καὶ μέχρι τίνος δύναται νὰ ὑψωθῇ. Οὐχ ἤττον δὲ ὀφείλει νὰ σκέπτηται εἰς τὰς μεγάλας πολιτικὰς καὶ ἐμπορικὰς μεταβολὰς, αἵτινες σπουδαίως ἐπηρεάζουσι τὰς τιμάς. Τὸ θάρρος εἶναι τὸ ἐλατήριον τοῦ κερδοσκόπου, διότι ἅμα τοῦτο ἀπολέση, οὐδὲν ἐπιχειρεῖ καὶ ἤκιστα ὠφελεῖται. Ἄν δὲν διατρέξῃ κίνδυνον, δὲν ἀπολαμβάνει κέρδη σπουδαῖα· διότι, ὡς καὶ ἄλλοτε παρετηρήσαμεν, τὰ κέρδη εἰσὶν ἀνάλογα τῶν ζημιῶν. Μετὰ τοῦ θάρρους δὲ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὴν ὑπομονήν· διότι ἐνίοτε, δι' αὐτῆς ἐπιμένει μέχρις οὗ ἀποβῶσιν αἱ περιστάσεις πρὸς ὄφελός του.

Πᾶσα κερδοσκοπία παρίσταται εἰς τὴν φαντασίαν ὡς κερδαλέα, ἀλλ' ὁ ἔμπορος ὀφείλει μετ' ὠρίμου σκέψεως νὰ φιλοσοφήσῃ ἐπ' αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἠθικὴν, τὴν νομικὴν καὶ τὴν ἐμπορικὴν ἔποψιν διερευνῶν αὐτήν. Ὄφείλει νὰ λάβῃ ὑπὸ σκέψιν τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς προσφορᾶς καὶ αἰτήσεως, τῆς παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, τὴν ἀναλογίαν τῶν κινδύνων πρὸς τὰ ἐπιδιωκόμενα κέρδη, τὰ ἀπαιτούμενα κεφάλαια, τὰ μέσα τῆς πραγματοποιήσεως, τὴν ἐποχὴν τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους, τοὺς ἀνταγωνιστὰς ἢ συναγωνιστὰς. Πλεῖστα ὅσα ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ κερδοσκοπίας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀφ' ἐνὸς παρεκβαίνομεν τοῦ θέματος ἀφ' ἐτέρου δὲ ἤκιστα ἤθελον ὠφελήσῃ τὸν ἀναγνώστην, παραλείπομεν αὐτά.

Χάρισεῖς τὰς νεωτέρας ἀρχὰς τοῦ ἐμπορίου, ἠνεύχθη εὐρύτατον στάδιον εἰς τὴν κερδοσκοπίαν· διότι τὰ μονοπωλεῖα, τὰ προστατευτικὰ καὶ ἀπαγορευτικὰ συ-

Ὁ ἔμπορος πρέπει νὰ βδελύσσεται τὰς αἰσχρὰς κερδοσκοπίας.

στήματα καὶ πάντα τὰ παρεμποδίζοντα τὴν ἐμπορίαν κατηργήθησαν. Τὰ μόνα ὄρια, ἅτινα ἀναγνωρίζει σήμερον ἡ κερδοσκοπία, εἰσὶ τὰ νομικὰ, τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ θρησκευτικὰ, ἅτινα ἐπιβάλλονται ὑπὸ τοῦ Νόμου, ὑπὸ τῆς ἀτομικῆς καὶ δημοσίου συνειδήσεως.

Ἀφ' ἐνὸς ὁ ἀστυκὸς νόμος μᾶς ἀπαγορεύει ῥητῶς νὰ κερδοσκοπῶμεν ἐπὶ ἀθεμίτων ἐπιχειρήσεων, καὶ ἐπ' ἐκείνων ὅσαι ἀντίκεινται εἰς τὰ χρηστὰ ἤθη· ἀπαγορεύει ἔτι ἐπὶ ποινῇ ἀκυρώσεως ἢ ζημίας νὰ συναλλαττώμεθα μετ' ἀνηλίκων, μετὰ γυναικῶν, μετ' ἀπηγορευμένων ἀσώτων κ.τ.λ. Ἀφ' ἐτέρου ὁ ποινικὸς νόμος ἀναμετρᾷ τὰς ἐπιβαλλομένας ποινὰς πρὸς τοὺς κερδοσκοποῦντας ἐπὶ κλοπιμαίων, ἢ μετὰ κλεπταποδόχων, ἢ ἐπὶ λαθρεμπορευμάτων, ἢ ἐπὶ περιστάσεων ναυταπάτης, αὐτοδικίας κ.τ.λ. Τοὺς αἰσχρῶς καὶ ἀτίμως κερδοσκοποῦντας ἐπὶ ὑποθέσεων παρεχουσῶν κέρδος ἄνομον, ἐκπηγάζον ἐκ τῆς βλάβης τοῦ ἄλλου ἢ τοῦ δημοσίου, συνήθως ἀποκαλοῦμεν αἰσχροκερεῖς, καπήλους, ἀτίμους κερδοσκόπους. Τοιαῦται περιστάσεις ἀτίμων καὶ αἰσchrῶν κερδῶν παρουσιάζονται καθ' ἡμέραν σχεδὸν εἰς τὸν ἔμπορον, τὰς ὁποίας ἅμα ἐννοήσῃ ὡς τοιαύτας, ὀφείλει ἀμέσως ν' ἀπορρίψῃ μετὰ βδελυγμοῦ, μὴ ἀνεχόμενος οὐδεμίαν πλέον ν' ἀκούσῃ λέξιν περὶ αὐτῶν· τὸν δὲ προτείνοντα τοιαύτας κερδοσκοπίας ὀφείλει νὰ ἐλέγξῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ θεωρῇ ὡς τὸν πρῶτιστον ἐχθρόν του· διότι τοιοῦτος εἶναι, ὅστις προτείνει εἰς τὸν φίλον του τὴν ἐξαχρεῖωσιν καὶ ἐνθάρρυνσιν πρὸς τὸ κακουργεῖν.

Οί ποταποί χαρακτήρες δυσφημοῦσι τοὺς συναδέλφους.

Ἡ ἠθικὴ ἐπιβάλλει ὄρια ἔτι μᾶλλον στενότερα τοῦ νόμου· διότι οὐ μόνον τὰς ἀπαγορεύσεις ἐκείνου μᾶς συνιστᾷ, ἀλλὰ προβαίνει καὶ ἔτι πρόσω. Μᾶς ἀπαγορεύει νὰ κερδοσκοπῶμεν εἰς ἐπιχειρήσεις παρεχούσας βλάβην ἄμεσον ἢ ἔμμεσον πρὸς τοὺς συναδέλφους καὶ ἐν γένει πρὸς τὸν πλησίον. Ἀπαγορεύει δὲ πάντα τὰ μέσα, ὅσα οὐ μόνον πρὸς τὰ δημόσια ἤθη ἀντίκεινται, ἀλλὰ καὶ ὅσα ὑπόνοιαν βλάβης παρουσιάζουσιν, ἔστω καὶ ἄνευ αἰσχροτήτος ἢ δόλου. Πᾶν ὅ,τι ἢ καθαρὰ συνειδήσις μᾶς ὑποδεικνύει ὡς ἐναντίον εἰς τὴν δικαιοσύνην, εἰς τὴν εἰλικρίνειαν, τοῦτο ἢ ἠθικὴ ἀπαγορεύει.

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὁ ἀναγνώστης παρακαλεῖται νὰ μᾶς ἀνεχθῆ, ὅπως ἐκφρασθῶμεν μεθ' ὅσης πικρίας δυνάμεθα κατὰ τῶν αἰσχυρῶν καὶ ἀτίμων κερδοσκόπων, οἵτινες πρὸς ἐπιτυχίαν κέρδους, ἀθετοῦντες πάντα τοὺς ἱεροὺς τῆς καλῆς ἀνάτροφῆς, τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας νόμους, ἐπιβουλεύονται τοὺς ὁμοτέχνους, τοὺς συναδέλφους, τοὺς φίλους των, συκοφαντοῦντες, διαβάλλοντες καὶ περιϋβρίζοντες αὐτοὺς ἀφειδῶς. Ποσάκις δὲν εἶδομεν φίλους, ἀσπόνδους ἐχθροὺς γενομένους, διότι ὁ εἷς ἐκμυστηρευθεὶς κερδοσκοπίαν τινὰ εἰς τὸν ἕτερον, εἶδεν ἑαυτὸν προδεδομένον καὶ εὖρεν ἀπροσδοκῆτως ἐνώπιόν του συναγωνιστὴν ἀμείλικτον τὸν φίλον του; Ποσάκις δὲν εἶδομεν τοὺς ποταποὺς καὶ χαμπερεῖς ἐκείνους κερδοσκόπους, οἵτινες εἴτε διὰ νὰ συζητήσωσιν ἑαυτοὺς, εἴτε διὰ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν κερδοσκοπίαν των, διαβάλλουσι, δυσφημοῦσιν, ἀτιμάζουσι τοὺς συναγωνιστάς των, διαδίδοντες ψευδεῖς φήμας καὶ ἄλ-

Τὸ ἀτάκτως κερδοσκοπεῖν εἶναι ἢ χειρίστη σύστασις.

συμμετέχων τῶν ἐκτάκτων ὠφελημάτων καὶ τῆς νέας τάξεως τοῦ ἐμπορεύεσθαι, καταδικάζει ἑαυτὸν εἰς στασιμότητα καὶ ἀδράνειαν.

Ὁ ἄτακτος τρόπος τοῦ κερδοσκοπεῖν ἐπὶ πολλῶν εἰδῶν μεταβατικῶς καὶ ἀκανονίστως, θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἐμπόρων ὡς ἢ χειρίστη σύστασις διὰ τὸν κερδοσκόπον· διότι τὸ ἀκανόνιστον τῶν ἐπιχειρήσεων ἐμφαίνει ἔλλειψιν ἐμπειρίας, καὶ ἢ τοιαύτη ἔλλειψις ἐπιφέρει συνήθως ἀποτυχίας καὶ ζημίας. Μέγα μέρος τῆς ἀξίας του χάνει ὁ ἐπιχειρῶν ἐργασίας ἀλλοτρίας τοῦ κλάδου του καὶ εἶναι παρατηρημένον, ὅτι οὐδεὶς φρόνιμος ἐξέρχεται τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν του, ἄνευ ἀνάγκης, ἣτις προκαλεῖται ἐκ τῆς μὴ ἰσορροπίας τῶν ἐργασιῶν του. Πολλοὶ νομίζουσιν, ὅτι ἐμψυχώνουσι τὰς νεκρωθείσας ὑποθέσεις των, ἂν ἐπιχειρισθῶσιν ἐκτάκτως ἐργασίας, δι' ὧν προσδοκῶσι κέρδη. Ματαίᾳ καὶ ψευδῆς ἀποπλάνησις! Οἱ ἔμποροι καὶ οἱ κερδοσκόποι, ἐπειδὴ εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον νὰ κατέχωσι τὴν ἐφ' ὅλων τῶν ἐμπορευμάτων ἐμπειρομάθειαν, ἀνάγκη νὰ ἐμμένωσι καὶ περιορίζωνται αὐστηρῶς ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἐργασιῶν εἰς ἃς παιδιόθεν ἐξησκήθησαν· ὅσοι δὲ παραβιάζουσι τὸν κανόνα τοῦτον παρέχουσιν ὑπονοίας περὶ τῆς καταστάσεώς των καὶ θεωροῦνται ὡς ὀλιγόβιοι.

Ὅπως συμπληρώσωμεν τὰς περὶ κερδοσκοπίας κρίσεις ἡμῶν, ἀνάγκη ἤδη νὰ εἴπωμεν ὀλίγα περὶ τῆς τῶν λαχείων κερδοσκοπίας. Εὐτυχῶς ὀλίγοι ἐκ τῶν ἐμπόρων πιστεύουσιν εἰς τὴν τύχην τῶν λαχείων· ἀλλὰ διὰ τοὺς ὀλίγους τούτους καὶ διὰ τὸ μέγα πλῆθος

Τὰ λαχεῖα εἰσι σκόπελοι ἐφ' ὧν προσκρούει ἡ οἰκονομία.

τῶν κερδοσκοποῦντων εἰς τὰ λαχεῖα μὴ ἐμπόρων νομίζομεν σωτηριῶδες νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰς κρίσεις τοῦ διαπρέποντος ἐπὶ οἰκονομολογικῆ σοφίᾳ Κ. Ἄριστ. Κ. Οἰκονόμου. «Ὁ ὄργανισμός, λέγει, τῶν λαχείων ὑπὲρ τῶν σιδηροδρομικῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι μέθοδος, ἣτις στηρίζεται εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς τύχης ἰδιαιτέρας τοῦ ἀνθρώπου ἀδυναμίας, χάριν σκοποῦ κοινῶς ὠφελίμου. Πόσον ἡ καλλιέργεια αὕτη μετέχει ἀνηθικότητος εἶναι ἀνεπίδεκτον ἀμφισβητήσεως. Ἡ μέθοδος λοιπὸν ἔχει τί Ἰησουϊτικὸν, διότι ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα. Ὑποσχόμενη ἢ ἐπιχειρήσεις μεγάλους λαχνοὺς εἰς ὀλιγίστους εὐτυχεῖς, κερδίζει αὕτη τῶν ἀτυχῶν μυριάδων τὰς εἰσφοράς. Ἐν τούτοις διαδίδεται ἡ λατρεία τῆς τύχης καὶ ὁ ἠθικὸς κόσμος κλονίζεται δι' αὐτῆς, συμπαρασύρων καὶ τὸν οἰκονομικὸν καὶ τὸν πολιτικόν. Ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ παράγῃται ἔργον ἐθνικῆς ἀνάγκης ἡ δικαιολογία αὕτη ἐπαυξάνει τὸν κίνδυνον».

Ἐκφραστικώτατοί εἰσι καὶ οἱ λόγοι τῆς γαλλίδος Σοφίας* εἰς τὸ πολῦτιμον σύγγραμμά της «Περὶ τῶν ἀθλιότητων τοῦ πλουσίου καὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ πτωχοῦ». «Εἰσι σκόπελοι, καθ' ὧν ἡ αὐστηροτέρα οἰκονομία συνήθως προσκρούει· ἐννοῶ δὲ τὸ σκωπτικὸν παιγνίδιον, ὅπερ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐθέσπισεν ἐν ταῖς πόλεσιν διὰ νὰ ἐλκύῃ εἰς τὸν θησαυρὸν του καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν ἄργυρον τὸν προωρισμένον διὰ τὴν τροφήν τοῦ πτωχοῦ· παιγνίδιον σκληρόν, ὅπερ δεικνύει τὴν τύχην εἰς τὴν ἔνδειαν διὰ νὰ προκαλέσῃ οὐχὶ τὴν πλεονεξίαν, ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην

Τὰ λαχεῖα ἀφαιροῦσι τὸν ὄβολον ἀφίνοντα τὴν ἀπελπισίαν.

Τοῦτο διεγείρει ἰδέαν πλούτου καὶ μεγαλείου εἰς ὄντα ἀφιερωμένα εἰς τὴν μετριότητα, ἵνα τοῖς δείξῃ τὴν δεινὴν τῆς ἀθλιότητος πραγματικότητα. Δέον νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὸ παιγνίδιον τοῦτο ἔχει θέλητρα διὰ τοὺς δυναμένους τοῦλάχιστον νὰ ὑφίστανται τὰς ἀπάτας αὐτοῦ. Οἱ ἀπλοῖ οὔτοι ἄνθρωποι μὴ ὀφείλοντες οὐδενὶ οὐδὲν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐργασίαν των τὰ πάντα, θέλουσιν ἀπαξ ἐν τῷ βίῳ νὰ σχετισθῶσι μετὰ τῆς τύχης· ἀγνοοῦσιν ὅμως ὅτι ἡ τύχη ὑποδουλοῦται εἰς τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ δημοσίου καὶ ὅτι σοφοὶ συνδυασμοὶ κατέστρεψαν τὴν δικαιοσύνην τῶν περιπετειῶν της. Ἀγνοοῦσι πρὸ πάντων, ὅτι ἡ φαντασία των ἀπαξ ὑποχρεωθεῖσα ἐν ταῖς ἀποπειραῖς ταύταις δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον ν' ἀποσπασθῇ ἐξ αὐτῶν, καὶ ὅτι δὲν θὰ εὐρῆ πλέον θέλητρα εἰς τὰς τακτικὰς ἐπασχολήσεις, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο ἐκφέρουσι ποτὲ ἢ ἐκεῖν' ὅπερ τοῖς δίδουσιν. . . Ἐνῶ δὲ ἐνόησιν τοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ τὰ ὄνειρά των διὰ ν' ἀρπάσωσι τὴν τύχην, ἡ τυφλὴ θεὰ πετᾷ συμπαρασύρουσα τὸν τελευταῖόν των ὄβολον, ἀφίνουσα αὐτοῖς μόνον τὴν ἀπελπισίαν. . . . Πρὸ πάντων εἰς τὴν γυναῖκα τὸ πάθος τοῦ λαχείου εἶναι ἐπίφοβον. Ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ὑποκρῦψῃ τὴν χρῆσιν τῶν ποσοτήτων, ἃς ὑπεξήρσεν ἐκ τῆς οἰκογενείας, θέλει καταστρέψῃ τὴν ἐμπιστοσύνην· πολλάκις δὲ διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸ ὄσημέραι ἐπαύξανον κενόν, βιάζεται νὰ θυσιάσῃ τὴν τιμὴν καὶ ἀρετὴν της. . . ».

Θεός πονοῦντα ἔξ τὸν ἴδιον ὑψῶσαι βίον.

Γ.

Ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ βούλησις. — Τὸ ἐμπορικὸν γνῶθι σαυτὸν —
Ἡ εἰς ἑαυτοῦς πεποιθήσις. — Ἡ ψευδὴς πεποιθήσις. — Ἡ ἐνέργεια
καὶ τὸ θάρρος. — Ἡ πειθαρχία τῆς ζωῆς.

Οἱ Ἕλληνες λέγουσι «σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα
κίνει», προσέτι «φιλεῖ τοῖς κάμνουσι συγκάμνειν
Θεός». ὁ κωμικὸς Φιλῆμων λέγει «Θεός γὰρ ἔργοις
τοῖς δικαίοις ἤδεται· πονοῦντα δ' ἔξ τὸν ἴδιον
ὑψῶσαι βίον». Καὶ ὁ Σωκράτης ἔλεγέ που «ὅστις
θέλει νὰ κινήσῃ τὸν κόσμον, πρέπει νὰ
κινήσῃ πρῶτον ἑαυτὸν».

Διὰ τῶν γνωμῶν τούτων ἡ Ἑλληνικὴ σοφία ἐννοεῖ
νὰ μᾶς διδάξῃ τὴν αἰώνιον ταύτην ἀλήθειαν «ὅτι
οὐδεμία ἄλλη δύναμις δύναται νὰ βοηθήσῃ τὸν ἄνθρω-
πον εἰμὴ αὐτὸς ὁ ἴδιος». Ἡ μηχανικὴ ἐπιστήμη πλεῖ-
στα ἐφεῦρε μέσα πρὸς κίνησιν τῶν μεγάλων ὄγκων τῆς
ὑλῆς· ὁ ἄνεμος, τὸ ὕδωρ, ὁ ἀτμός· εἰσὶν αἱ κινουσαι
δυνάμεις· ἀλλ' ἡ ἠθικὴ, ἡ φιλοσοφία, ἡ θεολογία ποῖα
διαθέτει μέσα, ὅπως κινήσῃ τὸν πνευματικὸν ἐκεῖνον
ὄγκον ὃν ἀποκαλοῦμεν ἄνθρωπον; οὐδέν· διότι ὁ πνευ-
ματικὸς ὄγκος δὲν ὑπόκειται εἰς τοὺς αὐτοὺς τῆς κι-
νήσεως νόμους ὡς ὁ ὑλικός· εἶναι δηλ. αὐτοκίνητος.
Τὴν κινουσαν δύναμιν ἔχει ἐντὸς ἑαυτοῦ, ἣν ὀνομά-
ζομεν βούλησιν ἢ θέλησιν. Ἀλλὰ τίς θέτει εἰς
κίνησιν τὴν βούλησιν ταύτην; Ὁ λόγος. Ἄρα διὰ
νὰ κινήσωμεν τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς εὐδαι-
μονίας του πρέπει νὰ καλλιεργήσωμεν τὸ λογικόν του

Ἴνα κινήσῃ τις τὸν κόσμον πρέπει πρῶτον νὰ κινήσῃ ἑαυτὸν.

τὸ ὁποῖον τότε θέλει διευθύνει σκοπίμως τὴν θέλησιν.
Εἰς τὴν κίνησιν ταύτην ἡ βούλησις εὐρίσκει προσ-
κόμματα τὰ πάθη καὶ τὰ σωματικὰ ἐλαττώματα,
τότε δὲ πρέπει νὰ δώσωμεν ἔντασιν καὶ εἰς τὸ λογι-
κὸν καὶ εἰς τὴν βούλησιν, ὅπως ὑπερνικήσῃ τὰ παν-
τοῖα προσκόμματα. Ὁ ὀρθὸς λόγος κατ' ἀρχὰς μὲν
μορφοῦται ὑπὸ τῆς οἰκιακῆς ἀνατροφῆς, ὑπὸ τῆς παι-
δείας, ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν· ἀλλ' ὅταν φθάσῃ εἰς
τὴν ὠριμότητά του, ἀνάγκη νὰ γνωρίσῃ ἑαυτὸν, νὰ
σκέπτηται, νὰ ἐνεργῇ, ν' ἀποφασίζῃ περὶ τῶν πράξεων
του ἀφ' ἑαυτοῦ.

Τὸ πνεῦμα διὰ τῶν ἀκτινοβόλων λάμπων τῆς
παιδείας φωτισθὲν καὶ ἐκ τῆς πείρας ὀδηγηθὲν αἰσθάν-
νεται τὴν ἀξίαν του. Γινώσκει πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ τῷ
γίνῃ χρήσιμον· γνωρίζει ἀληθῶς ἑαυτὸ, ὅταν αἱ ἐνέρ-
γειαι του δὲν παρεμποδίζονται ὑπὸ τῶν παθῶν. Ἀνα-
λόγως δὲ τῶν δυνάμεων του διαθέτει τὴν βούλησιν καὶ
τὰς σωματικὰς ἐνεργείας.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀτομικοῦ γνῶθι σαυτὸν παρ' ἐμπό-
ροις εἶναι σοβαρωτάτη· διότι ἡ τοιαύτη γνῶσις ἐπη-
ρεάζει καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτῶν. Μυριάδες ἐμπόρων
ἀπωλέσθησαν, διότι δὲν ἐγνώριζον νὰ διαθέσωσι τὰς
πνευματικὰς καὶ σωματικὰς αὐτῶν ἰκανότητας εὐ-
στόχως. Οἱ μὲν παράγνωρισαντες τὴν ἑαυτῶν ἀξίαν
παρεξετράπησαν εἰς ἐπιχειρήσεις, ἃς οὐδὲ τὴν δύναμιν,
οὐδὲ τὴν γνῶσιν, οὐδὲ τὴν ἐνέργειαν εἶχον, ὅπως φέ-
ρωσιν εἰς πέρας· οἱ δὲ διὰ τὸ ἄτολμον καὶ νωθρὸν
ἔμειναν στάσιμοι καὶ ἐφ' ὄρου ζωῆς περιορισμένοι εἰς
τὸν στενὸν κύκλον τῶν πρώτων αὐτῶν ἐπασχολήσεων.

Τὸ γνῶθι σαυτὸν εἶναι τὸ δυναμόμετρον τῶν ἐμπόρων.

Ἐκ τῶν πρώτων βημάτων τοῦ πρακτικοῦ βίου διὰ τῆς αὐτοβουλίας ὁ ἔμπορος ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ ἑαυτὸν· νὰ συναισθανθῇ τὰ ἐλλείποντα, ὅπως ἀποκτήσῃ αὐτά· νὰ ἐπιζητήσῃ τὰς πρακτικὰς ἰκανότητας, τὰς σχέσεις καὶ φιλίας· νὰ ὀργανίσῃ τὰς ἐνεργείας του· νὰ μάθῃ τὴν περὶ τὸ ἐργάζεσθαι καὶ ἐπιχειρεῖν πειθαρχίαν, ὅπως μορφώσῃ ἑαυτὸν ἐπαξίως τοῦ προορισμοῦ του, καὶ τότε ἀναλόγως αὐτῶν νὰ ἐπεκτείνῃ τοὺς κύκλους τῶν ἐπιχειρήσεών του ἀείποτε ἀποβαίνων τελειότερος. Ὡστε τὸ «γνῶθι σαυτὸν» παρ' ἐμπόροις εἶναι τὸ δυναμόμετρον δι' οὗ καταφαίνεται ὁ βαθμὸς μέχρι οὗ δύναται νὰ προβῇ καὶ νὰ προαχθῇ. Πᾶσα τῆς ἀρχῆς ταύτης καταπάτησις ἐπιφέρει ὡς ἐπιτίμιον τὴν καταστροφὴν. Τὰ χρονικὰ τοῦ ἐμπορίου εἰσὶ πλήρη τοιούτων ἀποτυχιῶν καὶ ὀλοσχερῶν καταστροφῶν. Πόσους δὲν ἐγνωρίσαμεν καταστραφέντας, διότι διὰ μικρῶν κεφαλαίων ἢ καὶ μικρῶν πιστώσεων, ἐπεδίωξαν τὰ ἰκαρικὰ πηδῆματα, ὅπως φθάσωσιν εἰς τὸ ὕψος τῶν μεγαλεμπόρων ἐκείνων, οἵτινες ἐπὶ ἔτη πολλὰ καὶ διὰ τῆς βαθμιαίας προόδου ἀνέβησαν εἰς μέγαν βαθμὸν προαγωγῆς; Πόσοι δὲ δὲν ἔπαιζαν προκινδυνεύοντες τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν τιμὴν, ὅπως προαχθῶσιν ταχέως καὶ προώρως; Ἄν καταστατικῶς ἐρευνήσωμεν τὰς ἐπιτυχίας τῶν τοιούτων δὲν θὰ εὔρωμεν πέντε τοῖς ἑκατὸν ἐπιτυγχάνοντας οὕτω πως. Ἴδου ἡ ἄγνοια τοῦ γνῶθι σαυτὸν πόσον καταστρεπτικὴ ἀποβαίνει εἰς τὸν ἔμπορον!

Οἱ νεώτεροι Ἕλληνες δυστυχῶς ἀπέχουσι πολὺ τοῦ ἐμπορικοῦ γνῶθι σαυτὸν· διότι ἡ τολμηρὰ αὐτῶν διά-

Ἡ προαγωγὴ ἐπιτυγχάνεται δι' ἐπιμόνων ἀγώνων.

νοια ἐπιζητεῖ τὴν ταχίστην προαγωγὴν, παραγνωρίζουσα τὸν νόμον τῆς βαθμιαίας προόδου· ἀφοῦ δὲ διὰ μόχθων καὶ καρτερίας προσκαίρου ἐπιτύχουσι τὴν ἀμεσον τοῦ σκοποῦ τῶν ἐπίτευξιν, ἀντὶ νὰ ἐπιμείνωσι μετὰ καρτερίας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς προαγωγῆς, ἐπικαλοῦνται τινες Θεὸν ἐκ μηχανῆς, ὅπως κατορθώσωσι τὸ ποθούμενον. Ἐκ τούτου προέκυψαν τὰ τοσαῦτα ἔκνομα καὶ ἐπίμεμπτα μέσα, ἅτινα δυστυχῶς βλέπομεν καθ' ἡμέραν τιθέμενα εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τινων πρὸς ἐπίτευξιν προαγωγῆς, ἢν θριαμβευτικῶς ἤθελον ἀποκτήσει, ἂν εἶχον μικρὰν δόσιν ἐπιμονῆς. Τὸ νὰ ζητῶσι τινες τὴν προαγωγὴν τῶν εἶναι φυσικὸν καὶ πρέπον· ἀλλὰ τὰ μέσα δι' ὧν ἐπιδιώκουσιν αὐτὴν, εἶναι ἀναρμόδια, ἐνίοτε δὲ ἐπίμεμπτα καὶ ἀνήθικα. Ἄν λοιπὸν θέλωμεν τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον νὰ προαχθῇ κανονικῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς, ἀνάγκη κατεπέιγουσα νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ἡ προαγωγὴ δὲν ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ προσκαίρων τινῶν προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας μέχρι οὗ ἴδωμεν ἐπερχόμενα τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀγώνων μας κατ' εὐχὴν. Δὲν πρέπει νὰ παραβιάζωμεν τ' ἀποτελέσματα, ἀλλὰ ν' ἀφίνωμεν αὐτὰ μόνον, ὅπως ἐπέλωσι τακτικῶς καὶ ἡσυχῶς.

Ἐκ τοῦ ἀληθοῦς γνῶθι σαυτὸν, ἐπέρχεται βαθμιαίως ἡ ἐπιτυχία· αὕτη δὲ κατ' ὀλίγον μορφώνει τὴν εἰς ἑαυτὸν πεποιθήσιν. Ἴνα τὸ ἐμπορικὸν γνῶθι σαυτὸν καὶ ἡ ἐπιτυχία ἐκφέρωσι τὸ ἐνθαρρυντικὸν ἀποτέλεσμα τῆς εἰς ἑαυτὸν πεποιθήσεως, ἀνάγκη ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας νὰ καταστρώσωμεν τὸ σχέδιον τῆς αὐτοανα-

Ἡ πεποιθήσις ἐμπνέει ἐπιμονήν, ἣτις φέρει τὴν ἐπιτυχίαν.

τροφῆς ἡμῶν, πρέπει πολλαχῶς ν' ἀγωνισθῶμεν, νὰ συνετισθῶμεν, ὅπως ἐπ' αὐτῶν στηριζόμενοι αἰσθανώμεθα τὸ ὄντως ἀνδρικὸν θάρρος τοῦ ἐπιχειρεῖν μεγάλα ἔργα. Ἡ εἰς ἑαυτὸν πεποιθήσις ἀνέδειξε διὰ μικρῶν μέσων καὶ διὰ τῶν κοινῶν περιστάσεων τοὺς ἀνθρώπους θαυματουργοὺς καὶ ἐξόχους.

Ὁ ἔχων πεποιθήσιν εἰς τὰς δυνάμεις του ἐφευρίσκει εὐκόλως παντοῦ καὶ πάντοτε τὰς περιστάσεις ἵνα προαχθῇ. Ἡ φύσις, τὸ μέγα τοῦτο ἐργαστήριον τοῦ δημιουργοῦ, ἀπαύστως παρουσιάζει φαινόμενα καὶ περιστάσεις ἐξ ὧν ἕκαστος δύναται νὰ ὠφεληθῇ. Ἡ κοινωνία εἰς ἣν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ὁ ἔμπορος ἠγωνίζετο παρέχει αὐτῷ βοηθήματα συγγενῶν, φίλων, συνεταίρων, ἄξια λόγου, ἂν γνωρίζῃ νὰ διαθέσῃ αὐτὰ εὐφυῶς. Ὁ ἔχων εἰς ἑαυτὸν πεποιθήσιν καὶ ἂν δὲν ἔχῃ τοιαῦτα, δύναται νὰ προκαλέσῃ εὐστόχως πολλὰ· διότι ἀδύνατον οἱ ἄλλοι νὰ ἔχωσι πεποιθήσιν πρὸς ἡμᾶς, ἂν ἡμεῖς πρῶτοι δὲν ἔχωμεν εἰς ἑαυτοὺς. Αἱ φυσικαὶ περιστάσεις καὶ τῆς κοινωνίας τὰ βοηθήματα εἰσὶ τοσοῦτον πολλὰ καὶ ποικίλα, ὥστε ὁ ἀπλοϊκώτερος παντοπώλης ἐξ ἴσου ὡς καὶ ὁ διασημότερος τραπεζίτης δύνανται νὰ ὠφεληθῶσιν ἐξ αὐτῶν. Μωρὸς, ἀπερίσκεπτος, τυφλὸς εἶναι, ὅστις δὲν βλέπει ἢ δὲν εὐρίσκει περιστάσεις διὰ νὰ προαχθῇ.

Ἡ πεποιθήσις ἐμπνέει τὴν ἐπιμονήν, τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπιτυχίας. Αἱ ἱκανότητες ἄς κατέχομεν, καὶ αἱ συνεχεῖς ἐπιτυχίαι, ἄς δι' αὐτῶν πολλάκις κατωρθώσαμεν, μᾶς ἐμπνέουσι καὶ εἰς ἄλλας μελλούσας ἐπιχειρήσεις τὴν πεποιθήσιν, ὅτι διὰ τῶν

Ἡ ψευδῆς πεποιθήσις ὡς καπνὸς διασκοδάζεται.

αὐτῶν ἐκείνων προτερημάτων θέλομεν ἐξέλθει νικηταὶ τῶν δυσχερειῶν, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπιτυχεῖς ἐκτελεσταὶ τῶν ποθουμένων. Ὁ φρόνιμος διὰ τῆς ὀρθῆς ἐκτιμήσεως ἑαυτοῦ ἀποβαίνει γίγας καὶ ἀθλητῆς ἄξιος κατὰ τῶν προσκομμάτων, μὴ πτοούμενος οὐδὲ ὀπισθοχωρῶν ἀπέναντι τῶν δυσχερειῶν. Ἄπαντες οἱ μεγάλοι τῆς ἱστορίας ῥέκται εἰσὶν οἱ ἥρωες τῆς εἰς ἑαυτοὺς πεποιθήσεως. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἀπεδείκνυε τὴν τοιαύτην εἰς ἑαυτὸν πεποιθήσιν. Ὁ Γαλιλαῖος καὶ ἐν φυλακῇ ἀνέκραζε « καὶ μόλον τοῦτο κινεῖται » (e pur si muove). Ὁ Κολόμβος καίτοι ὑπὸ τῶν ναυτῶν του ἀπειλούμενος μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀνακαλύψεώς του, ἐπέμενεν ὅτι ὑπάρχει γαῖα εἰς τὸ ἕτερον ἡμισφαίριον. Διὰ τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως ἀποβαίνει καὶ ὁ ἔμπορος μέγας, μὴ πτοούμενος διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν μέσων, οὐδὲ διὰ τὴν ἐναντιότητα τῶν περιστάσεων.

Ὁ στερούμενος τῆς εἰς ἑαυτὸν πεποιθήσεως καὶ μὴ ἐκτιμῶν τὰς ἱκανότητάς του μένει αἰείποτε ὀπισθεν τῶν ἄλλων· ὁ συναγωνισμὸς τὸν καταβάλλει καθ' ἡμέραν· ἡ φιλοτιμία τὸν ἐγκαταλείπει· ἡ ἄμιλλα δὲν τὸν ἀφυπνεῖ πλέον, καὶ οὐδεμίαν ἄλλην προαγωγὴν προσδοκᾷ, ἢ τὴν στασιμότητα καὶ ὀπισθοδρομήσιν. Τότε δὲ πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλοτιμίας του μέμφεται τὸν αἰῶνα, τὴν κακὴν τύχην, τὰς δεινὰς περιστάσεις καὶ τοὺς τολμηροὺς εἰς τὸ ἐπιχειρεῖν.

Εἶναι καὶ ἄλλο εἶδος ψευδοῦς πεποιθήσεως παρὰ τοῖς μωροῖς καὶ πᾶσι τοῖς στερουμένοις τὸ ἀληθὲς γνῶθι σαυτόν· ἄλλ' ἢ τοιαύτη πεποιθήσις δὲν ἀπορρέει

Ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα.

ἐκ τῆς πείρας καὶ ἰκανότητος, ἀλλ' ἐκ κουφότητος καὶ περιφιλαύτου τινὸς ὑπερβολικῆς ἐκτιμῆσεως ἑαυτῶν. Ἡ τοιαύτη πεποιθήσις εἰς πρώτην ἢ δευτέραν ἐπιχείρησιν οἰκτρῶς ναυαγεῖ, καὶ ὡς πομφόλυξ διαρρήγνυται καὶ ὡς καπνὸς διασκεδάζεται. Τὴν ψευδῆ ταύτην πεποιθήσιν εἰς ἑαυτοὺς ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ κομπορρήμονοῦντες νέοι, οἱ μὴ πεπειραμένοι εἰς τὰς ὑποθέσεις, οἱ ἑλαφρόνοες. Ἡ πρακτικὴ σοφία τοῦ κόσμου τούτου εἶναι τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε οὐδέποτε ὁ φρόνιμος δύναται νὰ καυχηθῆ ὅτι τὴν ἀπέκτησεν. Ὅπως ὁ Σωκράτης ἔλεγε πρὸς τοὺς καλοῦντας αὐτὸν σοφόν, «ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα», οὕτω καὶ ὁ ἔμπορος δύναται νὰ λέγῃ. «Τοσαῦτα γνωρίζω ἐκ πείρας, ὥστε ἐνώπιον τῆς γενικῆς ἐπόψεως τῶν πραγμάτων δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι οὐδὲν γνωρίζω». Καὶ ὅμως ἡ ἀληθὴς πεποιθήσις στηρίζεται εἰς μέρος τι τῆς πρακτικῆς σοφίας· στηρίζεται εἰς τὴν ἐνδόμυχον ἠθικὴν δύναμιν, ἣτις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐμορφώθη ἐν τῷ νῷ ἡμῶν, καὶ τῆς ὁποίας τὴν συναίσθησιν μᾶς ἐνέπνευσαν αἱ κατὰ καιρὸν ἐπιτυχίαι. Τὴν τοιαύτην πεποιθήσιν μᾶς ἐμπνέουσιν αἱ ἀρεταί, ἅς ἐξησκήσαμεν εἰς τὸν βίον ἡμῶν, ἡ καρτερία, ἡ πειθαρχία, ἡ τάξις, μεθ' ὧν πολλὰς διεξεπεραιώσαμεν ἐργασίας. Ἡ τοιαύτη ἀληθὴς πεποιθήσις καθιστᾷ ἡμᾶς μεγαλοουργοὺς, ἥρωας ἀπτοήτους, ἀκαταβλήτους καὶ σχεδὸν πάντοτε ἐπιτυχεῖς. Ἐνῷ ἡ πεποιθήσις ἢ μὴ στηριζομένη εἰς τοιαύτας βάσεις δὲν βραδύνει νὰ ἀποβῆ καταστρεπτικὴ, καθιστῶσα ἡμᾶς ἑλεεινὰ θύματα ἀνοίας, προπετείας, ἀσχεψίας καὶ ἀφροσύνης.

Ὁ κόπος εἶναι πλησίον εἰς τὰ ζητούμενα.

Ἡ ἐκδήλωσις τῆς εἰς ἑαυτοὺς πεποιθήσεως γίνεται διὰ δύο μέσων, διὰ τῆς ἐνεργείας δηλ. καὶ τοῦ θάρρους. Ἡ ἐνέργεια εἶναι προῖον ἀχμαΐας τινὸς θελήσεως, ἣν ἀποκτῶμεν ἐκ τῆς ἐμβριθοῦς ἐπὶ τῶν πραγμάτων κρίσεως. Ἡ θέλησις δὲ εἶναι δύναμις, καὶ ἡ δύναμις ἐνέργεια. Ἡ εἰς ἑαυτοὺς πεποιθήσις δύο ἔχει πόδας· διὰ μὲν τοῦ ἐνός, τῆς ἐνεργείας δηλ. ἐκπληροῦ ὑλικῶς τὰς ἰσχυρὰς θελήσεις τῆς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθουμένου, διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου δηλ. τοῦ θάρρους οὐ μόνον δὲν πτοεῖται καὶ δὲν καταβάλλεται, ἀλλ' ἀπειναντίας θεωρακίζεται καὶ μετεωρίζεται, θεωροῦσα κατορθωτὰ καὶ δυνατὰ τὰ πάντα. Τὸν συνδυασμὸν τοῦτον ἄριστα πρὸ αἰώνων ἐγνώρισεν ὁ σοφὸς κωμικὸς Φιλήμων εἰπὼν·

«Πάντα ἐστὶν ἐξευρεῖν, ἐὰν μὴ τὸν πόνον»
 »φεύγη τις, ὅς πρόσεστιν τοῖς ζητούμενοις.»

Πραγματικῶς· ἂν ἡ ἐνέργεια ἐρεθίζεται ὑπὸ τῆς ὀρθῆς κρίσεως, καὶ τινος φιλοδοξίας καὶ φιλοτιμίας, ἀποβαίνει τὸ ὄργανον πάσης μεγαλοουργίας. Διὰ τῆς ἐνεργητικότητος ὁ ἔμπορος ἀνοίγει τὸ πρῶτον αὐτοῦ στάδιον, δι' αὐτῆς ἐπιτυγχάνει καὶ προάγεται καὶ τέλος δι' αὐτῆς ἀναβιβάζεται εἰς τὸν ὑψιστὸν βαθμὸν τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου. Ἡ πεποιθήσις ἐπ' αὐτῆς στηρίζεται, ὅπως ἀρχίσῃ μίαν ἐπιχείρησιν καὶ τὴν διεκπεραιώσῃ. Δι' αὐτῆς ὁ ἔμπορος ὑπερπηδᾷ καὶ καταβάλλει τὰς δυσχερείας, τὴν ἀχρηματίαν καὶ πάσας τὰς ἐναντίας περιστάσεις· δι' αὐτῆς οὐ μόνον τὰ χρήματα ἀποκτᾷ, ἀλλὰ καὶ τὸ πολυτιμότερον ἀποκτῆμα τῆς πρακτικῆς σοφίας, ἣτις ἀποβαίνει διὰ τὸν

Ἡ πειθαρχία τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ βίου.

ἔμπορον ὁ ἀένναος τοῦ πλούτου κρουνός. Ὄταν ἡ ἐν-
δόμυχος ἡμῶν πεποιθήσις συμβουλευθεῖσα τὴν λογι-
κὴν τῶν πραγμάτων ἀνευρίσκη τὴν ἐκτέλεσιν μιᾶς
ἐπιχειρήσεως ἐντὸς τῶν δυνάμεών μας οὔσαν, τότε
ἡ ἔλλογος θέλησις ἐξάπτει τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἡ πεῖ-
ρα τῶν πραγμάτων διεγείρει τὸ θάρρος, τὴν τόλμην,
τὴν εὐστάθειαν, ὅπως προβῶμεν θαρραλέως καὶ ἡ-
ρωϊκῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, μὴ δειλιῶντες εἰς τοὺς
μόχθους, μὴ ὀπισθοδρομοῦντες ἐκ τῶν δυσχερειῶν, μὴ
πτοούμενοι ὑπ' οὐδενός κινδύνου. Ταῦτα ἀποτελοῦσι
τὴν ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀποκαλουμένην πειθαρχίαν
τῆς ζωῆς.

Ἡ πειθαρχία τῆς ζωῆς διὰ τὸν ἔμπορον εἶναι τὸ Α
καὶ τὸ Ω τοῦ βίου του· διότι ἀνευ αὐτῆς οὐδέποτε δύ-
ναται νὰ προαχθῆ, οὐδὲ νὰ πράξῃ τι μέγα. Τοσοῦτον
πολύτιμος καὶ ἀναπόφευκτος εἰς τὸν ἔμπορον εἶναι ἡ
πειθαρχία αὕτη, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν του κιν-
δυνεύει καθημέραν, ἀν ἀγογγύστως καὶ εὐχαρίστως
μάλιστα δὲν ὑποκύπτῃ εἰς αὐτήν, Ἐνώπιον τῆς θεᾶς
ταύτης ὀφείλει νὰ θυσιάζῃ προθύμως καὶ ἀναπαύσεις
καὶ ὀρέξεις, καὶ διασκεδάσεις, ἔσθ' ὅτε καὶ αὐτὴν τὴν
ζωὴν του νὰ προκινδυνεύῃ· διότι ἡ πειθαρχία τῆς ζωῆς
εἶναι καθῆκον ἱερὸν, φυσικόν, κοινωνικόν, εἶναι οὐ μό-
νον τὸ καθῆκον τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν
τέκνων, συγγενῶν, γονέων. Ὅπως ὁ στρατιώτης πει-
θόμενος εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος βαδίζει ἀπτόη-
τος καὶ εὐθυμος κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ὧν ἔτοιμος νὰ
ὑποστῇ κακουχίας, στερήσεις, κινδύνους, εἰς οὐδὲν λο-
γιζόμενος καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν· οὕτω καὶ ὁ ἔμπορος

Ἡ θέλησις εἶναι θαυματουργὸς δύναμις.

πειθόμενος εἰς τοὺς ἱεροὺς τοῦ καθήκοντος νόμους ὀφεί-
λει ἀταράχως καὶ προθύμως νὰ μοχθῆ, ν' ἀγωνίζη-
ται πρὸς εὐόδωσιν τῶν ἐπιχειρήσεών του. Ἄν δὲ πρό-
κηται νὰ διατρέξῃ κινδύνους καὶ δι' αὐτὴν τὴν ὑπαρ-
ξίν του, ὀφείλει νὰ μὴ κλονίζηται οὐδὲ ν' ἀμφιταλαν-
τεύηται, ἀλλ' ὀλοφύχως νὰ ἐκτίθηται εἰς τὴν ἐκτέ-
λεσιν τοῦ καθήκοντος, ὡς ὁ στρατιώτης, ὅστις ἐν μέσῳ
τοῦ αἵματοφύρτου πεδίου τῆς μάχης ἀγωνίζεται τὸν
ὑπὲρ τῶν ὄλων ἀγῶνα.

Ἡ θέλησις οὔσα ἀποκύημα λογικῆς τινος εὐθυκρι-
σίας, εἶναι δύναμις θαυματουργὸς καθ' ὅλον τὸν βίον
τοῦ ἐμπόρου. Ἄν δὲ ἦναι ἄκριτος καὶ κακόβουλος, ἐκ-
πηγάζουσα ἐκ τῆς ἐπιπολαιότητος καὶ πεισμονῆς, ἀ-
ποβαίνει ὁ φθοροποιὸς δαίμων τῆς καταστροφῆς. Ἄ-
ξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ἡ φρόνιμος καὶ λογικὴ
θέλησις δὲν ἀπέχει τοῦ κατορθωτοῦ καὶ ἐπιτυχοῦς·
διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ὅταν ὁ λόγος μορφόνῃ τὴν θέ-
λησιν, τὸ ποθούμενον δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀδυνάτων νὰ
κατορθωθῆ· διὸ τὸ λογικῶς θέλειν, εἶναι ἐγγὺς τοῦ
πραγματικῶς εἶναι.

Οἱ βίοι τῶν μεγάλων ἀνδρῶν παρέχουσιν ἡμῖν δι-
δάγματα σπουδαιότατα ἐπὶ τοῦ προκειμένου· ἀλλὰ
καὶ οἱ βίοι τῶν διαπρεφάντων ἐν τῷ ἐμπορικῷ κόσμῳ
μᾶς ὑποδεικνύουσιν ὅτι τὸ μυστήριον τῆς προαγωγῆς
τῶν ὑπῆρξεν ἢ εἰς ἑαυτοὺς πεποιθήσις, ἢ ἀδάμαστος
ἐνεργητικότης καὶ τὸ φρόνιμον θάρρος.

Σοφία δ' ἐστὶν ἡ πᾶσα ἐμπειρία.

ΙΑ'.

Ἡ σοφία καὶ ἡ φιλοσοφία.—Θεωρία καὶ πράξις.—Ὁ θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς βίος.—Ἡ θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ σοφία.—Συνδυασμὸς ἀμοιτέρων.—Ἡ φρόνησις καὶ ἡ σύνεσις.—Σχέδιον ἐρεῦνης τοῦ πρακτικοῦ βίου τοῦ ἐμπόρου.—Πῶς ἀποκρίεται ἡ πρακτικὴ σοφία.—Βιογραφικὰ παραδείγματα.—Μέσα πρὸς ἀπόκτησιν προαγωγῆς.

Ἦδη αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην ἵνα δώσωμεν τὴν ἐξήγησιν λέξεων τινων, ἃς συνεχῶς μετεχειρίσθημεν· διότι ἐκ τῆς ἀκριβοῦς ἐρμηνείας τῶν λέξεων, μορφοῦνται αἱ ἀκριβεῖς ἰδέαι τῶν πραγμάτων. Αἱ λέξεις σοφία, φιλοσοφία—θεωρία, πράξις—θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς βίος—θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ σοφία—ἐκφράζουσιν κόσμον ὅλον ἰδεῶν, ἃς δεόν νὰ ἔχωμεν εὐκρινῶς εἰς τὸν νοῦν διατετυπωμένας.

Ὁ θεὸς Πλάτων εἰς τοὺς ὄρους του λέγει «Σοφία μὲν τὴν ἀνυπόθετον ἐπιστήμην,—τὴν ἐπιστήμην τῶν αἰεὶ ὄντων—τὴν θεωρητικὴν ἐπιστήμην τῆς τῶν ὄντων αἰτίας. Φιλοσοφίαν δὲ τὴν ὄρεξιν τῆς τῶν ὄντων αἰεὶ ἐπιστήμης». Ὁ ἐρμηνευτὴς τῶν δογμάτων τοῦ Πλάτωνος Ἀλκίνορος οὕτω πως ὀρίζει τὰς λέξεις. «Σοφία μὲν ἔστιν ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων· φιλοσοφία δὲ ἔστιν ὄρεξις σοφίας, ἡ λύσις καὶ περιαγωγή ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἐπὶ τὰ νοητὰ ἡμῶν τρεπομένων καὶ τὰ κατ' ἀλήθειαν ὄντα. Ὁ Σουΐδας ἐρμηνεύων τὴν λέξιν λέγει. «Πλάτων δὲ ἰδιαίτατα μὲν σοφίαν ἡγεῖται εἶναι τὴν τῶν νοητῶν καὶ ὄντως

Φιλοσόφου σπουδὴ ἢ ἐν τῇ τῶν ὄντων γνώσει καὶ ἐν τῇ πράξει.

ὄντων ἐπιστήμην, ἰδίᾳ δὲ σοφίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν καλεῖ, ὄρεξιν οὖσαν τῆς θείας σοφίας—κοινῶς δὲ σοφία λέγεται καὶ ἡ πᾶσα ἐμπειρία». Ἡ σοφία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐσήμαινε τὴν νῦν λεγομένην φιλοσοφίαν, ὕστερον δὲ μετέβαλε σημασίαν ἐκφράζουσα τὴν ἐμπειρίαν, πολυπειρίαν, φρόνησιν, ἐπιτηδειότητα.

Κατὰ τὸν ἐρμηνευτὴν Ἀλκίνοον «ἔστι τοίνυν ἡ θεωρία ἐνέργεια τοῦ νοῦ, νοοῦντος τὰ νοητὰ, ἡ δὲ πράξις ψυχῆς λογικῆς ἐνέργεια διὰ σώματος γενομένη. Ἡ μὲν τοι πράξις καὶ τὸ πρακτικὸν διὰ τοῦ σώματος περαινόμενα κωλυθῆναί τε δύναται καὶ πράττειτο ἂν ἀπαιτούντων τῶν πραγμάτων, ἃ κατὰ τὸν θεωρητικὸν βίον ὁράται, μελετῆσαι εἰς ἀνθρώπων ἡθῆ. . . . Διττοῦ δ' ὄντος τοῦ βίου, τοῦ μὲν θεωρητικοῦ, τοῦ δὲ πρακτικοῦ, τοῦ μὲν θεωρητικοῦ τὸ κεφάλαιον ἐν τῇ γνώσει τῆς ἀληθείας κεῖται, τοῦ δὲ πρακτικοῦ ἐν τῷ πράξει τὰ ὑπαγορευόμενα ἐκ τοῦ λόγου. Τίμιος μὲν δὴ ὁ θεωρητικὸς βίος, ἐπομένως δὲ καὶ ἀναγκαῖος ὁ πρακτικὸς. Πρέπει δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων τῷ φιλοσόφῳ μηδαμῶς τῆς θεωρίας ἀπολείπεσθαι, ἀλλ' αἰεὶ ταύτην τρέφειν καὶ αὔξειν, ὡς ἐπόμενον δὲ καὶ ἐπὶ τὸν πρακτικὸν χωρεῖν βίον. Ἡ δὲ τοῦ φιλοσόφου σπουδὴ ἐν τε τῇ θεᾷ καὶ τῇ τῶν ὄντων γνώσει καὶ ἐν τῇ πράξει τῶν καλῶν. . . Καλεῖται δὲ ἡ μὲν τῶν ὄντων γνώσις θεωρητικὴ, ἡ δὲ περὶ τὰ πρακτέα πρακτικὴ».

Τὰς τῶν ἀρχαίων γνώμας ἠναγκάσθημεν νὰ ἐκθέσωμεν, ὅπως εὐχερέστερον ὁ ἀναγνώστης παρακολουθήσῃ τὰς περὶ πρακτικῆς σοφίας καὶ πρακτικοῦ βίου κρίσεις ἡμῶν ἀπορρέουσας ἐκ τοῦ σοφοῦ συμβόλου, δ-

Καὶ ὁ σοφὸς καὶ ὁ πρακτικὸς ἐπιδιώκουσι τὴν γνῶσιν.

περ ὁ ὑπέρτατος τῶν ἰατρῶν παρεδέχθη εἰς τὰς ἰατρικὰς του ἐρευνας. Αὐτὸ τοῦτο τὸ σύμβολον, τῆ ἀληθείᾳ, παρέχει ὀλόκληρον σύστημα σοφίας, ἐρευνῶν διὰ τῆς θεωρίας τὰ ἐκ πείρας διδαχθέντα, καὶ διὰ τῆς πείρας ἐξελέγχον τὰ τῆς θεωρίας. Ἄνευ τοῦ ἀναγκαίου τούτου συνδυασμοῦ, ἡ μὲν θεωρητικὴ σοφία μένει ἀπλοῦν τῆς διανοίας ἀποκύημα, ἡ δὲ πρακτικὴ ἀπλῆ ἐνέργεια ἄνευ ἀρχῶν, τάξεως καὶ κανόνων, ὡς ἡ τῶν ζώων. Ἐπὶ τοῦ συμβόλου τούτου ἐθεμελιώσαμεν ἅπασαν τοῦ συγγράμματος τὴν οἰκονομίαν, καὶ δι' αὐτοῦ ἐπελήφθημεν τολμηρῶς τῆς λύσεως ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, πολὺ ἀνωτέρων τῶν δυνάμεων ἡμῶν. Τοῦτο δ' ἐπράξαμεν οὐχ' ὅπως ἐπιδείξωμεν πολυμαθειαν, ἣν ὁμολογοῦμεν δημοσίως ὅτι στερούμεθα, ἀλλ' ὅπως ἐκ τῆς θεωρίας ἐξαγάγωμεν τὴν πρακτικὴν, καὶ ἐκ τῶν γενομένων τὴν θεωρίαν.

Εἶναι μὲν βέβαιον ὅτι τὸ πνεῦμα διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς μελέτης ἐπὶ τῶν ξένων γνώσεων φωτίζεται καὶ θησαυρίζει, ἀλλ' ἐπίσης βέβαιον εἶναι ὅτι ἅπας ὁ θησαυρὸς τῶν τοιούτων γνώσεων ἀποβαίνει ἄχρηστος, ἂν δὲν ἐφαρμόζηται εἰς τὰ πράγματα, καὶ εἰς τὸν ἡμερούσιον βίον. Ὅρθως ἔλεγον οἱ Ἕλληνες «Σοφὸς οὐχ' ὁ πολλὰ εἰδώς, ἀλλ' ὁ χρήσιμα εἰδώς».

Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ὠφελῆται ἐκ τῆς θεωρητικῆς τῶν ἄλλων σοφίας, εἶναι βιασμένος νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὰς διανοητικὰς του δυνάμεις καὶ ἐκ τῆς συναφείας αὐτοῦ μετὰ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν φαινομένων, νὰ συλλέγῃ γνώσεις καὶ μαθήσεις βραδέως μὲν,

Ἡ ἐφήρμοσμένη σοφία φέρει τὴν φρόνησιν, ἡ δὲ πείρα τὴν σύνεσιν.

ἀλλὰ βασίμως, ὀλίγας μὲν, ἀλλὰ θετικὰς καὶ ἀναμφισβητήτους. Δύο εἰσὶν αἱ ὁδοὶ δι' ὧν ἀποκτᾶ ὁ ἄνθρωπος γνώσεις, ἡ μὲν διὰ τῆς διδασκαλίας ἢ μελέτης, ἐξ ἧς μαθαίνει τὰς πρὸ αἰώνων ἀποκτηθείσας ὑπὸ τῶν ἄλλων γνώσεις, ἡ δὲ διὰ τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως, πλουτῶν διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ μελέτης ἐπὶ τῶν γενομένων ἐν τῇ φύσει, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῷ πνεύματι. Καὶ ὁ θεωρητικὸς σοφὸς καὶ ὁ πρακτικὸς τὴν αὐτὴν ἐπιδιώκουσιν ἀπόκτησιν, τὴν γνῶσιν· ἀλλ' ὁ μὲν τὴν ζητεῖ ἐν τῇ πείρᾳ καὶ τῇ κρίσει τῶν παρελθόντων αἰώνων, ὁ δὲ ἀρύεται αὐτὴν ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν γενομένων. Τοῦ μὲν ἡ σοφία εἶναι εὐρεῖα καὶ περιεκτικὴ, ἀλλ' οὐχὶ τοσοῦτον βάσιμος καὶ χρήσιμος· διότι ὁ τρόπος τοῦ θεωρεῖν τὰ πράγματα ἢ τοῦ ἐρμηνεύειν τὰ γεγονότα ὑπὸ τῶν ἄλλων δὲν εἶναι πάντοτε ἀσφαλῆς οὐδ' ἀληθῆς, οὐδὲ πειστικὸς· ἐνῶ τοῦ δὲ ἡ σοφία εἶναι μὲν περιορισμένη καὶ μικρὰ, διότι εἰς μόνος ἄνθρωπος ὀλίγας δύναται ν' ἀποκτήσῃ γνώσεις διὰ τῆς ἰδίας ἐαυτοῦ ἀντιλήψεως, ἀλλ' αἱ ὀλίγαι ἐκεῖναι γνώσεις ἔχουσι τὸ βαρύτερον πλεονέκτημα τῆς θετικότητος, τῆς χρησιμότητος, τῆς εὐκρινείας· διότι ἀπεκτήθησαν διὰ τῆς ψηλαφήσεως τῶν πραγμάτων, διὰ τῆς θίξεως τῶν γενομένων, καὶ διὰ τῆς ἀδυσωπῆτου ἀνάγκης τῶν περιστάσεων.

Ὁ πεπαιδευμένος διὰ τῆς μαθήσεως ἀποκτᾶ σοφίαν, ἣτις ἐφαρμοζομένη εἰς τὸν πρακτικὸν βίον λέγεται φρόνησις. Ὁ πρακτικὸς ἀνὴρ διὰ τῆς ἀμειλίχτου τῶν πραγμάτων καὶ τῶν περιστάσεων ἀνάγκης ἀποκτᾶ πείραν, ἣτις ἐφαρμοζομένη εἰς τὰς τοῦ κοινωνικοῦ

Ἡ μάθησις χορηγεῖ σοφίαν, ἢ πρακτικὴ σύνεσις.

βίου περιστάσεις λέγεται σύνεσις. Ὁ πεπαιδευμένος ἀρύεται τὴν σοφίαν ἐκ τῆς πείρας τῶν αἰώνων, ἣτις διδάσκεται διὰ τοῦ λόγου ἢ ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν βιβλίων· ὁ πρακτικὸς ἀρύεται αὐτὴν ἐκ τῆς ὀρθοφροσύνης καὶ γονιμότητος τοῦ νοῦς του· ἐκ τῆς ἀτομικῆς πείρας, ἣτις ἀπαύστως ἀποκτᾶται διὰ τῆς ἀνάγκης καὶ ἐπιβάλλεται διὰ τῆς ἐπιδράσεως ἐξωτερικῶν περιστάσεων· καὶ τέλος ἐκ τῆς πείρας καὶ θεωρίας τῶν ἄλλων, ἀποκτωμένης διὰ τῆς προσοχῆς καὶ μελέτης τῶν συμβαινόντων εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὁ θεωρητικὸς τοῦ ἐμπορίου βίος εἶναι ἡ ἀληθὴς διαγωγή, ἣν ὁ λόγος εὐρίσκει ἐμπρέπουσαν δι' αὐτὸν, ὅπως εἶναι σύμφωνος πρὸς τὴν λογικότητα, ἠθικότητα, καὶ κοινωνικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πρακτικὸς βίος τοῦ ἐμπορίου εἶναι ἡ ἐνέργεια, ἣν ὁ λόγος ὑπαγορεύει καὶ ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὡς ἐφικτὴν διὰ τὴν εὐημερίαν αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων του. Εἰς τὴν συγγραφὴν τοῦ πρακτικοῦ βίου ἠκολουθήσαμεν πᾶσαν θεωρίαν, ἣτις ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἐφαρμόσιμος εἰς τὴν πράξιν, ἐδιορθώσαμεν δὲ καὶ ἐμέμφθημεν πικρῶς τὰς ἐν τῇ πρακτικῇ ἐπικρατούσας στρεβλὰς καὶ ἐπιβλαβεῖς ιδέας, ἐπικαλεσθέντες πρὸς διόρθωσιν τὰς θεωρίας τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας, τῆς κοινωνίας. ἠκολουθήσαμεν δὲ τὴν λογικὴν σειρὰν τῶν ὑποθέσεων, ἀπεκαλύψαμεν τὰς ἀσχημίας, ὅσας καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ ἐμπορικοῦ βίου ἐγνώρισαμεν, ἐπροτείναμεν τὰ μέσα πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν, συστήσαντες ἐκεῖνα τὰ θεωρητικὰ μέσα, ἅτινα ἀνθρωπίνως δύνανται ν' ἀποβῶσιν ἐφαρμόσιμα καὶ ἐκτελεστά. Ἐρρηνήσαμεν δὲ τὸν ἔμπορον ἀπὸ τῆς

Σοφὸς οὐχ' ὁ πολλὰ εἰδώς, ἀλλ' ὁ χρήσιμα εἰδώς.

πρώτης αὐτοῦ μορφώσεως, διεγράψαμεν τὰ ἴχνη τῶν πρώτων βημάτων του, παρηκολουθήσαμεν κατὰ βῆμα τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόδόν του εἰς τὸ ἐνεργητικὸν αὐτοῦ στάδιον, ἀνεβιάσαμεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐσχάτης βαθμίδος τῆς προαγωγῆς του μέχρι τῆς ὑπερτάτης, ὑπεδείξαμεν τὰ καθήκοντά του ἐν ἐκάστη βαθμίδι τῆς προαγωγῆς του, ἀνεμετρήσαμεν τὰς δυσχερείας καὶ τὰ ἀτυχήματά του, καὶ ἐν τῇ παντελῇ αὐτοῦ καταστροφῇ ὑπηγορεύσαμεν αὐτῷ τὰς παρηγόρους τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας παραινέσεις, αἵτινες ἀναστηλόνουσι τὸν καταβεβλημένον καὶ ἀπελπισθέντα.

Ἐξ ὧν εἶπομεν καταφαίνεται ὅτι ἡ μὲν θεωρητικὴ σοφία ἀποκτᾶται διὰ τῆς μαθήσεως, ἡ δὲ πρακτικὴ διὰ τῆς πείρας τοῦ βίου. Ὅστις ὅμως δὲν ηὐτύχησε νὰ θησαυρίσῃ πρακτικῶς τὰ πολύτιμα διδάγματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, εὐρήσει θησαυρὸν ἀκένωτον σοφίας εἰς τοὺς βίους τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ἡ τοιαύτη σοφία εἶναι ἱκανὴ ἐν παντὶ καιρῷ νὰ θωρακίσῃ καὶ τὴν μᾶλλον ἐξησθενημένην διάνοιαν δι' ἰσχύος συντελεστικῆς εἰς προαγωγὴν καὶ ἐν μέσῳ τῶν δεινοτέρων περιστάσεων. Αὕτη εἶναι ἱκανὴ ν' ἀφυπνίσῃ καὶ τὴν μᾶλλον νεναρχωμένην εὐφυΐαν, νὰ διεγείρῃ τὴν εὐγενῆ ἄμιλλαν πρὸς ἐπίμοχθον μὲν ἀλλ' ἐνδόξον μέλλον. Τὸ πλεῖστον τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἤρχισαν τὸ ἐνδόξον τῆς προαγωγῆς στάδιον ἀπὸ τοῦ πρακτικοῦ βίου, μηδὲν ἄλλο στήριγμα ἔχοντες εἰμὴ τὴν πρακτικὴν σοφίαν, ἣν κατόπιν ἠύρουν καὶ περιεκόσμησαν διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς θεωρητικῆς τῶν σχολῶν σοφίας. Ὁ πολυγραφώτατος Λουκιανὸς ἀπέβη μέγας συγγραφεὺς,

Ἡ πρακτικὴ σοφία ἐνισχύει πᾶσαν διάνοιαν εἰς προαγωγὴν.

καί τοι εἰς μεγάλην ἡλικίαν ἐπιδοθεὶς εἰς τὰς μελέτας καὶ πανταχόθεν πιεζόμενος ὑπὸ τῆς πενίας. Ὁ Πολύβιος, τὸ ἀμίμητον τοῦτο ὑπόδειγμα ἀνδρὸς καρτερικοῦ, δραστηρίου καὶ ἀκαταβλήτου, διὰ τὴν συγγράφη τὴν ἰστορίαν του ὑπέστη κόπους εἰκοσαετεῖς, ἐπεριηγήθη ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ διὰ πολλῶν κινδύνων τὰς Ἑλλείας, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Αἴγυπτον, καὶ τοσαύτην ἔδειξε πειθαρχίαν εἰς τὴν ἐργασίαν, ὥστε μετ' ἀνεξαντλήτου ἐπιμονῆς ἀνεδίφησε βιβλιοθήκας ὄλας, ὅπως καταστήσῃ τὸ ἔργον του τέλειον. Πράγματι ἡ ἱστορία αὐτοῦ εἶναι ταμεῖον πολυμαθείας, καὶ ἔργον ἕξοχον περιποιῶν τιμὴν καὶ εἰς τὸ ἔθνος του καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀνθρωπότητα.

Ὁ ἄνθρωπος δύο ἔχει φύσεις τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἢ σωματικὴν. Ὄταν ἡ πνευματικὴ κατορθοῖ τὴν καθυποτάσσει τὰς αἰσθήσεις εἰς τὴν πειθαρχίαν τῆς ἐνεργείας ἐπιτυγχάνεται ἡ προαγωγή. Μικρὰ θεωρητικὴ διδασκαλία ἀρκεῖ ἵνα προάξῃ τὸν ἄνθρωπον, ἂν ἔχη θέλησιν, ζῆλον, ἐπιμονὴν, ἐνέργειαν. Ὅσον καὶ ἂν στερεῖται τὸ πνεῦμα ἀναπτύξεως καὶ φώτων, διδάσκειται οὕτω πως εἰς τὴν εὐθειαν τῆς προαγωγῆς. Ὅπως ὁ τυφλὸς διὰ τῆς ἀφῆς μανθάνει τὴν πρὸς τὸν οἶκον ἄγουσαν, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα προσκρούον ὅτε μὲν πρὸς ἓν κώλυμα, ὅτε δὲ πρὸς ἕτερον, μανθάνει τὸν δρόμον τῆς προαγωγῆς του. Εἶναι μὲν ἀληθέστατον, ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς μαθήσεως ἔχει τι σκληρὸν, τραχὺ καὶ ἐνίοτε τραγικόν· ἀλλ' οὐχ' ἦπτον εἶναι ἀναγκαιότατος διὰ πάντα ἄνθρωπον ζητοῦντα τὴν προαγωγὴν του. Τὸ ἀφώτιστον πνεῦμα εἰς πᾶν

Μικρὰ θεωρητικὴ σοφία ἀρκεῖ ἵνα προαγάγῃ τὸν θέλοντα.

σφαλερὸν βῆμα λαμβάνει τὴν διορθωτικὴν τιμωρίαν του, μέμφεται ἑαυτό· τὰ δὲ μέλη τοῦ σώματος καὶ αἱ αἰσθήσεις ἐξανίστανται σφοδρῶς κατ' αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταραχῇ ταύτῃ ἐνυπάρχει καὶ ἡ μάθησις καὶ ἡ σοφία.

Ὁ σοφὸς ἐκ τοῦ παμμεγέθους σωροῦ τῶν κοινωνικῶν συμβάντων ἀρπάζει τὸν μικρὸν σπινθῆρα, δι' οὗ φλέγεται ἡ εὐφυΐα καὶ λάμπει μέχρι θανάτου. Ὁ πρακτικὸς ἄνθρωπος σχεδιογραφεῖ τὴν προαγωγὴν του, διαῤῥυθμίζει τὸ σχέδιον συμφώνως πρὸς τὰς τάσεις του καὶ οὕτως ὁρμᾷ ἀκάθεκτος πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν ἀγωνιζόμενος, ὡς ἀληθὴς γίγας, μαχόμενος κατὰ τῶν δυσχερειῶν, ὡς τὸν Ἡρακλέα, ἀθλῶν ὡς τὸν ῥωμαλεώτερον ἀθλητὴν. Ἡ τοιαύτη αὐταπάρνησις πολλὰκις εἶναι τοσοῦτον ἡρωϊκὴ καὶ καρτερικὴ, ὥστε τινὲς τὴν ἀποκαλοῦσι προσήλωσιν τοῦ πνεύματος, ἐνίοτε δὲ καὶ μανίαν· ἀλλ' ὅστις μελετήσῃ αὐτὴν καλῶς εὐρήσει προχείρως ὅτι δὲν εἶναι οὔτε πεισμονή, οὔτε μανία, ἀλλὰ τὸ εὐγενὲς αἶσθημα τῆς προαγωγῆς, τῆς βελτιώσεως ἑαυτοῦ.

Εἶναι παροιμιώδης παρ' ἅπασιν τοῖς Ἑυρωπαϊοῖς ὁ βίος τοῦ ἀθανάτου ἀγγειοπλάστου Παλισσὺ (Palissy), ὅστις, ἵνα τελειοποιήσῃ τὴν ἐπίχρισιν τῶν ἀγγείων του καὶ τὴν ψῆσιν των, κατέφθειρε τὴν μικρὰν περιουσίαν του, ἐστέρησεν ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων, ἐταλαιπωρεῖτο ἐπὶ πολλὰ ἔτη νυχθημερόν, καὶ τέλος μὴ ἔχων διὰ τίνος μέσου τὴν θερμάνη τοὺς κλιβάνους του, ἔκαυσε ἐν πρὸς ἐν τὰ ἔπιπλα τοῦ οἴκου του, καὶ τούτων μὴ ἀρκεσάντων ἐξήλωσε τὰς σανίδας τῶν πατωμάτων του, ὅπως φέρῃ

Τὸ σφοδρὸν τῆς προαγωγῆς αἶσθημα κακῶς ἀποκαλοῦσι μανίαν.

εἰς πέρας τὴν ψῆσιν τῶν ἐν τῷ κλιβάνῳ ἀγγείων του. Κάτισχνος δ' ἐκ τῆς ἀσιτίας καὶ τῆς ἀγρυπνίας κατήνησεν ὡς σκελετὸς, καὶ ἐν τῇ ἡρωϊκῇ ταύτῃ καρτερίᾳ πρώτη ἢ σύζυγός του καὶ ἅπαντες οἱ γείτονες ἀπεκάλεσαν αὐτὸν φρενοβλαβῆ· ἐν τούτοις τὴν ἄλλην ἡμέραν ἢ ἐπιτυχία ἀνέδειξεν αὐτὸν ἕξοχον ἄνδρα καὶ ἀνεβίβασεν εἰς περιοπὴν δόξης, ἐφάμιλλον τῶν ἀρίστων στρατηγῶν καὶ σοφῶν. — Ὁ υἱὸς πτωχοῦ σιδηρουργοῦ μέχρις εἴκοσιν ἐτῶν ὑπηρετεῖ εἰς τὸ ἐργαστήριον βιβλιοδέτου. Ὁ νέος οὗτος συνέλαβε διακαῆ ἔρωτα πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, καὶ τοσοῦτον ἐθέλγετο, ὥστε ὅσα βιβλία ἐπαρουσιάζοντο διὰ νὰ δέσῃ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν κρυφίως τὰ ἀνεγίνωσκεν. Εὐγενῆς τις ἰδὼν τὴν ἐπιθυμίαν ἐσύστησεν αὐτὸν εἰς τὸν καθηγητὴν Χούμφρη Δάβη, ὅστις ἀνευρὼν ἐν τῷ ἀπροστατεύτῳ τούτῳ νέῳ ἕξοχον τῆς ἐπιστήμης λάτρη, τὸν κατέστησε διάδοχον εἰς τὴν καθηγεσίαν καὶ σήμερον διαπρέπει ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ ὡς ὁ ἐπισημότερος τῶν φυσικο-μαθηματικῶν ἐπιστημῶν φωστήρ. Οὗτος εἶναι ὁ Μιχαὴλ Φαραδάης.

Θὰ παρεκβαίνομεν ἐπὶ πολὺ, ἂν ἐπεμένωμεν νὰ ἐπαριθμήσωμεν χιλιάδας τοιαύτας βιογραφικὰς πληροφορίας, ἀξίας νὰ μορφώσωσιν ἐξ ἴσου τὸν ἀμαθῆ ὡς καὶ τὸν σοφόν.

Τὴν ἐκτενῆ ταύτην παρέκβασιν ἐκάμομεν, ὅπως διὰ τῆς θεωρητικῆς ταύτης ἐκθέσεως ἐμψυχώσωμεν τοὺς ἀσθενεῖς ἐκείνους χαρακτῆρας, οἵτινες ἐπιζητοῦσι προαγωγὴν εἰς τὸ ἐμπόριον μὴ ἔχοντες οὐδὲ κεφάλαια, οὐδὲ προσασίαν, οὐδ' ἄλλα μέτρα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκο-

Ἡ πρακτικὴ σοφία θάττον ἢ βράδιον φέρει προαγωγὴν.

ποῦ των. Ὅταν ἐπιδιώκηται ἢ ἀπόκτησις τῆς πρακτικῆς σοφίας μετ' ἐπιμονῆς καὶ αὐταπαρνήσεως, εἶναι ἀδύνατον θάττον ἢ βράδιον ὁ ἔμπορος νὰ μὴ ἐπιτύχῃ τὴν προαγωγὴν. Τὰ μέσα τῆς ἐπιτυχίας δὲν εἶναι ἄλλα, ἀφ' ὅσα καὶ ἡμεῖς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐπανειλημμένως ὑπεδείξαμεν καὶ οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουσι καὶ ἡ πεῖρα καθ' ἡμέραν μᾶς διδάσκει· πᾶν ὅ,τι ἄλλο μεταχειρισθῆ τις διὰ τὴν προαγωγὴν του προσκρούει εἰς τὴν ἠθικὴν, εἰς τὴν θρησκείαν, εἰς τὴν κοινωνίαν.

Οἱ ποινικολόγοι ἐθεώρησαν ὡς τιμωρητέαν τὴν κακὴν πράξιν, ἣτις ἐγένετο πρὸς ἱερόν τινα σκοπὸν, δογματίσαντες ὅτι «ὁ σκοπὸς δὲν ἀγιάζει τὰ μέσα». Ἄν καὶ ἡμεῖς λάβωμεν τὸν αὐτὸν γνώμονα πρὸς ἐκτίμησιν τῶν πράξεων, ὅσας ὁ ἔμπορος ἐνεργεῖ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προαγωγὴν του, θέλομεν καταδικάσει ἀνευ περαιτέρω ἐρεύνης τὰ ἄνομα, παράλογα, ἀνήθικα καὶ ἐνίοτε ἀποτρόπαια μέσα, ἅτινα πολλοὶ κατεργάζονται, ὅπως προαχθῶσιν, ἀπαλλαττόμενοι τῶν μόχθων, τῶν μεριμνῶν, τῶν ἀγώνων, οὓς καταβάλλουσι διὰ τὴν πρόδοδόν των. Τὰ τοιαῦτα μέσα εἶναι ἐπιλήψιμα· διότι εἶναι ἀνήθικα, διότι στεροῦσι τὴν κοινωνίαν τῆς ἐργασίας, διότι, ὁ οὕτω πως ἀποκτηθεὶς πλοῦτος οὐδέποτε δύναται νὰ γίνῃ εὐεργετικῶν ἀποτελεσμάτων πρόξενος.

Ἡ σοφία τοῦ πρακτικοῦ βίου ἔγκειται εἰς τὴν ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς ὠφέλειαν, εἰς τὴν δι' αὐτῆς προαγωγὴν. Δι' αὐτῆς καθαγιαζέται καὶ τὸ ἐπάγγελμα καὶ οἱ μετερχόμενοι αὐτό· δι' αὐτῆς καὶ μόνῃς, κατὰ τὸ λέγειν Ἕλληνας οἰκονομολόγου, ὁ ἔμπορος ἐκτελεῖ ἔργα

Ὁ ἔμπορος ἐκτελεῖ ἱερὰ ἔργα ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐθνικῆς ἀγάπης.

ἱεροσύνης ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τῆς ἐθνικῆς ἀγάπης, τοῦ ὁποίου τὸ οἰκοδόμημα ἐκτείνεται ὅσον ἡ γῆ. Ἐνῶ ἕκαστος βλέπει ἐν τῷ ἔμπόρῳ τὸν κερδοσκόπον, κατ' ἀκρίβειαν δάκτυλος Θεοῦ λειτουργεῖ ἐν αὐτῷ (1).

(1) ὅρα Οἰκονομικὴν Ἐπιθεώρησιν ὑπὸ Ἄριστ. Κ. Οἰκονόμου ἐφέτου φυλ. Γ'. ἐκδ. δομένῃ ἐν Ἀθήναις.